

KÜTAHYA' DA KENT YOKSULLUĞU

Engin GÜNEŞ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Anzavur DEMİRPOLAT

Eylül, 2008

Afyonkarahisar

**T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

KÜTAHYA'DA KENT YOKSULLUĞU

**Hazırlayan
Engin GÜNEŞ**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Anzavur DEMİRPOLAT**

Afyonkarahisar 2008

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “ Kütahya’da Kent Yoksulluğu ” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

19.09.2008

Engin GÜNEŞ

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYIJÜRİ ÜYELERİİMZA

<u>Tez Danışmanı :</u>	Yrd. Doç. Dr. Anzavur DEMİRPOLAT
<u>Jüri Üyeleri :</u>	Doç. Dr. Himmet HÜLÜR
	Yrd. Doç. Dr. Fehmi AKIN

Sosyoloji Anabilim dalı Yüksek Lisans öğrencisi Engin GÜNEŞ 'in, "Kütahya'da Kent Yoksulluğu" başlıklı tezi.../.../2008 tarihinde, saat.....'da Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ

Enstitü Müdürü

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ
KÜTAHYA'DA KENT YOKSULLUĞU

Engin GÜNEŞ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Eylül 2008

TEZ DANIŞMANI: Yrd. Doç. Dr. Anzavur DEMİRPOLAT

Yoksulluk araştırmalarında genellikle mutlak ya da göreceli yoksulluk anlayışlarından biri benimsenir. Bu çalışma, iki yaklaşımın da en altında yer alan yoksulların neden bu durumdan kurtulamadıkları ile ilgilenmiştir. Bu bağlamda ana hipotez olarak: Yoksulluğun, içinden yeni yoksulluk biçimleri türeten bir süreç olduğu ve bu süreçten yardım alınmaksızın kurtulmanın imkânsız olduğu savunulmuştur. Tezi açıklamak için 'yoksulluk sendromu' kavramı ortaya atılır ve tez sürecinde bu kavram geliştirilmeye çalışılır.

Yoksullukla beraber eşanlı ortaya çıkan problemlerle mücadeleyi ya da çaresizliği anlatan 'yoksulluk sendromu' kavramı, çalışmanın sonuçlarıyla paralellik göstermiştir. Bu sendroma tutulan kişilerin kendi imkânlarıyla durumlarını düzeltmeleri imkânsızdır. Bu çalışma için evren olarak Kütahya kent merkezi seçilmiş ve güdümlü örnekleme yöntemiyle belirlenen 168 aile reisine anket aynı zamanda da likert ölçeği uygulanmıştır. Çalışma sonucunda Kütahya ilinin yoksulluğu giderecek kadar yeraltı, yer üstü zengin kaynaklara sahip olduğu fakat kentin yönetici ve halkının bu tür organizasyonları gerçekleştirecek perspektiften yoksun olduğu anlaşılmıştır. İlerleyen süreçte işsizlik, yoksulluk ve bu nedenlere bağlı olarak; eğitimsizlik, sağlıksızlık, mekânsal yarıma, şiddet, suç vb. birçok sosyal problemin ortaya çıkması, önlem alınmadığı takdirde kaçınılmazdır.

Anahtar Kelimeler: Kent yoksulluğu, yoksulluk sendromu, yeni yoksulluk, küreselleşme, toplumsal dayanışma.

ABSTRACT**CITY POVERTY IN KUTAHYA****Engin GÜNEŞ****AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT of SOCIOLOGY****September 2008****Advisor: Asist. Pr. Anzavur DEMİRPOLAT**

In the studies of poverty, it is handled in two ways as absolute and relative. This study is based on this one; poor people are not a homogenous mass even there is a degree among poor people. In addition to the absolute poverty, this concept is not adequate for the concept that we handled about the poorest of the poor. So, poverty syndrome is suggested to define the poorest of the poor, main subject of this study.

Syndrome of poverty concept that narrates the inevitability or struggle with the problems occurred simultaneously with poverty. It arose that the impossibility of the people who suffer from that syndrome can't heal their situations with their own possibilities and their need of help. For this study, Kütahya was chosen as a surrounding and 168 head of the families were applied survey and likert survey simultaneously who were defined with the guided exemplification. As a result of the study, it is understood that Kütahya is such a rich province that it can diminish poverty by its rich subterranean and aboveground sources, however it is appeared that governor of the province and the public are out of perspective to realize these kinds of organizations. In advancing process unemployment, poverty and depending on these reasons lack of education, unfitness, spatial split, violence, crime etc problems are inevitable as long as some precautions aren't taken.

Key Words: Poverty city of, poverty syndrome, new poverty, globalization, social solidarity.

ÖNSÖZ

Kıymetli tez danışman hocam Yar. Doç. Dr. Anzavur Demirpolat'a, saha çalışmasında bana yardımlarını esirgemeyen Yar. Doç. Dr. Huriye Tekinörür'e, Yar. Doç. Dr. Hüseyin Koçak'a, Spss Programını anlamakta ve yorumlamakta bana yardımcı olan başta sınıf arkadaşım Bilal Kırgıl ve Araştırma görevlisi Serhat Toker'e ve 15 yıldır hocam olan ve bana sosyolojiyi sevdiren Doç. Dr. Himmet Hülür'e sonsuz teşekkür ederim. Sevgili eşim Ayşegül ve oğlum Mehmet sizden çaldığım zamanlar için özür diliyor ve bana çalışma müddetince sabır gösterdiğiniz için teşekkür ediyorum.

Ayrıca anketlerin uygulanması sırasında bana özveriyle yardımcı olan tüm öğrencilerime, Kütahya SYDV'nin tüm çalışanlarına, Kütahya Belediyesi Sosyal Hizmetler Birimi ve Aşevi çalışanlarına, Yerel Gündem 21 yetkililerine, Meydan Mahallesi Aşevi çalışanlarına da desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Engin GÜNEŞ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

YEMİN METNİ.....	i
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar DİZİNİ.....	viii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN ALANI VE KAPSAMI

1.1. Araştırmanın Amacı.....	5
1.2. Araştırmanın Metodu.....	6
1.3. Sınırlılıklar.....	7
1.4. Örneklem.....	8
1.5. Veri Toplama Teknikleri.....	9
1.6. Araştırmanın Hipotezleri.....	10

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK, TANIMLAR VE SOSYOLOJİK ÇERÇEVE

2.1. Yoksulluk Tanımları.....	12
2.1.1. Mutlak Yoksulluk.....	12
2.1.2. Göreli Yoksulluk.....	13
2.1.3. Yoksulluk Sınırı.....	13
2.1.4. Ultra Yoksulluk.....	13
2.1.5. Sınıfaltı Yoksulluk.....	14

2.1.6. Moralist Görüş.....	14
2.1.7. Yoksulluk Kültürü.....	15
2.2. Yoksulluk Nedenleri.....	16
2.3. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi.....	16
2.3.1. Kent Yoksulluğu.....	18
2.3.2. Yoksulluğa Farklı Yaklaşımlar.....	20
2.3.3. Yoksulluğun Düşünsel Temelleri.....	22
2.3.4. Marksizm ve Yoksulluk.....	27
2.3.5. Liberalizm ve Yoksulluk.....	29
2.3.6. Refah Devleti ve Neo-Liberalizm.....	31
2.3.7. Küreselleşmenin Yoksulluğa Etkileri.....	35
2.3.8. Yeni Yoksulluk.....	39
2.3.9. Yoksulluk Sendromu.....	44
2.4. Türkiye’de Yapılan Yoksulluk Çalışmaları.....	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1.Araştırma Bulgularının Frekanslar Halinde Verilmesi.....	62
3.2. Araştırma Bulgularının Çapraz Tablolar Halinde Verilmesi.....	92
SONUÇVE ÖNERİLER.....	103
KAYNAKÇA.....	112
EK (1) ANKET FORMU.....	122

TABLOLAR DİZİNİ

		sayfa
Tablo 2.1.	DFD Ek-8 Bağış Kabul Prosedürü.....	54
Tablo 3.1.	Cinsiyet Durumu ile İlgili Tablo.....	62
Tablo 3.2.	Nerede Doğulduğu ile İlgili Tablo.....	62
Tablo 3.3.	Ne zamandır Kent merkezinde Oturulduğu.....	63
Tablo 3.4.	Köyden Yardım Alınması ile İlgili Tablo.....	64
Tablo 3.5.	Köyden Alınan Yardım Türü.....	64
Tablo 3.6.	Öğrenim Durumu.....	65
Tablo 3.7.	Cinsiyet ve Öğrenim Durumu.....	66
Tablo 3.8.	Oturulan Konut Tipi.....	67
Tablo 3.9.	Evin Mülkiyeti ile İlgili Tablo.....	68
Tablo 3.10.	Evin (mutfak - banyo - hariç) Oda Sayısı.....	69
Tablo 3.11.	Kira Bedeli ile İlgili Tablo.....	70
Tablo3.12.	Meslek ile İlgili Tablo.....	71
Tablo 3.13.	Ailede Çalışan Sayısı.....	72
Tablo 3.14.	Aile Reisinden Başka Çalışanların Mesleği.....	73
Tablo 3.15.	Ailenin Aylık Toplam Geliri.....	74
Tablo 3.16.	Gelirinizin En Fazla Nereye Harcandığı.....	75
Tablo 3.17.	Yardım Alınan Kuruluşlar.....	76
Tablo 3.18.	Kuruluşlardan Alınan Yardımlar.....	77
Tablo 3.19.	Akrabalardan Alınan Yardımlar.....	79
Tablo 3.20.	Hane Halkı Sayısı.....	80
Tablo 3.21.	Ailenin Sosyal Güvencesi.....	81

Tablo 3.22.	Alım Gücü Sağlık Hizmeti ile İlgili Tablo.....	82
Tablo 3.23.	Kronik Rahatsızlık ile İlgili Tablo.....	82
Tablo 3.24.	Kronik Rahatsızlık ile fakirlik Nedeni.....	83
Tablo 3.25.	Yoksulların Borçları ile İlgili Tablo.....	84
Tablo 3.26.	Temel Tüketim Maddelerinin Alındığı Yerler.....	84
Tablo 3.27.	Komşularla İlişkiler.....	85
Tablo 3.28.	Psikolojik Destek Alması Gerektiğini Düşünenler.....	85
Tablo 3.29.	Yemek Yeme Düzeni.....	86
Tablo 3.30.	Ekmeğinizi Kendiniz mi Yapıyorsunuz?.....	86
Tablo 3.31.	Günlük Tüketilen Ekmek Miktarı.....	87
Tablo 3.32.	Yeteri Kadar Tüketilmeyen Gıda Maddeleri.....	88
Tablo 3.33.	Fakirliğinizin Nedeni Nedir?.....	89
Tablo 3.34.	Günde kaç saat TV izlersiniz?.....	90
Tablo 3.35.	TV deki Yardım Programları.....	91
Tablo 3.36.	TV deki Kadın Programları.....	92
Tablo 3.37.	TV İzleme ile Meslekler Arasındaki Çapraz Tablo.....	92
Tablo 3.38.	Sinir Krizi ile Psikolojik Destek Arasındaki Çapraz Tablo.....	93
Tablo 3.39.	Yardım Alımı ile Ailede Çalışan Sayısı Arasındaki Çapraz Tablo.....	93
Tablo 3.40.	Yardım Alımı ile Akraba Yardımı Arasındaki Çapraz Tablo.....	94
Tablo 3.41.	Gelirinizin En Fazla Payı ile Öğün Arasındaki Çapraz Tablo.....	95
Tablo 3.42.	Evdeki Aylık Toplam Gelir ile Meslek Arasındaki Çapraz Tablo.....	97
Tablo 3.43.	Yoksulluk Allah'tan Gelir bu nedenle Kadere Razı Olmak Gerekir.....	98
Tablo 3.44.	Dinin Algılanması ile İlgili Tablo.....	99
Tablo 3.45.	Dini Görevler ile Şans Oyunları Arasındaki Çapraz Tablo.....	100
Tablo 3.46.	Dini Görevler ile Alkol Kullanımı Arasındaki Çapraz Tablo.....	101

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DFD	: Deniz Feneri Derneği
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
SLİ	: Seyitömer Linyit İşletmeleri
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
SYDT	: Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNİCEF	: Birleşmiş Milletler Çocuk Yardım Fonu
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde ele alınan yoksulluk ve sağlık konularında bir rapor hazırladı. Raporda yer alan verilere göre, dünya nüfusunun yarısı, günde 2 dolardan az bir parayla geçinmeye çalışıyor. Günde 1 dolardan az bir parayla yaşamlarını sürdürmeye çalışanların sayısı ise 1.2 milyar. Bu insanlar açlık, hastalık, cehalet ve işsizlik gibi sorunların yanı sıra yeterli gıda, temiz içme suyu ile eğitim, sağlık ve çağdaş enerji hizmetlerinden yoksun yaşıyorlar. Gelişmiş ülkelerde yaşayan yoksul kişilerin sayısı küçümsenmeyecek düzeylerde iken yoksulluk genellikle gelişmekte olan ülkelerde görülüyor. “Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan yaklaşık 4.6 milyar insanın, 800 milyonu, normal, sağlıklı ve faal bir yaşam sürmeye yeterli gıda alamıyor. Bu kişilerin 850 milyonu okur-yazar değil, 1 milyarı temiz sudan yoksun olarak hayatını sürdürüyor, 2.4 milyarı ise temel sağlık hizmetlerinden yararlanamıyor. Gelişmekte olan ülkelerde her yıl, 5 yaşından küçük 11 milyon çocuk önlenebilir hastalıklar nedeniyle hayatını kaybediyor”(03.11.2002 ntvmsnbc). Bu açıklamalar sosyal bilimlerdeki çok geçerli olan bir ezberi bozdurmaktadır. Bu ezber şüphesiz ilerleme ve modernleşme ile beraber yoksulluğun da azalacağı sayılıdır. Sanılanın aksine artık küresel dünyada ilerleme ve modernleşme yoksullukları azaltmıyor bilakis yeni tür yoksulluk ve yoksunluk tiplerinin oluşmasına neden oluyor. Bu tabloyu netleştirmek için biraz daha örnek verilmesi konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. UNİCEF'in 2000 raporuna göre: Dünya nüfusunun % 20'si mutlak yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. 6 milyarın üzerinde olan dünya nüfusunun 4 milyarı yoksulluk sınırında ve 1.3 milyar ise mutlak yoksulluk sınırının altındadır.“UNDP' nin 1999 İnsani Kalkınma Raporu'nda; dünyadaki en büyük 100 ekonomiden 50'si ülke değil, çokuluslu şirkettir ve Mitsubishi, Suudi Arabistan'dan, General Motors Yunanistan'dan, Norveç'ten veya Güney Afrika'dan daha büyüktür. En büyük 200 şirketin toplam yıllık gelirleri, dünya nüfusunun %80'inin yaşadığı 182 ülkeninkinden daha fazladır. 4 trilyon dolarlık uluslar arası ekonomideki bütün ticaretin üçte birinin aynı şirketin kolları arasında gerçekleştiği tahmin ediliyor”(Wayne, 2002: 50).

Bu açıklamalar da bazı araştırmacılar tarafından kasıtlı bulunmaktadır. Bu rakamlar, dünyadaki yoksulluk oranlarını göstermek açısından yetersiz veriler olarak yorumlanmaktadır. Yani yapılan açıklamalar buz dağının görünen yüzünü aktarmakla yetiniyor diyebiliriz. Hesaplamalarda kullanılan günlük 1 dolar ya da 2 dolarlık yoksulluk sınırını 4 dolara çıkardığımızda dünyadaki onlarca ülkenin ve milyarlarca insanın yoksulluk sınırının altında kaldığını görürüz. Kobak’a(2006), göre: Dünyada halen gelir dağılımı konusunda düzenli ve kapsamlı gelir dağılımı istatistiklerini yapan kuruluşların başında Dünya Bankası gelmektedir. Dünya Bankası, günlük 1 dolar ya da 2 doların altında bir gelire yaşamını idame ettirmek zorunda olan nüfusu **yoksul** olarak adlandırılmaktadır. Buna göre, dünya yoksullarının sayısı manipüle edilmekte ve olduğundan çok daha az gösterilmesi sağlanmaktadır. Nitekim günde 1 dolar eşiğinin yoksulluk standardı olarak kabul edilmesi durumunda, dünya nüfusunun ancak beşte birinin (1.2 milyar) yoksul olduğu sonucuna varılmaktadır.“ Basitçe, insanın sosyal ve fiziksel varlığını devam ettirmede zorlanması, olarak tanımlanabilecek olan yoksulluk, aşırı tüketimin bir yaşam tarzı ve hayatın vazgeçilmez hedefi haline geldiği bir dünyada, artık tketememekle veya tketilmişi yeniden tüketmeye çalışmakla, dolayısıyla normal olmayan bir yaşayış tarzına sahip olmakla eşi anlama gelmeye başlamıştır. Yoksul insanlar bugün gelirlerinin düşük ya da hiç olmaması yüzünden tketememenin hem ezikliğini hem de dışlanmışlığını yaşamaktadırlar. Yoksulluk ya da onun bir yansıması olan tüketememek, akışkan sermayeden nasibini alamamak demektir”(Erdem, 2003 : 1).

Dışlanmışlık tabi ki tketememekle sınırlı kalmamaktadır. Bu yeni yaşam biçimlerinin, özellikle kitle iletişim araçları vasıtasıyla yaygınlaşması, geleneksel toplum yapısını deforme etmekte, parayı toplumsal ilişkilerde başat bir role oturtmaktadır. Dolayısıyla **yoksul** kendi akrabalarından, arkadaşlarından ve koņularından soyutlanmaktadır. Bu eziklik içindeki insan kendi toplumuna ve kendisine de **yabancılaş**maktadır. Yakın geçmişte yapılan bir araştırmada Gümeli (2006), yoksulun toplumdan dışlanmasını şöyle anlatır: Yoksulluk deneyimi sadece bir gelir azlığı, temel kentsel hizmetlerden yoksun olma değildir, aynı zamanda alt sosyal statülü mahallelerde yaşama, kent meknında marjinalleşme, sağlıksız evre koşullarında yaşamını sürdürme, adalet, eğitim, sağlık hizmetlerinden daha az yararlanabilme, şiddete daha açık olma, yeterli güvenliğe sahip olmama durumudur. Bu bütünlük hem mekânsal düzeyde hem bireysel düzeyde yoksulluğun sürekli olarak

yeniden üretilmesinin koşullarını yaratmakta, onu yaşayanlar için bir kader gibi algılanmasına yol açmaktadır. Yoksul bir ülkenin, gelişmemiş bir bölgesinin, fakir bir mahallesinde doğan bir çocuğun yoksul olma olasılığı çok yüksektir.

Bu aslında bir kısır döngüdür, yoksulluğa bağlı birçok faktörün yoksul insanları içine aldığı ve yeniden evrildiği, yoksulluğu üretip çoğaltıp sonra tekrar yok ettiği bir anafordur. Toplumun yalnızca televizyonlardan haberdar olabileceği bir girdaptır bu. Çünkü yukarıda bahsettiğimiz gibi **yoksul** toplumdan dışlanmış, insanların mekânları ile beraber yaşam biçimleri de yalıtılmıştır. Maalesef, **yoksul** edebiyatımızdan, filmlerimizden, mahallemizden, yaşam biçimimizden gitmiştir. Onu, rast gelirse çöp dağlarının arasında, ya da semt pazarına geç kaldığımız bir akşam vaktinde atık sebze ve meyve parçalarını karıştırırken görebilirsiniz. Biraz daha şanslı isek onu TV deki birkaç yardım programından birinde de görebiliriz. Fakat yardım adı altında kamera karşısında tüm mahremiyetine tecavüz edilmesini izlemeye ne kadar dayanabiliriz. Aslında **yoksul**, yokmuş gibi bir başka evrende yaşıyormuş gibi algılanmaktadır. Yoksullara yardım eden insanlar bile, bir vakıf ya da stk vasıtasıyla bağışta bulunmakta ve yine yoksullarla karşı karşıya gelmemektedir. Aslında toplum tarafından bir başka evrendeymişçesine algılanan yoksulların sokak çocukları, tinerciler, cinnet getirenler, şiddet, hayat kadınları, vb birçok gayri meşru olay ile gündemde olduğunu ve toplumsal sorunlar doğurduğunu hissetmek için sosyolog olmaya gerek yoktur. Yoksulluk üzerine evrensel ve ulusal çapta birçok çalışma mevcut, bunun yanında farklı ekonomik ve sosyolojik düşün akımlarının birbirlerinden değişik yoksulluk tanımlamaları var. Biz bu çalışmada evrenimizi Kütahya kent merkezi olarak belirledik. Yoksulluğun yerelliği önemli bir inceleme konusudur. Çünkü genel geçer kurallar ülkeden ülkeye ve ülke içinde farklı yoksulluk tanımlamalarına uymamaktadır. Bu çalışma, yoksulluğu ve özellikle kentlerde yaşayan yoksulları sosyolojik bir gözle görmek ve anlatmak istemektedir. Kütahya kentindeki yoksulların örnek olarak incelendiği bu çalışma, öncelikle yoksullukla ilgili kısa bir teorik çerçeve çizip, peşinden uygulanan anket sonuçlarını değerlendirmektedir. Yoksullarla ilgili çalışmaların temel eleştiri noktası bu tür çalışmaların medyatik olmanın ötesine gidememeleri yönünde olabilir. Diğer bir nokta yoksulluk çalışmalarının uluslararası kuruluşlar tarafından ciddi anlamda finanse edilerek yapılmasına rağmen sonuçlarının ne sebeple olduğu pek belli olmamakla birlikte ses getirememesidir. Bunun bir nedenini araştırmanın öznesinin zaten **yoksullar**

olmasında görmek olabilir. Ancak esas eksikliğin yoksulluğu yalnızca alınan gıda miktarını tespit ederek yoksulların oranını yüzdelik dilimlere ayırarak gösteren mantıkta aramak gerekir. Bu çalışma, yoksulluğu ve yoksulları ele alırken, alınan gıdadaki kalorinin ötesinde bir açıklamayı hedeflemektedir. Araştırmacı tarafından Kütahya'daki kent yoksulları üzerine yapılan sosyolojik inceleme *yoksulluk sendromu* kavramı ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Buraya kadar olan açıklamalardan ortaya çıkan şudur ki; yoksul kişiler aynı zamanda toplum tarafından yardım edilmesi gereken kimselerdir. Yoksulluk halleri geçene kadar desteklenmesi gereken kişilerdir. Bu bağlamda buna karşı çıkan görüşler de mevcuttur. Yoksulluğun bizzat yoksulların kendinden kaynaklandığını savunan moralistler, bu sorunu, yoksul insanların kendilerinin halletmeleri gerektiğini söyler. Müftüoğlu gibi bizzat tartışma yöntemine karşı çıkan yazarlar da mevcuttur. Müftüoğlu (2003), yoksulluğun, sürekli yoksulluğu yaşamayanlar tarafından tartışılmasını, iki futbol takımından sürekli yenen tarafın yenilenlere taktik vermesi şeklinde açıklamaktadır. Aynı zamanda da oyunun kuralları galip takım tarafından koyulmaktadır. Çarkların parayla döndüğü bir dünyada, ülkemizin bir ilinin yoksullarının durumu nasıldır, çözüm önerleri nelerdir gibi konuların incelendiği bu çalışmanın alt başlıklarında bu tartışmalara da yer verilecektir. Bu konu ile ilgili sosyoloji literatürünü taradığımızda yeteri kadar çalışma olmadığını gördük. Sosyal bilimlerde yapılan çalışmalar genellikle iktisatla ilgili çalışmaların gelir dağılımı konusunda mevcuttur ve kuramlar hep ekonomi argümanları ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışma ile yoksulluğun sosyal yönleri çözümlenmeye çalışılmış, aynı zamanda yoksulluk literatürüne, özellikle sosyoloji alanında katkıda bulunmak hedeflenmiştir.

I. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN ALANI VE KAPSAMI

1.1. Araştırmanın Amacı

Türkiye ekonomik krizlerin yaşandığı ve işsizliğin giderek arttığı bir ülkedir. Tabakalaşma piramidine göre söylenecek olursa orta sınıfın giderek azaldığı, zenginlerin daha zengin, fakirlerin daha fakir olduğu ve bu sürecin giderek daha net gözlemlendiği bir ülkedir. Yoksulluk insanları sosyal yaşamdan koparmakta, yalnızlığa itmektedir. Dışlanma ile yoksulluk arasında doğru orantılı bir korelasyon söz konusudur. Yaşama amaçlarını sadece temel gereksinimlerinin karşılanması üzerine kurmuş milyonlarca insan vardır. Bu bağlamda, kentlerde yaşayan kırsalla bağlarını koparmış, çok düşük ücretlerle çalışan ya da işsiz olan, ya da sağlıklarını yitirmiş, ya da yalnız ihtiyarlar mevcuttur. Bu insanlar hayat döngüsünü idame ettirmekte zorlanan ya da devam ettirmekten vazgeçmiş normal hayat şartlarına göre yaşamayan, yaşama taklidi yapan yoksullardır. Bu insanlara *yoksulluk sendromuna* tutulmuş denilecektir. Mutlak ve göreceli yoksulluk tanımlarına göre yapılan derecelendirmelerde bu kategori en tabana tekabül etmektedir. Yani yoksulların içindeki en yoksullar olarak tanımlayabileceğimiz bu insanlar biyolojik varlıklarını devam ettirmekte zorlanmaktadır. Bu çalışma ile bu insanların sosyolojik çözümlenmesi yapılmaya çalışılacak, görülemeyen ya da görmezden gelinen hayatları gözler önüne serilmeye çalışılacak ve böylece sosyal politikalara bir ölçüde veri sunulmuş olacaktır.

Yoksulluk sendromuna tutulmuş insanların yardıma ihtiyaçları vardır. Bu insanlar yardım ihtiyaçlarını karşılamak için resmi kurumlara veya kişisel yollara müracaat etmek zorunda kalmaktadırlar. Yoksullar bu yardımlara bağımlıdır, onların geçinmesine yardımcı olan bu kurum ve kişiler kimlerdir, yoksulların geçim stratejileri nelerdir? Bu çalışma ile yoksulların, yardım kuruluşlarıyla geliştirdikleri toplumsal ilişkiler ve geçinmek için geliştirdikleri yöntemler de irdelenecektir.

Yoksulların ekonomik zorluklar çekmesi beraberinde birtakım sosyal problemlerin yaşanmasına neden olur. Toplumsal yaşamdan soyutlanan bu insanların, sağlıkları ve psikolojileri bozulabilmektedir. Modern toplum bir tüketim toplumdur. Yoksulluk

probleminin bile tüketilerek yok edilmesi önerilmektedir. Tüketemeyen yoksul insan, vaktini nasıl geçirecektir, geleneksel yardım bağları hala devam ediyor mu, kent yoksulluğunun sebepleri nelerdir? Bu çalışma ile bu soruların yanıtları bulunmaya çalışılacak ve elde edilen veriler ile bağlantılı olarak çözüm önerileri sunulacaktır.

1.2. Araştırmanın Metodu

Kütahya'daki kent yoksullarının sosyolojik analizini hedefleyen bu çalışmada saha gözlemleri ve ilgili literatürün gözden geçirilmesinden sonra oluşturulan anketle Aralık 2007'de sahaya çıkılmış ve 50 adet pilot uygulama yapılmıştır. Bu pilot uygulamalarla anket olgunlaştırılıp son şeklini aldıktan sonra Şubat 2008 ve Nisan 2008 ayları arasında 168 kişi üzerinde uygulama yapılmıştır. Anket sorularına Likert tipi ölçme biçimi uygulanarak ankete verilen cevapların geçerliliği ve güvenilirliği araştırılmıştır. Bunun için anket sorularının sonunda beşli likert ölçeğine göre hazırlanmış sorular deneklere uygulanmıştır.

Yoksullar üzerinde çalışmak, duygusal yönden araştırmacıyı yıpratır. Yoksullar araştırmacıyla veya araştırmacı adına çalışan anketörle karşılaştıklarında sorunlarının çözüleceği ümidi, beklentisi içine girerler. Yapılan görüşmelerden sonra hayatlarını etkileyecek bir değişikliğin olmaması, olamayacak olması birçoğunu hayal kırıklığına uğratar. Antropolog Oscar Lewis, Meksikalı yoksullar üzerinde yoksulluk kültürünü çalışırken iki sene yoksulların içinde yaşamış, onları hastaneye, götürmüş, hapishaneye düştüklerinde yardım etmiş, iş bulmak için ellerinden tutmuş, gerektiğinde onları parayla desteklemiştir. Yoksullar üzerinde yapılacak bir çalışmada, yoksulların yaşadıkları mekânların kent merkezinden uzak ve ulaşımının zor olduğu düşünülerek, bir araca ihtiyaç duyulduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Buna ilaveten yoksulların yanına giderken en azından onların gönlünü almak için, ufak da olsa bir hediye ile gidilmesi iyi olur, bunlar da araştırmacıyı yıpratıcı maddi öğelerdir.

Çalışmanın başında evvela yoksullukla ilgili literatür taranmıştır. Bu aşamada araştırmacıyı zorlayan nokta, yoksulluk konusundaki çalışmaların tamamına yakınının teorik çalışmalar oluşudur. Önceki yoksulluk çalışmaları başlangıçta yol gösterici olmuştur. Literatürün okunmasının yanında saha çalışmasının ortaya çıkardığı bilgilerin derlenmesi, çalışmanın belli periyotlarda hep yeniden, yeni baştan gözden geçirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Sahadan elde edilen bilgilerle (gözlem+görüşme+anket),

literatürün yeni baştan harmanlanmasıyla devamlı yeniden üretilen metne son hali verilmeye çalışılmıştır.

Literatür ve gözlem sonuçlarından hareketle oluşturulan anket soruları, hipotezleri test edecek şekilde hazırlanmıştır. Anket soruları açık ve kapalı uçlu olarak iki şekilde hazırlanmıştır. Gelir miktarı ve kira miktarı sorularında olduğu gibi bazı sorular açık uçlu olarak hazırlanmış ve para miktarları arasındaki keskin sapmalara göre ölçekleme yapılmıştır. Araştırılan kişilerin, aile olmasına dikkat edilerek, eğitim seviyelerinin düşük olması ve soruların başka biçimde anlamlandırılmaması için anket sorularının oldukça yalın olmasına dikkat edilmiştir.

1.3. Sınırlılıklar

Yoksulluk oldukça geniş anlamı olan bir kavramdır. Birçok sosyal bilim disiplini tarafından incelenen ve birden çok tanımı olan bir kavramdır. Bu nedenle bir tanımı benimsemek aynı zaman da bir yaklaşımı da benimsemeyi beraberinde getirir. Aynı zamanda liberal ve sosyalist ekollerin yoksulluk algılaması ve tanımlaması farklıdır. Mutlak yoksulluk hane halkı ya da fertlerin biyolojik olarak kendilerini üretebilmeleri için ihtiyaç duydukları asgari gelir ve harcama düzeyidir. Göreli yoksulluk ise içinde yaşanılan toplumun asgari yaşam düzeyine sahip olmayı ifade eder. Bu iki tanım da bizim kavramımızı açıklamada yetersiz kalmaktadır. Ailelerin geçinmelerine olanak tanımayan bir düzeyin altına ve bunun belirtildiği noktaya yoksulluk sınırı denilmektedir. Araştırmada seçilen yoksul tipi bu sınırın oldukça altında kalanları ifade etmektedir.

Yoksulluk yalnızca kentlere özgü bir olgu değildir. Kırsal yoksulluğun da yapılan araştırmalar incelediğinde ciddi sorunsal veriler verdiği görülecektir. Fakat bu çalışmada mekan olarak kent merkezi seçilmiştir. Bunun nedeni göçlerin kent merkezlerine doğru devam etmesidir. “Gerçekten de 1980’ de 44,7 milyon olan Türkiye nüfusunun % 56’sı kırsal alanda yaşarken, 1997’de bu oran, %35’e düşmüştür”(Aydın, 2001:17). 2007’de yapılan son nüfus sayımında bu oranın kentlerde % 70.5’ e yükseldiği, bucak ve köylerde % 29.5’ e gerilediği görülmüştür. Yine son sayımlara göre Kütahya nüfusunun 583.910 kişi olduğu ve 320.255 kişinin kent merkezinde yaşadığı tespit edilmiştir.

Araştırma Kütahya'nın gecekondulu ya da benzer semtlerinde yaşayan kent yoksulları üzerinedir. Mekânlar zamanla yaşadığı insanların kimliğini ifade eden göstergeler haline dönüşmektedir. Bu bağlamda yeni yapılan çok katlı bir sitede yoksul aranmaz. Artık kent merkezlerine uzak, bu tarzda devlet ya da özel teşebbüs vasıtasıyla siteler yapılmakta ve yoksullar kent merkezlerindeki eskiyen ev ve binalara yerleşmektedir. Kütahya kent merkezine yakın böyle birçok mahalle vardır. Araştırmanın konusu olarak böyle mahallelerdeki en kötü durumda olan, en yoksul aileler seçilmiştir.

1.4. Örneklem

Çalışmanın mekânı olarak Kütahya'nın yoksul mahalleleri seçilmiştir. Bir çok kentin aksine Kütahya'da gecekondulaşma bulunmamaktadır fakat bu kent Frigyalılardan, Romalılara ve Selçuklulardan günümüze kadar bir çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu medeniyetlerden günümüze kadar gelmiş olan nadide eserler hâla yaşatılmaktadır. Bunun yanında kent merkezinde, Osmanlı'dan günümüze kadar ayakta kalan birçok ahşap konak mevcuttur. Bu konaklar, Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından sit alanı içine dâhil edilmiştir. Bu öyle sanılanın aksine bir iki sokak olarak tespit edilen bir alan değildir. Kent merkezindeki Alipaşa m., Maltepe m., Sultanbağı mahallesinin tüm ahşap yapılarını, Gaybiefendi mahallesinin bir kısmını kapsamaktadır. Özetlemek gerekirse Eski Kütahya olarak adlandırabileceğimiz kent merkezi restore olmayı bekleyen ya da kendi halinde yıkılmaya terk edilmiş ahşap binalarla doludur. Gecekondulaşmaya benzeyen yapılar arz eden mahalle Vefa mahallesidir ki bu dahi yasal olarak kurulmuştur. Yani gecekondularda görülen özellikler bu kentte görülmez. Yeni ve lüks binalar şehrin etrafına doğru yapılmış ve yayılmıştır. Yoksullar, kente oldukça yakın mahallelerde, terk edilen ya da oturmaya elverişsiz hale gelmiş binalarda ikamet ederler.

Çalışmanın amacı yoksul insanların arasından *yoksulluk sendromuna* tutulanların tespit edilmesidir. Bu çalışmada yoksulluğun kriteri olarak, bozulmuş düzenler irdelenecektir. Yani bir şekilde barınacak yer temin eden ve hayatını iyi kötü idame ettirebilenler çalışmamızın kapsamına girmeyecektir. Bu bağlamda işsizlik, aşırı borçlanma, hastalık, açlık, barınma problemleri çeken ve bunun nedeni yoksulluk olan Kütahya'daki kent aileleri incelenecektir. Yani geçinebilen, hayatını idame ettirebilen

insanların geliri az da olsa, yaşam sürecini normal olarak devam ettirebilmektedir. Fakat yoksulluk örneğin hastalıkla birleşirse artık sendrom başlıyor demektir. Bu yüzden çalışmada yoksulların da en yoksulları tespit edilmek ve çalışılmak istenmiştir. Bu yüzden yoksullar arasında da *güdümlü örnekleme* ya da *amaçlı örnekleme* adı verilen yöntem uygulanmıştır.

“ Amaçlı örneklem; araştırmacının seçeceği kişileri kendisi belirleyerek, amaca en uygun kişileri bulması ve onları seçmesidir. Bu ulaşılması zor bir evrenin üyelerini örnekleme almak için ve derinlemesine araştırmalar için gereklidir”(Balcı, 2002: 102). “ Güdümlü örnekleme, amaçlı olarak ana evrenin tümünü değil, soruna en uygun bir kesimini gözlem konusu yapmak demektir”(Sencer, 1989: 386).

Çalışmada amaçlı örneklem uygulanarak yoksullar evrenindeki, yoksullukla eş anlamlı olarak farklı sorunların bir araya geldiği zor durumdaki aile reislerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu yüzden yoksulların yaşadığı semtlerde, yoksullar arsından da bir eleme yapılmış ve yoksulluk sendromuna tutulanlar örnekleme alınmıştır.

1.5. Veri Toplama Teknikleri

Çalışmada öncelikle veri toplama tekniği, yoksullara uygulanan anketler, yoksul aile ziyaretleri, onlarla yapılan görüşmeler ve ikinci planda araştırmacının gözlemleridir.

Bu yoksullara ulaşmak için aşevlerinden ve yardım derneklerinden ve muhtarlardan adres listeleri alınmıştır. Yine bu kurumların yetkililerine, çalışanlarına danışılarak listelerdeki en yoksul durumda olanlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında araştırmacının derslerine girdiği öğrencilerinden yararlanılmıştır. Mahallelerindeki yoksullara anket uygulanmaları istenmiş bunun için de en kötü durumda olanların tercih edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Şüphesiz bir mahalledeki en yoksul kişinin kim olduğu yine o mahallede yaşayan sakini tarafından bilinir.

Görüşme yapılan yoksul aileler kendilerinin ne kadar zor durumda olduklarının ispatına çalışmışlar. Mütevazı bir araştırmacının dahi kendilerine yardımcı olabileceği ümidine kapılmışlardır. Bu bağlamda verilerin güvenilirliğiyle ilgili bir sıkıntı yaşanmamıştır. Çünkü yoksulluk sendromu yaşayan aileler birkaç kaynaktan karşılaştırmalı olarak tespit edilmiştir. Daha sonra anket, görüşme ve gözlemlerin sonucunda ise çok zor durumda olan ailelerin bir listesi çıkarılmıştır. Bu aileler için

araştırmacının yerel ve ulusal kuruluşlardan, yardım talepleri ve görüşmeleri devam etmektedir.

1.6. Araştırmanın Hipotezleri

Yoksulluk çalışmalarına bakıldığında birbirinden farklı tanımlamalar görülür. Mutlak yoksulluk ve görelî yoksulluk bunların en iyi bilinenleri ve en sık duyulanlarıdır. Fakat bu kavramlar iktisat kökenli araştırmalar temel alınarak oluşturulmuştur. Aynı yaşam standardına sahip iki kişi, hangi ülkede yaşadığına bağlı olarak bir ülkede yoksullar, bir diğesinde yoksul olmayanlar kategorisinde sayılabilmektedir. Aynı zamanda yoksulluk algısı, bir ülkenin değişik bölgelerinde ve kişiden kişiye de farklılık gösterebilir. Mutlak yoksulluk ve görelî yoksulluk verileri sosyal ilişkileri anlamlandırmada sosyolojiye bir fayda sağlamamaktadır. Örneğın Antropolog Lewis böyle bir sıkıntıdan kaynaklanarak *yoksulluk kültürü* kavramını türetmiştir. Fakat araştırmacının söylemek istediğı yoksulluk kültürü kavramı ile de ifade edilememektedir. Bu yüzden yoksulluk sendromu denilen bir kavrama ihtiyaç duyulmuştur. Yoksulluk sendromu: yoksullukla beraber, işsizlik, eğitimsizlik, sağlıksızlık gibi bir ya da birden fazla bulgunun bir arada görülme durumudur. Bu bağlamda araştırmanın temel hipotezi şudur;

Yoksulluk sendromuna tutulan insanlar hayatın normal akışından kopmakta, sosyal ilişkilerden dışlanmakta ve giderek tükenmektedirler. Yoksulluk sendromu kendini yineleyen ve yeni yoksulluklar üreten bir süreçtir. Kişinin bu süreçten kurtulması, kendi kendine başaramayacağı bir durumdur ve yardıma ihtiyacı vardır. Bu bağlamda temel hipotez: *Yoksulluk sendromu etkisi altına giren aileler yardım almadan bu durumdan kurtulamazlar* şeklinde tek cümle ile ifade edilebilir.

Araştırmanın temel hipotezinden hareketle aşağıdaki alt hipotezlere ve sorulara yanıt aranmıştır.

- Yoksulluk sendromu arttıkça sosyal dışlanma artar. Bulgular arttıkça, yani yoksulluğa yeni problemler eklemlendikçe, insanlar akrabaları ve komşuları tarafından daha çok dışlandıklarını hisseder.
- Yoksulluk sendromu arttıkça yardıma daha çok ihtiyaç duyulur, sendromun geçmemesi yoksulları yardıma bağımlı hale getirir.

- Yoksulluk sendromu arttıkça, mekansal yarıma artar.
- Kütahya'daki kent yoksulluğunun nedenleri nelerdir?
- Yoksulluk dünyanın her yerinde aynı sistematik nedenlerden mi kaynaklanıyor?
- Yoksulların geçinme ve yoksullukla başa çıkma stratejileri nelerdir?
- Küreselleşmenin yoksulluğa etkileri nelerdir?
- Kütahya'daki kent yoksulluğu bireysel ve aile içi şiddete neden oluyor mu? Aile içindeki çocuklar sokağa itiliyor mu?
- Yoksullukla, sağlık, eğitim ve din arasında nasıl bir ilişki söz konusudur?
- Yoksullukla ilgili toplumun aldığı önlemler yeterlimidir? Dernek ve vakıfların bu konu üzerindeki faaliyetleri nasıldır?
- Yoksullar boş zamanlarını nasıl geçirirler. Televizyonun, toplumun yoksullara bakış açısındaki etkileri nelerdir?

II. BÖLÜM

YOKSULLUK, TANIMLAR VE SOSYOLOJİK ÇERÇEVE

2.1.Yoksulluk Tanımları

Yoksulluk bireylerin fizyolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayamama ve insanca yaşamak için gerekli gelirden mahrum olmaları olarak tanımlanabilir. Genellikle maddi kaynaklardan, bazen de kültürel kaynaklardan yoksun kalındığını ifade eden bir durumdur. Yoksulluk, yardım, yardımlaşma ve dayanışma sorunlarından bahsedilirken hedef alınan kitleyi belirtmek için kullanılan Arapça fukara, Osmanlıca fakirler, Türkçe yoksullar sözcüklerinin tekil karşılığı olan yoksul ve fakir genel bakımdan bireyin yaşadığı maddi sıkıntı ve yetersizlik durumlarını ifade eder. “Dilimizde yoksulluğun eski karşılığı muhtaçlıktır. Yoksul, ihtiyaçlarını karşılayamayan kişi demektir”(Abay, 2004: 81). Fakir kelimesi de dilimize Arapça’dan geçmiştir etimolojik olarak geldiği anlam oldukça ilginçtir. “Fakir kelimesi Arapça’da, delmek, kazmak, kırmak manalarına gelen fakr kökünden sıfat olup asıl anlamı omurgası(fakar) kırılmış kimsedir”(Altuntaş, 2002: 40).

Yoksulluk oldukça geniş anlamı olan bir kavramdır. Bir çok sosyal bilim disiplini tarafından incelenen ve birden çok tanımı olan bir kavramdır. Bu nedenle bir tanımı benimsemek aynı zamanda bir yaklaşımı da benimsemeyi beraberinde getirir. Çalışmada sosyolojik bir çerçeve çizilmeden önce farklı yoksulluk tanımları kısaca aktarılacaktır.

2.1.1.Mutlak Yoksulluk

Rowntree(1902), mutlak yoksulluk seviyesini yalnızca fiziksel sağlık şartlarını idame ettirmek için gerekli harcamalar olarak tanımlamıştır. Bu tanım içerisinde gıda, elbise, kira, yakıt ve ilave olarak hane halkının basit ihtiyaçları yer almaktadır.

“ Mutlak yoksulluk sınırını, en yoksul ülkeler için günlük bir dolar, yoksul ülkeler için iki dolar, Türkiye’nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkeler için dört dolar,gelişmiş sanayi ülkeleri için ise 14.40 dolar olarak belirlenmiştir”(DPT, 2001: 104).

Mutlak yoksulluk hane halkı ya da fertlerin biyolojik olarak kendilerini üretebilmeleri için ihtiyaç duydukları asgari gelir ve harcama düzeyidir. Mutlak yoksulluk kavramı, belirli bir toplumun ekonomik, kültürel ve sosyal gelişmişlik düzeyine göre, belirli bir hanede yaşayan bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmek için, en temel ihtiyaçlarının ne kadarını karşılayabildikleri ile ilgilidir. Bu yaklaşımda aynı toplumda yaşayan diğer hanelerin nasıl yaşadıkları ve hangi ihtiyaçlarının ne kadarını karşıladıkları doğrudan dikkate alınmaz.

2.1.2. Göreli Yoksulluk

Görelî yoksulluk kavramı içinde kullanılan en yaygın ifade biçimi, hane halkı gelir ve tüketim harcamaları veya benzeri anketlerden elde edilen gelir ve harcamalara ilişkin sonuçların yine hane halkı yüzdeleri gruplarının birbiriyle kıyaslanarak irdelenmesidir. Örneğin, ortalama bir gelire sahip olan hane halkı, fakir bir hane halkı gelirinin üç katına sahip ise, fakir kabul edilen aile, ortalama gelire sahip olan bu aileye göre ancak onun sahip olduğu kaynakların üçte biri nispetindeki ekonomik ve sosyal muhtevalı bir kaynağı kullanma imkânına sahip olabilmiş demektir.

2.1.3. Yoksulluk Sınırı

Yoksul kimdir? Sorusuna cevap verilebilmesi bakımından asgari bir sınırın çizilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sınır yoksulluk ya da fakirlik sınırı (poverty line) denilen sınırdır.

“Yoksulluk sınırı; bir toplumda yoksul olanlarla olmayanları birbirinden ayırmakta kullanılan izafi bir hattır. Bazı yazarlar sadece gıda harcamalarının dikkate alınması gerektiğini ifade ederlerken, bazıları da buna ilave olarak sosyal yaşantının bir nevi maliyeti olan ve o toplumdaki gelişmişlik seviyesinin bir zorunluluğu sayılan unsurların da (zorunlu eğitim v.b gibi) dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedirler” (Dumanlı, 1995: 214).

2.1.4. Ultra Yoksulluk

“Ultra yoksulluk, gelirinin tamamını harcadığı halde, mutlak yoksulluk kriterin de esas alınan günlük kalori miktarının sadece %80’ini karşılayabilen insanların halini anlatmaktadır. Ultra yoksulların yoksulluk durumlarının beş yıldan daha fazla sürmesi

halinde onların durumlarının düzeltilmesinin imkansız olduğu savunularak bu kategoridekiler kronik yoksul olarak tanımlanmaktadır” (Gül, 2002: 82).

2.1.5. Sınıfsal Yoksulluk

Bu sınıfsal ya da sınıfdışı kesimler, Gans(1995)a göre: “Sistem dışı unsurlardır ve bu kavram genelde, çalışmayan insanları, evlilik dışı çocuğu olup da devlet yardımı almaya devam eden genç kadınları, evsizleri, dilencileri, alkol ya da ilaç bağımlılarını ve sokaktaki suçluları kapsar. Bu kavramın içeriği geniş olduğundan, sosyal konutlarda yaşayanlar, kaçak göçmenler, çete üyeleri, vb. gruplar da sınıfsal’ya dahil edilir. Genelde, yoksulları damgalamaya elverişli olan bu terim, dışarıda bırakılmış, sistem dışına itilmiş, sistem için artık disfonksiyonel olarak görünen yapıları açıklamaktadır” (Aktaran, Bauman, 1999a: 98).

2.1.6. Moralist Görüş

Kısaca ifadelendirmek gerekirse yoksulların yoksul olmalarındaki yegâne suçlu yine yoksulların kendisidir diyen görüştür.

“Yoksul olmanın sorumluluğu, yoksul olanlardandır (burada moralistler devreye girmektedir). Yoksullar, dürüst yurttaşlar gibi ağır iş yapmak yerine işsizlik tazminatından faydalanarak kolay ve basit yaşamı tercih eden ve zor günler için planlama yapmakta başarısız olanlardır”(Friedmann, 2002: 143).

Tarihte bu görüşe dayanarak özellikle ortaçağ Avrupa’sında bir işi olmayan yoksullar ve serseriler için çok ciddi yaptırımlar vardı. Geçim olanaklarından yoksun olanlar ya krallık dışına sürülürler ya da kürek mahkûmluğu yaparlardı. “XIX. yüzyıl burjuva söyleminde çalışan yoksullar, ahlaksız, saldırgan ve isyana eğilimli sınıf olarak addedilmiştir”(Friedmann, 2002: 146). “Bu ötekileştirme söylemine ortalama yurttaşlar, bir kısım bilim çevresi ve bir kısım medyamızda rastlandığı bilinmektedir. Yoksulların bu hallerinin bu tarz açıklamaya çalışmasına sosyal teori literatürün de *kurbanın suçlanması* (blaming the victim) denmesinin tarihinin de en azından bu söylemlerin kendilerinin tarihi kadar eskiye gittiğini biliyoruz”(Karatay vd, 2003: 256).

2.1.7.Yoksulluk Kültürü

Yoksulluk kültürü, gelişmekte olan ülkelerin büyük kentlerinde, göçler sonucunda oluşan sefalet mahallelerinde(**slum**), yoksulluk içinde yaşayan insanların hayat tarzını ifade için Antropolog Oscar Lewis tarafından kullanılmıştır. Ona göre yoksullar arasındaki yerellik ortadan kalkmakta, dünyanın her yerinde aynı sorunlarla uğraşan, benzer alışkanlıklara sahip insanlar bu kültüre dâhil olmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'deki tek çalışma Orhan Türkdoğan tarafından Erzurum'daki gecekondu üzerine yapılmıştır. Türkdoğan'a (2002: 12) göre "Yoksulluk insanların aç yatıp aç kalkmaları olduğu halde yoksulluk kültürü ekonomik, toplumsal ve psikolojik açıdan bir takım özellikleri bulunan bir oluşumdur. Bir toplumda yoksulluğu yenmek kolay olduğu halde, yoksulluk kültürünü ortadan kaldırmak son derece güçtür. Çünkü yoksulluk kültürü toplumun tarihsel gelişimi ve kültürel değerleri ile bağlantılı bir ilişkiler sistemidir". Bu yaklaşım Türkiye'de **kalenderlik** olarak tanımlanan bir toplumsal anlayışla örtüşüyor gibidir. Çünkü Kütahya'daki bu çalışmada durumu düzgün olduğu halde mahallesini terk etmeyen oranın yerlisi birçok insanla tanışılmıştır. Can, (2001:212) bu durumu şöyle açıklar "Dolayısıyla, alışılmış/tanıdık sosyal çevre içinde olmak, kendini yoksulluk kültürü halkasının içinde görmek ya da buradan çıkamayacağı, hatta çıkmaması gerektiğini düşünmek önemli bir nokta. Bu yüzden kenar semtlerde oturup biraz durumunu düzelterler ya da zaten ekonomik birikimleri olanlar bile ayıp olduğu inancıyla zengin muhitleri –belki daha batıdaki şehirlere gitmek istemiyor".

Türkdoğan yaptığı çalışmasında Lewis ile benzer sonuçlara ulaştığını ifade etse de başta gecekondu ve slumlar arasında derin farklılıklar vardır. Lewis'in yoksulluk kültürünü ortaya çıkaran nedenlerden birçoğu Türkiye için doğrulanabilir, örneğin para ekonomisi, düşük ücretler, yüksek ölçüde işsizlik. Ancak Türkiye'de kentlere göçün genellikle akrabalarla birlikte ya da akrabaların yanına doğru olduğu düşünüldüğünde dayanışma, hemşeri gruplarının kente ilk yerleşimle birlikte başladığı görülebilir. Bu aslında yoksulluk kültüründe karşılaşılmayan örgütlenmenin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Çünkü yakın akraba, hemşerilerin aynı mekânlara göçmeleri hemşeri örgütlenmelerini ortaya çıkarmaktadır. Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının çoğunu hemşeri derneklerinin oluşturması buna bağlanabilir.

2.2. Yoksulluk Nedenleri

Yoksulluğun kaynağı kişinin kendisi mi? Ayrımcılık gibi yapısal etmenler mi? Yoksa şans unsurlarının bir araya gelmesi mi?

Yoksulluğun nedenleri kabaca kişiye bağlı ve kişiden bağımsız nedenler olarak ikiye ayrılır. İşsizlik, düşük ücretli bir işte çalışma, istikrarsız evlilik, eğitim düzeyinin düşük olması, hane halkı reisinin özellikle kadınların eşsiz yaşıyor olması, geliri olmayan özür, emekli maaşı olmayan yaşlı, kronik rahatsızlığı olan aile bireyi, zararlı alışkanlıklar. Bunlar kişiye bağlı olan nedenler olarak sıralanabilir. Kişiden bağımsız nedenler arasında, yetersiz üretimden ve aynı zamanda üretilen değerler karşılığında elde edilen gelirlerin bireyler arasında, bölgeler arasında, sektörler arasında vs. adil bir şekilde paylaşılmasından kaynaklanmaktadır. Yetersiz üretimin sebepleri aşağıdaki gibi sıralanabilir: Doğal afetler, iklim ve doğa koşulları, hızlı nüfus artışı, adaletsiz vergi sistemi ve yüksek faiz, piyasada tekelleşmenin olması, enflasyon ve işsizlik vs. şeklinde birçok sorunlar sayılabilir.

Fegain, çalışması sonunda, katılımcılardan elde ettiği tepkileri çözümleyerek, bunları bireyseli, kaderci ve yapısal olmak üzere üç grupta toplamıştır: Bireyseli tepkiler, yoksulluktan yoksul insanların kişisel özelliklerini, eğilimlerini, tembellik, uyuşturucu ve alkol kullanımı, müsriflik vb. sorumlu tutar. Kadercilik, yoksulluğun nedeni olarak kaderi, şanssızlığı ya da hastalık gibi faktörleri suçlamayı içerir. Son olarak yoksulluğun nedeni düşük ücretler, eğitimde eşitsizlik, istihdam azlığı gibi yapısal faktörlere yükleyenler, yoksulluğun toplumsal bir olgu olduğunu kabul ederler (Aktaran, Kayaoğlu, 2003: 176).

2.3. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

Görüldüğü gibi yoksulluğun ölçülmesine dair bir kriterin ve ölçüm yönteminin belirlenmesi konusunda ortak, evrensel bir standart geliştirilmesi oldukça güçtür. Yukarıdaki yaklaşımlar dışında ortalama yaşam beklentisi, bebek ölüm oranı, kötü beslenme ve açlık, okuryazarlık, hane halkı reisinin eğitim düzeyi, kişi başına düşen toprak alanı gibi göstergeler yoksulluğun evrensel standartlarla ölçülmesi için önerilmiştir. Ancak bunların hepsi sorunun bir bütün olarak tespiti noktasında eksik kalacaktır.

Ölçüm yöntemlerine ve yaklaşımlarına dair en temel eleştiri, “...bugün yoksulların, en temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek araçlara erişememesi ya da başka bir ifadeyle kişi ya da hane halkının yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan asgari ihtiyaçlarını karşılayamaması biçiminde, tanımlanmasının yetersiz olduğu üzerinedir. Oysa yoksullaşma artık, hayatta kalmak için yeterli bir gelirin bulunmamasına indirgenemeyecek modern bir olgudur”(Sönmez, 2005: 17). Yoksulu bir toplumsal tip olarak ele alan Simmel, yoksulluğu da, nicel bir durum olarak kendi içinde tanımlanamaz; ancak özgül bir durumdan kaynaklanan toplumsal tepki açısından tanımlanabilir benzersiz bir sosyolojik fenomen olarak kabul eder (Erdoğan, 2001: 9). Niceliksel çalışmalar detayında mutlak ve göreceli yoksulluk terimleri dikkate alınmaktadır. Mutlak ve göreceli yoksulluk eşiklerinin her ikisi de sayısal bir sınırı göstermektedir. Yakın tarihli bir çalışmada Şenses(2006), bu durumu şöyle özetler: Nesnel yaklaşımlar belirli bir zamanda, gelir, tüketim harcamaları, kalori miktarı gibi daha somut ve ölçülebilir kıstaslar üzerinde yoğunlaşırken daha çok iktisat dışındaki sosyal bilimlerin benimsediği öznel ve katılımcı yaklaşımlar, yoksulluğun bir süreç olduğu noktasından hareketle, asgari temel ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamadıkları konusunda yoksulların kendi algılamalarını ön plana çıkarıp, refahın/yoksulluğun temel unsur ve kaynaklarının yoksullarla karşılıklı görüşmeler yoluyla, yoksulların kendileri tarafından belirlenmesini amaçlamaktadır. Bu yaklaşımların temel katkısı, toplumca *kabul edilebilir* yaşam düzeyinin uzmanlarca *dışarıdan* belirlenmesi yerine, bu durumu en iyi bilmesi gereken insanlarca belirlenmesini ön plana çıkarmasıdır. “Katılımcı yaklaşımlar kapsamında yer alan **yoksulların kendi sesi** yaklaşımında da, örneğin, yoksulluk kavramı çok geniş bir açıdan ele alınmakta ve yoksulların yaşamlarını sürdürebilmek için yeterli kaynaklarının olmaması yanında siyasal güçten yoksun olmaları, otorite karşısındaki edilgen konumları ve psikolojik olarak kendilerini değersiz görmeleri gibi etmenler üzerinde durulmaktadır”(World Bank, 2000: 16).

Bu çalışmada yoksulluk düzeyi belirlenirken, yoksulların dışında, belirlenen ve *nesnellik* arz eden iktisadi kıstaslar kullanılmayacaktır. Çalışmamız yoksulların kendi kendilerini tanımlamalarına ve konumlarını değerlendirmelerine olanak sağlayan, onların seslerine kulak veren ve insanların kendilerini yoksul hissettiklerini beyan etmeleri durumunda onları yoksul sayan katılımcı ve öznel bir sosyoloji yaklaşımı olacaktır.

Hayat süresinin uzaması, ölüm hadlerinin düşmesi, bebek ölümlerinin azalması, kötü beslenmeden kaynaklanan hastalıkların ortadan kalkması, ölümcül ve sakatlayıcı hastalıklarının etkisinin azalması, okur-yazarlık oranının artması ile bağlantılı olarak insanların cehalet ve batıl inançlarından arınması ve nihayet insanların tercih imkânlarının artması, yoksulluğun terk edildiği ve daha iyi bir hayat seviyesine doğru gidildiğini göstermektedir (Bağdadioğlu, 2003). Ancak, bu istatistiklerin bilinen nedenlerden dolayı gerçeği tam olarak yansıtmakta aciz kalmaları, rakamlar vasıtasıyla yoksulluk izlenmesini cazip olmaktan çıkarmaktadır. Bu çalışma, yoksulluğu ve yoksulları ele alırken, rakamlardan ve alınan gıdadaki kalorinin ötesinde bir açıklamayı hedeflemektedir. Araştırmacı tarafından Kütahya'daki kent yoksulları üzerine yapılan sosyolojik incelemeler *yoksulluk sendromu* kavramı ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Yoksulluk Sendromu kavramı, kulağa tıp literatüründen bir hastalığı çağrıştırıyor gibi gelebilir. Sendrom kavramının seçilmesi anlatılmak istenilen, gerçekliğe çok uyduğu için bilerek isteyerek, araştırmacı tarafından özellikle seçilmiştir. "Sendrom: Bir arada görülerek teşhisi kolaylaştıran bulgu ve belirtilerin bütünü. Bir durumun insan üzerindeki belirtileri" (Topaloğlu, 2005: 2730). "Sendrom: Özel bir bozukluğu belirleyen, bir arada görülen ve tanıyı kolaylaştıran tıbbi bulguların tümü" (Çağbayır, 2007: 4142). Şeklinde tanımlanmaktadır, bu kavram sosyoloji çalışmalarında daha önce kullanılmamış yeni bir kavramdır. Yoksulluk sendromu: yoksullukla beraber, işsizlik, eğitimsizlik, sağlıksızlık gibi bir ya da birden fazla bulgunun bir arada görülme durumudur.

2.3.1. Kent Yoksulluğu

Kenti sınırları içinde yaşayan nüfusun geçim kaynaklarını tarım ve hayvancılık dışı uğraşların oluşturduğu, toplumsal ilişkiler, kültürel alanlar, nüfus yoğunluğu gibi bir çok yönden kırsal alanlardan farklı olan yerler şeklinde tanımlamak mümkündür. "Kentli ise, kentte yaşayan ve kentin kendine özgü kültürünü benimsemiş olan, kırsal yaşam biçimlerinden farklı bir yaşam biçimi sürdüren, geçimini tarım ve hayvancılık dışı faaliyetlerden kazanan kişidir" (Erten, 1999 : 31). Üretim biçiminin değişmesi beraberinde yaşam biçiminin değişmesini de getirir.

Kentleşme ile birlikte toprağa bağlı olan yaşam kültürü yerini farklı dinamiklere bırakır. Bu bağlamda "Üretim şeklindeki değişimin, yani ekonomik ögenin kentleşme

tanımında önemli bir yeri vardır. Kentleşmenin tarımsal üretimden daha ileri bir üretim düzeyine geçiş olarak tanımlanabilmesinin asıl nedeni de budur. Kentleşme bir yandan kent nüfusunun artışı anlatırken, öte yandan kent kültürü olarak nitelendirebileceğimiz davranış ve tutumların benimsenmesi olarak da görülebilir”(Ulusoy ve Vural 2001 :2). Kent bünyesinde bu dinamikleri barındırdığı gibi, yaşam biçimlerini de kendi kurallarına göre döndürme potansiyeline sahiptir.

Modern kentlerin Sanayi Devriminden sonra ortaya çıktığı söylenebilir. Batı toplumlarında sanayileşme, kentleşme olgusunun öncülü olarak gerçekleşmiştir. “Modern Batı toplumlarının aksine ülkemizde sanayileşme ve kentleşme olguları birbirine paralel gelişmemiş, kentleşme sanayileşmeyi önceleyen bir unsur haline gelmiştir. Yani kentlerin nüfusunda hızlı bir artış olmasına karşın kentsel alt yapıda, kentsel arz ve olanakların yaratılmasında ve kentleşme derecesinde aynı paralellik de bir gelişme görülememiştir”(Keleş, 2000: 44). “Gerçekten de 1980’ de 44,7 milyon olan Türkiye’de nüfusunun % 56’sı kırsal alanda yaşarken, 1997’de bu oran, %35’e düşmüştür”(Geray, 2008: 123). Kimi hükümetlerde kırdan kente göç, doğrudan olmasa bile dolaylı yollardan özendirilmiş ve göç sonrasında göçmenlerin kamu arazileri üzerinde yeni yerleşim yerleri açmalarına kayıtsız kalınmış ve altyapı sağlanmıştır. Özbudun ve Başokçu(2004), çalışmalarında 1980’lerden sonra Türkiye kırsalında büyük kentlere yönelen göçün, artık kentlerin çekiciliğinden değil, kırsalın içine düştüğü çaresizlikten kaynaklandığını söylemektedirler. Bu bağlamda “Özellikle görsel medyaya yansıyan yoksulluk manzaraları ve devletin kurumlarından beklenen hizmetin alınamamasının doğurduğu öfke, kentsel yoksulluğun öncelikli olarak değerlendirilmesi sonucunu doğurmaktadır” (Yılmaz, 2003: 263).

Bu çalışmada kent yoksulluğunun inceleme evreni olarak seçilmesinin temel nedenleri arasında seksenli yıllardan sonra nüfusun giderek kent merkezlerine toplanması ve kırsal nüfusun hızla azalması gelmektedir.“Elimizdeki veriler, yoksulluğun önümüzdeki yıllarda daha da artacağına ve mevcut demografik ve iç göç eğilimleri ışığında, giderek kentsel bir görünüm kazanacağına işaret etmektedir”(Şenses, 2006: 318). Kırsal nüfusun hızla kentli nüfusa evrilmesi ve popülasyon oranlarının kısa zamanda değişmesi, beraberinde şüphesiz ciddi toplumsal sorunları da getirecekti. Bunun en şiddetli yaşandığı noktalardan biri de yoksulluktur. Çünkü kent demek sınırlı üretim alanlarının olduğu, geçim kaynaklarının kısıtlı olduğu,

kuralların katı ve acımasız olduğu mekan demektir. Bu mekanda paraya ulaşabilmek özellikle seksenlerden sonra kente göç edenler için ciddi mücadeleler gerektirir. Çünkü kendisinin vasıflarında ya da vasıfsızlığında kentte birçok insan daha vardır. Bu bağlamda toplum tarafından akrabalık, cemaat ilişkileri vb. faktörlerden destek bulamayan aileler **yoksulluk sendromunun** içine düşerler.

Simmel(1996), kentli bireyin durumunu ele alırken, *metropol tipi insan* kavramını ortaya atar. Metropol tipi insanı, yüreği yerine beyni ile tepki veren bir insan olarak tanımlayan Simmel, bireyin davranışlarına akılcılığın egemen olmasını, şehir yaşamında tek geçerli değer ölçüsü olan paranın toplumsal ilişkilere getirdiği belirlilik ve nesnellığe bağlar. Simmel'e göre, metropol yaşamı, insanı ihtiyatlı ve güvensiz kılar. Metropol insanı, kalabalıklar içinde yalnızdır, kendinden başka güvenecek kimsesi yoktur. Bu durum, bireye bir tür özgürlük ve bireyselleşme getirir. Kent yaşamı, hayatta kalabilmek için doğayla yapılan mücadeleyi, insanlar arası bir mücadeleye dönüştürmüştür.

İnsanlar arası mücadelenin şiddetlenmesi doğal olarak eşitsizliği ve yoksulluğu beraberinde getirir. Bu kentleşme rüzgârı elbette dünyadaki gelişmelerden bağımsız olarak, sadece kendi iç dinamiklerimizle oluşmuş bir süreç değildir.“ Kentsel yoksulluk sorununun 1990 lı yıllarda büyümesinde, dünyadaki yapısal dönüşüm politikalarının önemli bir rolünün olduğu söylenebilir. Şöyle ki; 1970'li yılların sonlarından itibaren özellikle çevre ülke ekonomileri, yapısal uyum ve istikrar politikaları ile liberalize edilmişlerdir. Ancak, bu tür dönüşümlerle birlikte işsizlik oranları, sosyo-ekonomik eşitsizlikler, gelir dağılımı dengesizliği ve yoksulluk çoğu zaman artmıştır”(Sönmez, 2005 : 63). Bu bağlamda küreselleşme arttıkça toplumsal nüfus yoğunluğu kentlerde toplanıyor ve sınırlı imkânlar yüzünden yoksulluk artıyor denilebilir. Çalışmada küreselleşmenin yoksulluğa etkileri alt bölümlerde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2.3.2.Yoksulluğa Farklı Yaklaşımlar

Yoksulluk farklı disiplinlerin aynı sorun üzerinde farklı şekilde çalıştıkları nadir toplumsal sorunlardan biridir. Yoksulluk ekonomik bir kavramdır. Çünkü yoksulluk birey-hane halkının geliriyle, gelir dağılımıyla ilgilidir. Yoksulluk aynı zamanda dinsel bir kavramdır. En azından İslam dininin bazı yorumcuları ve Hıristiyanlıkta dünya nimetlerinden uzaklaşmak anlamındaki fakirlik, övülmekte ve teşvik edilmektedir.

Yoksulluk açlıkla ilişkilendirildiğinde ve yoksulluğun sonuçları organizma üzerinde incelendiğinde, onun ortaya çıkardığı organik bozukluklar ele alındığında tıp ile de ne kadar ilgili olduğu görülür. Yoksulluk psikolojik bir kavramdır. Çünkü yoksulluk içinde büyüyen insanın edindiği farklı davranış kalıpları vardır. Yoksullar kendilerine özgü tavırlar geliştirirler. Bu tavırlar içine kapanıklık olabileceği gibi dışa dönük saldırgan bir davranış haline de dönüşebilir. Yoksulluk şehirleşme ve mimari ile de yakından alakalıdır. Günümüzde yoksul ve zenginlerin mekânları da otomatik olarak ayrılmaktadır. Yoksulluk sosyolojik bir kavramdır. Çünkü yoksulluk bir başka önemli sosyolojik kavramla bağlantılıdır; eşitsizlik.

Yoksulluk, gelir eksikliği-yetersizliği içinde bulunan insanların günlük yaşamlarını devam ettirebilmeleri için, sunulan mal ve hizmetlerden toplumdaki diğer bireylere oranla daha az yararlanmaları veya hiç yararlanamamalarıdır. Sunulan mal ve hizmetlerden yararlanamamak ise eşitsizlikle bağlantılıdır. Zira eşitsizlik, “bir toplum içinde yer alan bir grup ya da gruplar içindeki farklı bireylere eşitsiz ödüller sunmayı” (Marshall, 1999: 210) ifade eden bir kavramdır. Bu noktada yoksullar, içinde bulunulan teorik çerçeveye göre; hiçbir ödül alamayan, belki de almak yönünde istekliliği olmayan veya ödül alması engellenen kişiler olarak görülebilir. Böylece eşitsizlik bazen anlamlı ve işlevsel görülürken bazen de istenmeyen ve ortadan kaldırılması ve ya bu yapılamasa bile azaltılması gereken bir olgu olarak görülür. Neo-liberal teori, eşitsizliği toplumun sağlıklı devamlılığı için kaçınılmaz ve uyumlu bir süreç olarak görürken, diğeri onu ortadan kaldırılması gereken bir sorun olarak görmektedir.

Bireylerin eşitsiz konumları aynen yoksullukta olduğu gibi iki farklı şekilde açıklanmaktadır; bir taraftan eşitsizliğin nedenini bireyin kendisi ile açıklayan liberalist; diğer tarafta sorunun bireylerden, bireylerin niteliksizliklerinden değil de, toplumsal yapıdan kaynaklandığını söyleyen sosyalist bakış açısı vardır. Liberallerde yoksulluğun suçlusu birey iken; sosyalistlerde suçlu toplumdur, toplumsal yapıdır. Bu bağlamda yoksulluğun düşünsel temelleri irdelenecek ve bu iki temel yaklaşımın yoksulluğa bakışı derinlemesine ele alınacaktır.

2.3.3.Yoksulluğun Düşünsel Temelleri

Yoksulluk hakkındaki tartışmaları 17. yüzyıl başlarından itibaren izlemek mümkündür. Bu yüzyıla ait düşünürlerin mülkiyet hakları bağlamında başlattıkları yoksullukla ilgili tartışmalar, liberalizmin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Liberal kuramcılar, özel mülkiyeti savunurlarken aynı zamanda da yoksulların dışlanmaması gerektiğini ve kişisel refah yanında sosyal refahın da önemli olduğunu vurgulamışlardır. “Geleneksel liberaller, Doğa Yasaları’na dayalı ve yoksulları asla dışlamayan bir mülkiyet hakları yaklaşımını benimsedi”(Şenses, 2006: 32). Kapitalizm’in gelişme süreci kısa sürede liberallerin bu beklentisinin fazla iyimser kaldığını göstermiştir. “ Büyük Britanya hızla zenginleşirken durumları kötüleşen ve sayıları giderek artan bir yoksul kitlesi oluşmuştur”(Şenses, 2006: 33). Erken Sanayileşme döneminde çoğu düşünce adamı yoksulluğun teknolojiyle birlikte azaltılabileceği gibi iyimser düşünceler içindeyken aynı dönem aristokrasisi ve Yoksulluk Yasaları, borçluları acımasız bir biçimde cezalandırıyordu (Stedman, 2005) .

Yoksullara yönelik ilk köklü yasa 1601 yılında İngiltere’de I. Elizabeth zamanında çıkarılan Yoksullar Yasasıdır. Eski yoksulluk yasası diye de bilinen bu yasa, mülk sahibi olmayan tüm halkı içine alan bir yapıya sahipti ve yasadan sorumlu olanlar yerel yönetimlerdi. Bu bağlamda yoksulluğu tanımlamada kullanılan *mülksüzlüğün* geniş ve belirsiz içeriği 1795 te uygulamaya konulan Speenhamland sistemi ile iyice pekişti ve 1830’lara kadar sürdü. Polanyi’ye(2000), göre: Speenhamland öncelikle kırsal kesimde sefaleti azaltmak için düşünülmüş bir önlemdi. Speenhamland şehirlerdeki yükselen ücret düzeyinin oluşturduğu tehdide karşı kırsal kesimin giriştiği bir kendini koruma hareketiydi. Fakat piyasa şehirleri de kırsal kesimin bir parçası olduğu için, orada da bu yardım sistemi uygulanıyordu. Bu yardımlar, yerel düzeydeki yardım paraları, düşük fiyatlı ya da bedava yiyecek, yakacak temini ve iş olanakları yaratılmasından oluşuyordu.

Bu döneme kadar hakim sosyal politika Hıristiyanlığın Protestan yorumuna dayanan, geleneksel korumacılığın izlerini taşımaktaydı. Yoksullara yardım amacıyla oluşturulan bu yasalar, geleneksel toplumun aynı zamanda bir denetim aracıydı. “ 1834 tarihli Yeni Yoksulluk Yasası ile yoksul tanımı, *iş göremez mülksüz* le sınırlandırıldı ve bağımsız emekçiler bu tanımlamanın dışında bırakıldılar”(Ergun, 2005: 10). Bu

müdahale ile geleneksel korumacılık, yerini *laissez faire* anlayışına bıraktı ve yoksulluk sorunu bu kez işgücü piyasalarına bağlı olarak yeniden tanımlandı. Polanyi(2000:196) ye göre bu sistem üç klasik ilkeyi temsil eder: “ Emeğin fiyatının piyasada belirlenmesi, paranın otomatik bir mekanizma yardımıyla yaratılması, malların engellenmeden ve ayrıcalık tanınmadan ülkeler arasında özgürce hareket edebilmesi”. Yakın zamanlı çalışmasında Buğra(2008), Yeni Yoksullar Yasasının 19. yüzyıl liberalleri için tartışmasız bir zafer niteliğinde olduğunu fakat bu zaferin Adam Smith ve ondan önceki liberal düşünürlerden farklı bir yardım anlayışını savunmakta olduğunu söyler. Buğra bu yasanın, **çalışan yoksul** olgusunu reddettiğine ve muhtaç olarak kabul edilemeyeceğine vurgu yapar. Laissez fair’in rekabetçi etiğine göre ‘kaybetmekten kaybedenler’ sorumluydu ve bunlara karşı toplumun sorumluluğu hayırseverlikle sınırlıydı. Bu sistemin uygulandığı yıllar boyunca, yoksulluk artmış ve ortaya çıkan tablo korkunç olmuştur. Rowntree’nin 1899 İngiltere’inde yaptığı yoksulluk araştırması verileri, nüfusun % 28 inin fiziksel yaşamını sürdürebilmek için gerekli standartların altında yaşadığını belirlemiştir.

Rowntree(1902)nin ilk çalışmalarında yoksulluk, temel gereksinimlerin karşılanması gibi sabit bir temele dayanılarak hesaplanmıştır. Araştırmacı, beslenme, giyim, sağlık ve barınma tablolarından yararlanarak yaşamın sürdürülmesini sağlayacak asgari ihtiyaçların nesnel ölçüsünü bulmaya çalışmıştır. Ancak bu ölçütler, esnek olmadıkları ve bilimsel standart yanılmasına ardına sığınarak, toplum için zorunlu olan şeylere katıldıkları için eleştirilmiştir. Bu bağlamda Rowntree, göreceli yoksulluğu ihmal etmiştir. Buna rağmen vardığı sonuçlar, yoksulluğun ana belirleyicilerinin kişisel acizliklerden çok (hastalık, kaza, ailenin büyüklüğü ve ekonomik gerileme dönemlerindeki işsizlik gibi) toplumsal koşullar olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Yaygın görüş Rowntree’nin ilk kez, 1899 yılında York kenti için yaptığı bu çalışmanın ilk yoksulluk araştırması olduğu yönündedir. Şenses (2006), buna itiraz eder, ona göre bu alanda yapılmış ilk çalışma, 1870 yılında İngiltere’de çıkarılan İlkokullar Yasası çerçevesinde ailelerin eğitim harcı ödeme güçlerinin belirlenebilmesi amacıyla il eğitim müdürlükleri tarafından yapılan çalışmadır. Rowntree çalışmaları sonucunda yoksulluk döngüsü (cycle of poverty)nü tespit etmiştir. O, bu çalışmasında, kişilerin medeni durumuna, hane yapısına ve yaşama bağlı olarak yaşam döngüsünün birkaç

noktasında yoksulluğa batıp çıkabileceğini belirtmektedir (Turner, 1997: 68-69). Yoksulluk araştırmalarında ki ilk mutlak yoksulluk yaklaşımını Rowntree geliştirmiştir.

Yoksulluk, tarihin her döneminde, her toplumda rastlanabilen bir olgudur. “Ama bugün sosyal bir sorun olarak tartıştığımız biçimiyle yoksulluk, on altıncı yüzyılda Avrupa’da kapitalizmin ortaya çıkışıyla bağlantılıdır” (Buğra, 2005: 2). Dolayısıyla yoksulluk araştırmalarının ilk olarak İngiltere’de yapılması da tesadüf değildir. Çünkü İngiltere yoksulluk, zenginlik, kapitalizm, emperyalizm tartışmalarının odağındaki bir ülkedir. Sanayi devriminin burada doğmuş olması, İngiltere’yi tüm bu tartışmaların merkezine oturtmuştur.

Kapitalizm için gerekli olan sermaye gelişimi, artı emek, üretim fazlası, sanayileşme vb. olgular ilk defa İngiltere de filizlenmiştir. Bunu yanında milliyetçilik, uluslaşma, sömürgecilik gibi kavramlarında İngiltere de görüldüğünü belirtmek yerinde olacaktır. Kaya (2006 :2) ya göre: 19. yüzyılın sanayi kapitalizmi bizzat emperyalizmin sağladığı olanaklar içinde ortaya çıkabilmiştir. Kapitalizm sanayi devriminin gerçekteşmesinden sonra büyük bir ivme kazanmış ve başta İngiltere olmak üzere emperyalist metropoller refahın toplandığı ülkeler haline gelmiştir.

İngiltere’de oluşan bu gelişmelerin kaynağı irdelendiğinde, tüm bu gelişmelerin temelinde ağır madenlere sahip olma isteği ve bu maden sanayinin yaşadığı teknik problemlerin olduğu görülür. Nef(1986), bu durumu şöyle izah eder: İngiltere’de görülen ormanlardaki azalmayla beraber, İngiliz demir işletmecileri maden kömürüne yönelmiştir. On yedinci asır başlarından itibaren diğer birçok sanayi kollarında da odun yerine kömür kullanmak üzere yapılan denemeler sayesinde, sanayide yenilik yapanlar çok geniş bir tecrübe kazanmışlardır. Demir metalürjisinin gayet güç, karmaşık problemlerini bu tecrübeden çıkardıkları bilgi ile çözmüşlerdir. Kömür madenlerinde daha sonra derin yataklardaki suların süzülmesi icabetmiş ve bunun için bir buhar makinesi icadı fikri doğmuştur. Fakat bu makine 1870 de Watt tarafından icat edilinceye kadar bir süre geçmiş ve bu aşamadan sonra kömürün nakliyesi problemiyle karşılaşılmıştır. Bunun sonucunda da buharlı taşıtlar icat edilmiştir.

Yoksullukla ilgili literatür tarandığında görülmüştür ki genel kanaat, araştırma başlangıçlarının sanayi devrimi ve kapitalizm ile başlatılması yönündedir. Bu bağlamda İngiltere otomatik olarak devreye girmektedir. İngiltere’nin sanayi ve ekonomide bu

aşamaya gelmesi yukarıda bahsedilen etkenlere ilave olarak, ‘üzerinde güneş batmayan ülke’ diye üne kavuşmasını sağlayan sömürgeleriyle de ilintilidir. Kaya(2006), bu durumu şöyle açıklar: Emperyalizm ve sömürgecilik kapitalizmden önce de vardı fakat kapitalizmin yeni bir toplumsal formasyon olarak ortaya çıkmasıyla birlikte bambaşka bir nitelik kazandı. Klasik Marksist yaklaşımda emperyalizm, kapitalizmin ileri, çoğunlukla da en son aşaması olarak görülür. Köleciliğin sağladığı işgücü, Amerika'daki büyük ekilebilir araziler üzerine kurulu plantasyonlar ve tüm sömürgelerden merkez ülkelere akan hammaddeler olmasaydı İngiltere'de bu çapta bir sanayi devriminden söz edilemezdi. Batı Avrupa proletaryası Amerika'daki Afrikalı kölelerin plantasyonlarda ürettikleri ürünlerle beslenmiş Afrika'dan getirtilen kömürle fabrikaların bacası tütürülmüştür. Bu konuyla ilgili olarak Moss(1993)tan, Henry George'un 1879 yılında yazdığı *İlerleme ve Yoksulluk* adlı bir kitabı olduğunu ve içerik olarak Amerikan Hükümeti tarafından Kızılderililerden temizlenen toprakların arazi spekülâtörlerine kırsal muazzam fırsatlar sunduğunu öğreniyoruz.

Bahsedilen sebeplerden dolayı Karl Marx'da inceleme alanı olarak bu ülkeyi seçmiş ve çıkarımlarını, bu ülke üzerinden yapmıştır. “Marx Kapital’de, on dokuzuncu yüzyılda en ileri düzeyde gelişmiş biçim olduğu için, asıl olarak İngiliz kapitalizmini temel almıştı ve sınıf üzerine yorumları da özellikle anlamlıydı. Marx işgücünün sahipleri, sermaye ve toprak olmak üzere üç genel toplumsal sınıf saptamakta, bunların kaynaklarının gelir, ücretler, kâr ve toprak rantından oluştuğunu belirtmektedir”(Swingewood, 1998 : 111).

Kapitalizm kavramının tam olarak ne zaman ortaya çıktığı ve tanımın kesin olarak ne anlama geldiği hep tartışma konusu olagelmiştir. Braudel(1991)e göre: Kapitalist kelimesi muhtemelen 17. yüzyılın ortalarından kalmaydı ve 1699 yılına ait bir Fransız muhtırasında 3 florinlik yeni bir vergiyi ödeyecek insanlar için ‘kapitalistler’ adı, ödeyemeyecek olanların ayırımında kullanılıyordu. Doğal olarak kelime belli bir düzeydeki zenginleri belirtmek için kullanılıyordu. Kapitalizm sanayi devrimi ile aynı zamanda mı çıkmıştır? Bu soru tam olarak bilinemese de, kapitalizm; 15-18. yüzyıllar arasındaki dönemi anlamak için vazgeçilemez teorik bir kavram olmuştur.

Kapitalizm öncelikle ekonomik bir kavramdır, akıla ilk etapta büyük mal varlıklarını, özel mülkiyeti ve sanayiye getirir. Yakut(2005), Kapitalizm kavramının, 19. yüzyılda yoğun bir kapitalistleşme süreci yaşanmasına rağmen, Marxist olmayan iktisat okullarınca ender olarak kullanıldığını belirtir. Kavramın ilk kullanımı, 1854 yılının sonlarına doğru Oxford English Dictionary adlı sözlükte yapılmıştır. Ancak, kavramın Marxist literatüre girmesi çok sonraları gerçekleşmiştir. “ Kapitalizm bir yandan, büyük bir oranda kâr kazanmak amacıyla üretime, metanın ve hizmetlerin mübadelesine yönelik özel mülkiyete ve sermaye kullanımına dayanan ekonomik bir sistemdir”(Landes, 1995: 7). Yoksulluk bir sorun olarak düşünürlerin ilgi alanına bu kavram ve yukarıda belirtilen sanayileşme süreci ile beraber girmiştir.

Önemli düşünür ve kuramcıların, yoksulluk ve bölüşüm sorunlarına karşı yakın ilgisinin sanayileşmeye dayalı kapitalizmin kök salmaya ve yaygınlaşmaya başladığı 18. ve 19. yüzyıllarda giderek arttığı gözlenmektedir. Geleneksel liberalizm yaklaşımı içinde, A. Smith'in *Wealth of Nations*'ı (Milletlerin Zenginliği) kitabı çığır açıcı özellikler taşıdı. Smith, ülke zenginleşirken yoksulluğun artmasını önemli bir paradoks olarak gündeme getirdi. Bunu ekonomik sistemin önemli bir aksamı ve kusuru olarak gördü ve bir ekonomik sistemin başarısının değerlendirilmesinde en yoksul yurttaşların durumlarının ne ölçüde iyileştiğini temel kıstas olarak önerdi. Burke, Bentham ve Malthus gibi muhafazakâr düşünürler bu yaklaşımı reddederken, sosyalist düşünürler 19. yüzyıl kapitalizmine yönelttikleri temel eleştirilerinde bu yaklaşımdan yararlandılar. K. Marx'ın henüz yirmi altı yaşındayken kaleme aldığı 1844 Paris yazılarında A. Smith'in 'fertlerinin çoğunun yoksul ve perişan olduğu hiçbir toplumun refah içinde ve mutlu olması söz konusu olamaz' sözlerine yer vermesi bir rastlantı değildi. Smith, ayrıca, çalışan yoksullara özel ilgi göstererek bunlar için yüksek ücret önerdi ve yoksulluk sorununun imalat sanayine dayalı ekonomik sistemin yaygınlaşmasıyla kendiliğinden düzeleceğini öne sürdü (Şenses, 2006: 33).

Piyasalar İngiltere'yi ve Avrupa'nın geri kalan kısmını hızla değiştirenince, toplumlar, yoksullara nasıl davranılacağı hakkında, gürültülü tartışmalarla birbirine girdi. “ 18.yy ortaları ile 19. yy ortaları arasında ki bu tartışmaların klasik savunucuları Adam Smith ve Robert Malthus'dur. Bugünün okuyucuları buna şaşırabilirler çünkü böyle saygıdeğer şahsiyetler, bugünün akademik makalelerinde söylenenleri, o zamanki tartışmalarda öngörmüşlerdir”(Sachs, 2005: 2).

Özellikle 19. yüzyıl sonrası ekonomide giderek belirginleşen yurttaşlık kavramı, yeni siyasi yönetim tarzları, ekonomideki değişimler ve bu ekonomik değişimlerle ortaya çıkmaya başlayan yeni sınıflar ve sınıfsal eşitsizlikler sosyal bilimlere fazlasıyla

meşgul etmiş ve yoksulluğa dair temel vatandaşlık haklarıyla bağlantılı olarak sosyal politikalar geliştirilmiş ve bu politikalar ya da müdahale biçimleri farklı düşünsel kaynaklardan özellikle 2 temel tabakalaşma kuramından beslenmişlerdir. Bu kuramlar Liberalizm ve Marksizm'dir.

2.3.4.Marksizm ve Yoksulluk

Marx toplumların tarihini sınıflar arasındaki savaş olarak görmektedir. Marx temel olarak özellikle 19. yüzyılda başlayan sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan kapitalizme mercek tutmuş ve kapitalizmin doğasını ve içsel dinamiklerini anlamaya çalışmıştır. Üretim ilişkileri ve üretici güçler arasında ilişki kurarak kapitalist üretim biçimi içinde ortaya çıkan sınıfları tarif etmiş ve temel ayrımını üretim araçlarına sahip olup olmama üzerine kurarak, sınıf kavramını da üretim üzerinden kurmuştur.

Marx öncelikle sanayileşmeyle doğan yeni üretim biçimleri ve yeni sınıf oluşumları ile ilgilenmiştir. Bu bağlamda Marx sanayi kentlerinde yığılan yoksul nüfusu, dolaylı yoldan sınıf mücadelesi başlığı altında incelemiştir. Feodal yapının yıkılarak burjuva sisteminin güçlendiği, proletarya sınıfının yeni oluşmaya başladığı bir dünya düzeninde Marx'ın böyle bir yaklaşımı benimsemesi oldukça doğaldır.

Komünist Manifesto'da Marx her toplumun tarihsel sınıf kavgasının aralıksız devam eden bir süreç olduğunu şu sözlerle belirtir. “İnsan özgür ve köle, patricien ve pleb, baron ve serf, tek sözcükle ezenler ve ezilenler, sürekli bir karşıtlık içinde bulunmuşlardır; bazen açık bazen gizli, her seferinde toplumun tamamen devrimci bir dönüşümü ile ya da çatışan çeşitli sınıfların ortadan kalkması ile sona eren aralıksız bir kavga yürütmüşlerdir” (Marx ve Engels, 2005: 30-31).

Toplumsal grup veya sınıflar arasındaki çatışmalar toplumun evrimine yön verir. Bu güçler ekonomide, mülkiyette ve siyasal düzende somutlaşır. Bu Marx'ın etkilendiği ve sistematik hale getirdiği bir yöndür. Marx'a göre ilk komünal toplum, daha sonra beylerin hakim olduğu feodal topluma dönüşür; Kapitalist gelişme ile birlikte tekrar bir değişim yaşanır. Sonra Proletarya, iktidarı ele alır ve ileri bir tarihte de sınıfsız ve devletsiz bir toplum oluşur. Bu düşünce tarzıyla, diğer pek çok batılı düşünür gibi Marx da determinist anlayışı benimsemiştir.

Marx, bu kavramı bugünkü anlamıyla kullanmadığı halde Aron (1994 :105) a göre: “her şeyden önce kapitalist rejimin sosyoloğu ve iktisatçısıdır”. Marx, için

Kapitalizm üretim araçlarının toplumda ayrı bir sınıf meydana getiren kapitalistlerin mülkiyetin de bulunduğu bir üretim biçimidir. Modern toplumlarda üretim araçlarının bireysel mülkiyetine dayalı bir sistem, aynı zamanda bu türlü mülkiyetin oldukça az sayıda elde toplanması anlamına gelmek zorundadır.

Sınıf bu toplanma olgusu, kendi karşıtını, başkalarının mülkiyetten yoksun kalmaları sonucunu birlikte getirir ya da doğurur. Böylece bazıları, üretim araçları sahipleri için çalışmak zorundadırlar, çünkü hiçbir şeyleri yoktur ve üretim araçlarına sahip olmaları olanaksızdır. Sermaye ile Emek arasındaki bilinen çatışmanın temeli budur.

Kapitalizm, Marx'ın genelleştirilmiş mal üretimi sistemi adını verdiği bir sistemdir, başka bir deyişle, emeği ürünleri pazarda alınıp satılan meta biçimini alırlar. Piyasa fiyatları değerlerine - yani onları üretmek için toplumsal açıdan gerekli emek zamanına- göre değişir. Ama emek gücünü kendisi başlı başına bir metadır. Başka bir deyişle, kapitali üretim ilişkileri doğrudan üreticilerin üretim araçlarından ayrılmasını önkoşul olarak kabul eder, çoğunlukla acımasız bir süreç olan, köylülerin ellerinden topraklarını alınması sürecine ilişkin İngiltere'deki durumu Marx Kapital'in 1. cildinin 8. bölümünde anlatır. Emek gücü ile üretim araçları arasındaki bu bağlantının yapısı özellikle onları kontrol edenlere bağlıdır. Doğrudan üreticiler tarafından toplu olarak ya da bireysel olarak kontrol edildiği yerlerde sınıf farklılaşmasını yaratan alan son derece sınırlıdır. Sınıflar ve aralarındaki çatışmalar, üretici güçleri bir azınlık denetlediği zaman ortaya çıkar (Callıncos, 2004 : 136).

Kapitalist sistemde bireyler yada firmalar(belli sınırlar içinde)istediklerini yapmakta serbesttirler. Ne isterlerse onu üretir, sermayelerini nerede ve nasıl isterlerse orada yaratırlar. Bu demektir ki kapitalizm plansız bir sistemdir. Kapitalizm için üretim keşmekeşi, sözü kullanıldığı zaman anlatılmak istenen budur. Böylelikle sistem fakir halkların emeğini kullanarak ve yeni fakirlikler üreterek, büyük bir güce ve zenginliğe ulaşır.“ Kendi üretim, değişim ve mülkiyet ilişkileri ile modern burjuva toplum, böylesine devasa üretim ve değişim araçları yaratmış bulunan bir toplum, büyüleriyle harekete geçirdiği ölümler diyarının güçlerini artık denetleyemeyen büyücüye benziyor”(Marx ve Engels, 2005: 37). Çalışmanın ilerleyen sayfalarında gelecek olan küreselleşme başlığında, bu gücün nasıl sağlandığı ve insanlığa nelere mâl olduğu detaylı olarak irdelenecektir.

Bu mutlaka sistemin tümünün keyfe bağlı ve bir kaos halinde işlediği anlamına gelmez, fakat merkezi bir yönetim olmaksızın yürüyüp gittiği anlamına gelir. Yapılan

üretimler, üreticinin ihtiyacı için değil, artı bir değer kazanmak için yapılır. Kapitalist sürecin bizzat kendi makro kozmosun merkezine oturur insanlığa yön verir hale gelir. Bu bağlamda hali vakti yerinde zenginler azalırken, fakirleşen işçilerin sayısı gittikçe artar.

Kapitalist rejim marx'a göre kendini şu şekilde ortadan kaldırır. Emekleşme, kapitalist rejim geliştikçe, kapitalist ve emekçi arasındaki ara tabakaların yıpranacağı, çürüyeceği ve bu tabakaların artan sayıda ki temsilcilerinin emekçi sınıf tarafından emileceği anlamına gelir. Daha çok ürettikçe işçi kitlelerinin satın alma gücünün giderek daha sınırlı olduğu düşünülürse bu kitlelerin başkaldırma eğiliminde olması olasıdır (Aron, 1994: 121–125).

Bottomore(1990: 135–138)a göre Marx iddialı projesini tamamlayamamış 1850' lerden ölümüne kadar yazdığı eserler kapitalizmin çözümlemesinde eksik kalmıştır. Dolayısıyla, Marxın olgun yıllarındaki incelemelerin iki yönü vardır bunlardan biri kapitalizmin çözümlemesi, diğeri de kapitalist üretim tarzı ve kapitalist toplumu tarihsel bir toplumsal gelişme şemasına yerleştirmek için gayrettir.

Buraya kadar ifade etmeye çalışılan şekliyle, Marx ve Marxist sosyologlara göre yoksulluğun kaynağı, bireyde ve onun bireysel özelliklerinde değil, toplumun işleyiş düzenindedir. Bu bağlamda yoksulluk kapitalizmin varlığı için bir önkoşuldur ve bu varlığı devam ettirebilmek için yoksullar üreten bir süreçtir.

2.3.5.Liberalizm ve Yoksulluk

Liberalizm bir siyaset anlayışı olarak bireyi, seçme özgürlüğünü, serbest piyasa toplumunu, bırakınız geçsinler anlayışını ve mümkün olan en az müdahaleci hükümeti benimser. Yasalar önünde yurttaşlığın eşitliği varken bireylerin ekonomik anlamdaki eşitliği piyasadaki fırsatlara dayanmakta, bireyle piyasayı baş başa bırakan bir anlayış sergilemektedir.

Liberallerin yoksullukla ilgili görüşleri aktarılacak olursa;“Liberal düşünce içinde farklı yaklaşımlar görülse de, liberallerin en baştan yoksulluk sorununa eğildikleri ve geçimlik yaşam hakkının sosyal düzenin güvenliği açısından gerekli olduğunu ve bunun toplumun, yoksulların refahını sağlayacak bir artık yaratmasıyla sağlanabileceği yaklaşımı içinde oldukları söylenebilir”(Şenses, 2006: 32). Dolayısıyla

liberalizm aslında kıt kaynakların piyasa tarafından en verimli şekilde kullanarak bölüşümde yoksullar lehine de etkili olabileceğini savunmaktadır.

Wright (1994), Liberalizmin ve muhafazakârlığın karışımı ile ortaya çıkan yeni sağ diyebileceğimiz politik anlayışın yoksulluğa bakışında yoksulluk sebebi olarak, bireylerin kendilerini gören yaklaşımdan bahseder. O'na göre bu açıklama türünde yoksulların yoksulluklarının sebebi olarak bireylerin doğal kusurları ve genetik zayıflıkları görülür ve bu yaklaşım akademik çevrelerden çok halk arasında popülerdir. Yoksulluğu açıklayan bu anlamdaki diğer bir tanımlama da yoksulluğu, bireysel özelliklerin yan ürünü olarak görmektedir. Yoksulların niye yoksul oldukları ile ilgili izah bu açıklama tarzında, bu bireylerin doğru değerlere sahip olmamaları, tembel ve düşük istekli olmaları ve an merkezli yaşamaları olarak nitelendirilmektedir.

Bu bağlamda yoksulluğun işlevsel bir yönü de olduğu savunulur. "Liberal ve neo-liberal ekonomi politiği temsil eden işlevselciler, bireysel performansın ortaya konulabilmesi noktasında yoksulluğun geçerli olduğunu ileri sürerler. Bireyler yoksulluktan kurtulmak için gayret sarf ederler, bunu yaparken de niteliklerini arttırmaları. Birey niteliklerini arttırmazsa yani çabalamazsa yoksul olur"(Erdem, 2003: 64). Dolayısıyla bireyin yeteneksizliği, tutum ve davranışları onun yoksullaşmasına neden olur.

İşlevselcilikte birey niteliğine göre ödüllere ulaşmaktadır. Bireyler eğer yoksulsa niteliklerini arttırmak zorunda kalacaklardır. Dolayısıyla yoksulluğun nitelikleri arttırmada motive edici bir işlevi vardır. Piyasa ekonomisi, herkese işgücünü satma ve zenginlik yaratma imkânı vermek suretiyle yoksulluğu ortadan kaldırır. Çalışan yoksullar, toplumda yeteneksiz birçok kişinin yaptıkları işi yaptıkları için, yoksuldurlar.

Bu görüş en güçlü ifadesini muhafazakâr liberal söylemde bulur ve bunun en tipik örneklerinden biri Alexis de Tocqueville'dir. Buğra(2008) ya göre: Tocqueville devletin yaptığı yoksulluk yardımlarına şiddetle karşı çıkarak ve bireysel sadakanın daha önemli olduğunu düşünür. Tocqueville, Smith'in aksine, yoksullukla zenginliğin birlikte varolmasını doğal bulur. Dolayısıyla Tocqueville devlet yardımlarının insanları tembelliğe ve asalaklığa teşvik ettiğini, akrabalarından yardım istemez hale getirdiğini savunur.

Marxist yaklaşımda yoksullara refah programları aracılığıyla onurlu bir yaşam için gerekecek kadar yardım yapılması önerilirken. Liberal yaklaşımda ise refah programlarının öngörülemeyen olumsuz işlevleri eleştiri konusudur ve yardımlar insanları yardıma bağımlı hale getirir. Marxist yaklaşımda devletin, vatandaşlarına yardım etmesi söz konusuken Liberal yaklaşımda; öksüz, yoksul, yaşlı vb. insanlara yardımın devlet dışındaki kurum ve kişilerce yapılması gerektiği savunulur.

Marxizm, herkesin emeğinin karşılığını alması halinde yoksulluk sorununun çözüleceğini savunurken, Liberalizm, bireylere sınırsız girişim imkânı tanınması halinde yoksulluğun ortadan kalkacağını savunur. Bu iki temel düşünce akımı, çatışma pratiğini refah devleti uygulamaları ve neo-liberal politikalar eşliğinde gerçekleştirir. Bu süreç küreselleşmenin tüm dünyayı etkisine almasına kadar uyumlu bir şekilde devam etmiştir. Bu sürece değinilmeden, küreselleşme bölümünün anlatılamayacağı kanısına varıldığı için alt başlıkta, kısaca bu geçiş dönemine değinilecektir.

2.3.6. Refah Devleti ve Neo-Liberalizm

Önceki bölümlerde değinildiği gibi topluma yönelik sosyal hizmetler, refah devleti uygulamalarının kurumsallaşmasından önce de vardı. Fakat kapitalist ve sosyalist ideolojilerin rekabeti, demokratik anlayıştaki gelişmeler ve aşağıda belirtilen diğer etkenler sonucu ortaya çıkan refah devleti, belki de insanlık tarihinde bahsettiği sosyal hizmetler yönüyle vatandaşlarına en büyük değeri kendi döneminde vermiştir. Bu bağlamda “19. yüzyılda bütün dünyaya yayılan piyasa sisteminin, Büyük Kriz, faşizmin yükselişi ve İkinci Dünya Savaşı gibi bir dizi felaketin ardından son bulmasından sonra ortaya çıkan Avrupa refah devletleri.....gelişmiş kapitalist ülkelerde devlet-toplum ilişkilerine ve bireyin toplumdaki konumuna bakışlarda gerçekten radikal bir dönüşüme işaret ediyordu”(Buğra, 2008: 64). Refah devleti uygulaması İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği olanaksızlıklar ve kıt kaynaklara rağmen devreye girebilmiştir. Bu yoksulluk ve kıtlık ortamında sosyal dayanışma büyük bir önem kazanmıştır. Ekonominin ve sosyal yaşamın bütün olanaksızlıklarına rağmen böyle bir dönemde refah devleti uygulamalarına geçilmesi günümüz zengin devletlerine, yoksullara yardım açısından örnek olmalıdır.

Refah devleti teriminin ilk olarak İngiltere’de ortaya çıktığı sanılır, terim 1941 yılında İngiltere’ye girmiştir. Bilinenlerin aksine 1920’li yıllarda refah devleti

kavramına Almanya öncülük etmiştir. Refah devletinin üç önemli noktası vardır bunlar; kişilere ve ailelere minimum düzeyde bir gelir, sosyal riskleri azaltmak ve son olarak bütün vatandaşlara en iyi standartları sağlamaktır. Her ülkenin refah sistemi farklıdır ve refah devletinin büyüklüğü ile ilgili milli farklılıklar sürekli. Refah devletinde uygulanan politikaların ekonomik teorisi kesinlik arz etmez (Gough, 2008).

Sosyal refah devletleri ülke ekonomisine çeşitli biçimlerde müdahale edebilirler. Bu müdahale biçimi, bu sistemi uygulayan devletin iç yapısına, büyüklüğüne bağlı olarak değişiklik arz eder. Piyasa temelli çözüm arayışında olan refah devletlerinin yanında piyasanın işleyişini aşırı müdahalelerle bozabilen refah devletleri de mevcuttur. Bu bağlamda “Ülkedeki kaynakların etkin kullanımının sağlanması, ekonomik dengesizliklerin önlenmesi, ulusal gelirin artırılması, tam istihdamın sağlanması ve benzer piyasayla ilgili pek çok görev devletindir. Yani devlet para ve kredi uygulamalarını, yatırımları, tam çalışma ve sosyal güvenlik düzenlemelerini ve ekonomik planlamayı bir politika aracı olarak kullanabilme serbestisine sahiptir”(Gökbunar ve Kovancılar 1998: 252). Bu müdahale biçimleri zamanla bir dizi soruna yol açacak ve neo-liberal düşünürler tarafından sistemin acımasızca eleştirilmesine yol açacaktır.

Sosyal refah devleti, çoğulcu ve katılımcı bir demokrasi anlayışının gelişmesinde etkili olmuştur. Siyasal anlamda zamanla güç kazanan *vatandaş* sosyal refah devletini benimsemiş ülkelerdeki hükümetlere baskı yaparak kamu hizmetlerinin maksimum seviyeye çıkmasını sağlamışlardır. Bu istekler zamanla artmış ve maksimum seviyeye gelmiştir.

Bu bağlamda sosyal refah devleti uygulamalarına getirilen eleştirilerin başında, kamunun sınırsız hizmet isteği gelmektedir. Bunun yanında kendini sosyal olarak - işsizlik maaşı gibi- garantiye alan bireylerin iş olduğu halde çalışmak istememeleri ve geleceklerinin garanti altında olduğunu düşünerek tasarruf etmek yerine tüketme eğiliminde olmaları göze batan diğer bir noktadır. Eleştirilen diğer bir nokta ise yardımların ahlaki yönden bozulmalara neden olduğu ve özellikle siyasal alanda rüşvet, yolsuzluk, torpil gibi yozlaşmaları da beraberinde getirdiğidir.

Bu eleştiriler refah devleti uygulamaları devam ederken de hep vardı ve “Savaş sonrası yıllarda ekonomik büyüme ve politik istikrar üzerinde refah devleti ile kapitalizmin uyumlu bir ortaklık oluşturduğu görüşü oldukça yaygındı. Bununla beraber

1973'te ortaya çıkan ekonomik kriz bunun tam olarak böyle olmadığını göstermiştir”(Gough, 2008: 896).

Sosyal devlet modelinde, piyasa mekanizmasının gizli eli tarafında engellenemeyen krizlerin ve sosyo-ekonomik sorunların çözümünde devletin aktif rol oynamasının ve bireylere daha güvenceli bir yaşam sağlamak için doğrudan sorumluluk almasının gereği büyük ölçüde kabul görmüştür. Bu sorumluluklar yerine getirilirken piyasanın yerini tamamen devletin alması değil, piyasanın işlevselliği için gerekli alt yapıyı oluşturması ve yönlendirme sorumluluğu devlete yüklenilmiştir. Böylece devlet, bir taraftan girişimci sınıfın haklarını korurken ve piyasada üretim için gerekli koşulları sağlarken, diğer taraftan da diğer toplumsal gruplara yönelik sosyal programlar geliştirmiştir. Bu süreçte liberalizm sosyal bir boyut kazanırken, kapitalist devlet 'sosyal devlet' niteliğini almıştır.

Kapitalist devletin, refah devleti olarak tanımlanan biçimi, toplumsal gerilimleri yumuşatmaya ve düzeni meşrulaştırmaya yarıyordu. Çağdaş kapitalist devlet bir taraftan sermaye birikim sürecinin işlemesi için gerekli koşulları sağlamak, diğer taraftan da toplumsal gerilimleri azaltıp sistemin meşruluğunu tartışma dışı tutmak için daha fazla harcamak zorunda kalmıştır. Bu süreç refah devletinin bunalımı olarak, kendini göstermiş ve kapitalist devletin yeniden yapılanmasına yol açmıştır. Bu yapılanma refah devleti anlayışının yerini 18. yüzyılın minimum devletine benzer bir anlayışa bırakmasına neden olmuştur. Bu bağlamda minimal devlet, neo-liberal akımların geliştirdiği bir çözümlerdir. Bu sistem ulus-devlet anlayışını işlevsiz hale getirir ve ekonomi ile siyasetin birbirinden ayrılmasını savunur. Böylece tam ve kesin bir pazar özgürlüğü neo-liberalizm tarafından en temel, etik değer kabul edilen bireysel özgürlük gerçekleşmiş olacaktır (Şaylan, 1994). Bu gelişmeler dünya ekonomisinin hızla, bir alt başlıkta incelenecek olan küreselleşmeye doğru zemin hazırlamasına neden olmuştur.

Yeni liberal entelektüel okullar ve düşünce kuruluşları, piyasa merkezli yeni toplum ve refah modelinin teorik temellerini güçlendirirken, yeni sağ iktidarlar bu politikaları uygulama zeminine taşımışlardır. Yeni liberal politikalar, küreselleşme ve yeni dünya düzeniyle özdeşleşerek, bir yandan ülke deneyimlerinde 'Reaganizm', 'Thacherizm' ve 'Özalizm' gibi farklı adlandırmalarla ulusal düzeyde meşruiyetlerini güçlendirmişlerdir. Diğer yandan da, günümüz dünya ekonomisinde küreselleşmenin

gerekli ve zorunlu bir şartı olarak uluslararası mali kuruluşlar tarafından ülkelere dayatılan alternatifsiz piyasacı modeller olarak sunulmuşlardır (Gül, 2004).

1980'lerin başından bu yana IMF ve Dünya Bankası tarafından gelişmekte olan ülkelere dayatılan ekonomik istikrar ve yapısal uyum programları yüz milyonlarca insanın yoksullaşmasına yol açmıştır. Yapısal uyum eski Sovyet Bloğu ekonomisini ve devlet işletmeleri sistemini çökertmek için kullanılmıştır. Sonuçta sosyal harcamalar kısılmış ve refah devletinin pek çok kazanımı ortadan kaldırılmıştır (Chossudovsky, 1999).

Küreselleşme süreciyle birlikte sosyo-ekonomik sorunlar tarihte olmadığı kadar hızla artmaktadır. Tüm dünyada sosyal refah hizmetlerinin büyüklüğü ve artan maliyetinin geleceği hakkında yoğun bir tartışma söz konusudur. Sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülebilirlikleri konusundaki kuşkular, işsizlik, yoksulluk ve yoksullukla bağlantılı sorunlar (dilenciler, sokak çeteleri, evsizler, suç oranlarının artması, şiddetin artması, metalaşma, organ ticareti v.b.) giderek artmakta ve birçok kimsede gelecekteki refahlarının daha da belirsizleşeceği duygusu hakim olmaktadır. Artan risklere karşı azalan koruma ve refah devletinin zayıflaması en fazla yoksul kesimi etkilemektedir. Birçok insan küreselleşmeyi işini kaybetme korkusu, azalan ekonomik güvencenin ve artan eşitsizliğin nedeni olarak görerek bir tehdit olarak algılamakta; gelecekte işsizlik, yaşlılık ve hastalık durumunda yetersiz bir korumanın sağlanabileceği yönünde güvensizlik duymaktadır. 21. yüzyılda yeni tür bir Refah Devleti eskisi kadar cömert olmayacak belki, fakat küreselleşme mağdurları 20. yüzyılın son çeyreği kadar sahipsiz de kalmayacaklardır (Gökbunar vd., 2008).

Artık dünyanın bugünkü geldiği durumla ilgili olarak devletin varlığının gerekliliği sorgulanır olmuştur. Devletin toplumdaki işlevi ne olmalıdır sorusu, günümüzde sosyal bilimlerden en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Sosyal refah devleti ile ilgili olarak *vatandaş'ın müşteri'*ye dönüşmeye başladığı söylenebilir.

Vatandaşlar toplumdan daha fazla hizmet beklemekle beraber, hükümetler üzerinde daha fazla söz sahibi olmayı ve daha az vergi vermeyi istemektedir. Hükümetler, artık işleri daha az maliyetle daha kaliteli yapmak zorundadır. Bu bağlamda gönüllülerin devlete yardımcı olmak amacıyla kurduğu dernek ve vakıflar

önem kazanmaktadır (Gökbunar ve Kovancılar, 1998). Bunun en önemli nedeni devletin, halkın tüm sosyal ihtiyaçlarını yeterince karşılayamamasıdır. Küreselleşme olgusuyla beraber işsizlik, yoksulluk ve bu bağlamda diğer sosyal problemlerin arttığı görülmektedir. Araştırma konusuyla ilgili olarak küreselleşmenin yoksulluğa etkileri genişletilerek bir alt başlıkta incelenecektir.

2.3.7. Küreselleşmenin Yoksulluğa Etkileri

Tam olarak tanımlanamamakla birlikte *küreselleşme* kapitalist ekonomik sistemin, dünyayı etkisi altına alarak getirdiği son hâli ve kapitalizmin dönüştüğü son hâldir denilebilir. Yukarıdaki bölümlerde bu süreç özetlenmeye çalışılmıştır. Gümüş (2005), yakın tarihli çalışmasında, Endüstri devrimi sonrası kapitalizmle tanışan ve hızlı bir değişim yaşayan toplum yapısı, sınıf kavramının yeniden irdelenmesine ve modern toplum yapısına göre yeniden tanımlanmasına neden olduğundan bahseder. Bu toplum yapısının en önemli özelliği beceri ve ekonomik temellere dayalı yeni sınıfların oluşmasıdır. Artık doğuştan elde edilen bir sınıf üyeliği söz konusu değildir. Sınıf oluşum süreci, durağan değil, her an ve farklı şekillerde değişen, belli sınırlar içinde yorumlanarak her defasında yeniden tanımlanan dinamik bir süreç halini alır. Bauman(1999b:81) ise küreselleşmeyi ayrıcalıkların, mahrumiyetin, servetin ve yoksulluğun, kaynakların ve acizliğin, gücün ve güçsüzlüğün, özgürlüğün ve kısıtlamanın yeniden dağıtımını olarak yorumlamaktadır.

Kapitalizmin son aşaması olan bu dönem ekonomiyi yerelden küresele çevirmiş ve tüm dünyayı piyasa haline getirmiştir. “Küreselleşme çağında yüz milyonlarca kişi, iş için dünyanın öteki ucunda yaşayan insanlarla rekabet ettikleri gerçeğini fark etti”(Barnet ve Cavanagh.,1995: 225). Ayşe Buğra, çevirisini yaptığı Polanyi'nin Büyük Dönüşüm adlı eserinin girizgâhında bu durumu şöyle ifade eder: “Büyük bir ihtimalle haritada Tayland'ın yerini gösteremeyecek iki Söke'li pamuk üreticisinin, son Uzak Asya krizinin yol açtığı ekonomik zorlukları göğüsleyemeyerek öldükleri bir dünyada yaşıyoruz”. Yerel, küreselden derinlemesine etkilenmektedir. “Bu bağlamda gelişmişlik sorunu, bir yoksulluk sorunudur ve gelişmeyen / az gelişmiş ülkelerin en temel özelliği onların yoksul olmalarıdır”(Hamamcı, 1997: 389). Küreselleşme bu tabloyu daha da netleştirmekte ve dünya genelinde yoksul ülke sayısı hızla artmaktadır.

Dünyanın bu son döneme kadar inandığı liberal görüş diğer ülkelerin de ekonomik faaliyetlerini geliştirerek gelişmiş ülkelerin seviyesine ulaşacağı yönündeydi fakat Önder(2004), bunun imkânsızlığını şöyle ifade eder: Bir defa, dünya kaynaklarının kıtlaşması ve üretim maliyetlerinin yükselmesi nedeniyle sermaye getirisi daralarak bizzat sermaye kendi görece yoksullaşmasını yaşamaktadır. Toplumlar arası ekonomik ilişkiler sonucunda toplumların ekonomik düzeylerinin birbirine yaklaşmayacağı, tam tersine, kutuplaşma oluşacak biçimde, varlıklı toplumların daha da zenginleştiği yoksul toplumların daha da yoksullaştığı tezini Gunnar Myrdall ileri sürmüştür.

Bu çalışmada, küreselleşme Gunnar Myrdall'ın bahsedilen tezini daha ayrıntılı olarak ifade eden ve kavramsallaştıran Wallerstein'in görüşleriyle açıklanmaya çalışılacaktır. Wallerstein(1996)a göre: Küreselleşme, serbest bir ideoloji değildir. Tarihsel kapitalizmin dünyayı tek bir sisteme çevirmesiyle, güçlünün zayıfa bir armağanı gibi sunulan bir ideolojidir. Meta zincirleri kapitalist dünya ekonomisinin çevrelerinden merkezlerine doğru gitme eğilimindedir. Ortaya çıkan toplam kâr ya da artığın çevreden merkeze doğru aktığı görülür. Dolayısıyla yitiren bölgeye çevre kazanan bölgeye merkez denir. Bu adlar iktisadi akışların coğrafi yapısını da yansıtır. Üretim süreçlerinin yapısındaki bu mekân hiyerarşisi, sermaye birikimlerinin yerleri açısından görülmemiş büyüklükte bir kutuplaşmaya yol açar. İflas kapitalist sistemin acımasız bir temizlik aracıdır, tüm firmalara daha çok sermaye biriktirmeleri yönünde baskı yapar. Böylece kapitalist sistem tüm sermaye biriktiricilerini iflasla korkuturken, rekabet mekanizmasıyla da birbirine karşı kışkırtmış olur.

Wallerstein(1995), için *merkez ve çevre*, burjuvazinin artığa el koyma sistemini anlatmak için geliştirilmiş iki kavramdır. Sanılanın aksine, kapitalizmin bütün tarihi, mülkiyet haklarının genişlemesinin değil, şaşmaz bir şekilde daralmasının tarihidir. Bunu gerçekleştirmek için de kapitalizm asla yaygın serbest girişimciliğe izin vermez. Dolayısıyla kapitalistler, rekabeti değil, tekeli isterler ve sermayeyi kâr yoluyla değil, rant yoluyla biriktirmeye çalışırlar. Bu bağlamda burjuva olmayı değil, aristokrat olmayı isterler.

“Yoksulluğun kökeninde kapitalizm ve azgelişmişlik vardır” diyen (Boratay, 2004: 9)da Wallerstein'e benzer şeyler söylemektedir. Küreselleşme, yeni bir olgu değil

yeni bir terimdir. Bu terim emperyalizmin yeni adıdır. 19.yüzyılın sonunda sosyalist öncülerin ortaya attığı işçilerin vatanı yoktur sloganı tersine dönmüştür. İşçiler ulusal olmak zorunda bırakılmış, sermaye ise vatansızlaşmıştır. Devlet kurumunun içini boşaltarak, emekçileri tüm sosyal haklardan mahrum etmek isteyen sistemin adı küreselleşmedir (Boratav, 1997).

Dünya sistemini, tekil kapitalist dünya ekonomisi olarak tanımlayan Wallerstein bu mekanizmanın öteki, dünya ekonomileriyle karşılaştırılarak anlaşılmayacağını ifade eder. Gerçekte tek bir sistem varsa ötekilerin varlığı ya da anlamları da yoktur. Dolayısıyla bu yapı bir imparatorluk değildir fakat siyasal bir üst yapıya sahiptir. Bu üst yapı merkeze tekabül eden hükümler devletler ağıdır. Bu kapitalist dünya-ekonomi bugüne dek mevcut olmuş bu türdeki ilk tarihsel sistem değildir fakat kendi türünün ilk örneğidir. Bu sistem zamanla kendi oluşturduğu gerilimlere dayanamayacak ve yok olacaktır (Wallerstein, 1993).

Kapitalizmin geldiği son hali açıklamaya çalıştığımız bu bölümde artık rekabetin kalmadığını kapitalizmin yeniden feodalizme doğru evrildiğini görürüz. “Kapitalizm’i eski/yeni diye ayırmak pek makul görünmemekle beraber, 20. yüzyıl kapitalizmi ve özellikle de son çeyrek yüzyıl içinde vuku bulan gelişmeler, tahlil amacıyla olsun böyle bir ayırım yapmayı zorunlu kılıyor. Eski kapitalizm, rekabete daha fazla yer verirken; yeni kapitalizm, rekabetin görüntüsünü kurtarmaya özen göstermektedir”(Özel, 1993: 35).

Bu bağlamda kapitalizmin zenginliğin yanında aynı hızda, belki daha da fazla yoksulluk ürettiği ve bunu küreselleşme vasıtasıyla yaygınlaştırdığı söylenebilir. “Elimizde tam anlamıyla insanlığa karşı işlenmiş bir suçu kanıtlayacak kadar yoksulluğa bağlı ölüm var. Bugün her yedi ayda bir, Nazi ölüm kamplarında telef olan insanların toplamı kadar insan yoksulluktan ölüyor”(Pogge, 2006: 39). Dolayısıyla yoksulların kendini savunacak güçleri olmadığı ve **ötekinin** de ona insanca yaşama hakkı tanımadığı ortaya çıkıyor. Peki, yoksul ülkeler zengin ülkelerin varsılığını tehdit edebilir mi? Bu soruyu Huntington(2002), şöyle cevaplar: Zengin ve yoksul ülkeler arasında, bir savaş çıkma olasılığı yoktur; çünkü yoksul halklar zengin ulusları tehdit edebilecek siyasal birlikten, ekonomik güçten ve askeri yetenekten yoksundurlar.

Dolayısıyla zengin devletler birbirleriyle ticaret savaşlarına girişebilirler, yoksul devletler de birbirleriyle kanlı savaşlar yapabilirler.

“Yoksulluğun global bir tehdit haline gelmesi, çözümünün de küresel bağlamda ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Yani küreselleşme, yoksulluk için hem neden, hem de imkan ve fırsat olarak görünmektedir. Bu amaçla yoksulluğun tüketilmesi çalışmaları geniş tabanlı tutulmalı ve mücadelenin de küresel bir mahiyet taşıması gerekmektedir” (Chossudovsky, 1999: 31). Bu bağlamda IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşların yoksullukla ilgili küresel faaliyetleri birçok çalışmada sorgulanmakta ve hali hazırda devam eden yoksulluğa bağlı ölümler nedeniyle bu kuruluşların başarısız oldukları ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşme sürecinde kapitalizmin egemenliğinin tüm dünyaya yayılması, buna paralel olarak devletlerin sosyal politikalarını terk etmeleri ve devam etmekte olan yoksulluk sorunlarını ortadan kaldırmak için hiç bir yapısal değişiklik önerisine sıcak bakmamaları bu tartışmaların asli noktalarını oluşturmaktadır. Küreselleşme sürecinde gündeme gelen önü alınamaz yoksulluklar yoksulluk adaları sorunu IMF ve Dünya Bankası gibi uluslar arası kuruluşların kuruluş mantıkları sebebiyle yoksulluğu önleyici politikalar üretemeyeceklerini de gündeme getirdi (Sunar, 2003:133).

Denilebilir ki, uluslar arası gündemin belirlenmesinde başat bir rol oynayan bu kuruluşlar uluslar arası ve ulusal düzeyde kendilerine ve neo-liberal modele karşı yükselen tepkilerin de etkisiyle ve neo-liberal politikalardan geri adım atılma olasılığının önünü tıkamak amacıyla sosyo-ekonomik sorunlara eğilmek zorunda kalmışlardır. Bunu yaparken de, neo-liberal modellerle en kolay uyuşabileceğini düşündükleri yoksulluk konusunda karar kılmışlardır. Çeşitli ülkelerin deneyimlerini birlikte değerlendiren çalışmalar, genellikle IMF deneyimlerini birlikte değerlendiren ülkelerde gelir dağılımının bozulduğu ve büyümenin olumsuz yönde etkilendiği sonucuna varmıştır. İçinde bulunduğumuz neo-liberal dönem birkaç açıdan yoksulluğun küreselleştiğini göstermektedir. Birincisi, yoksulluk, neo-liberal söylemin önde gelen kuruluşları tarafından küresel bir sorun olarak tanımlanmakta ve uluslararası bir yoksulluk profili küresel düzlemde belirlenmeye çalışılmaktadır(Şenses, 2004). Bu kuruluşlar, bunun da ötesinde yoksullukla mücadele için önerdikleri önlemlerin bütün ülkelerde geçerli olacağını ileri sürmekte, istikrar ve yapısal uyum programlarında olduğu gibi aynı yoksulluklarla mücadele önlemlerinin her yerde ve her zaman geçerli olduğu görüşünü savunmaktadır.

Yakın tarihte yapılan röportajında Pogge(2004), yılda yaklaşık 18 milyon insan yoksulluk nedeniyle yaşamını kaybetmekte olduğundan bahseder. O'na göre sahip olduğumuz ekonomik kaynaklar ve ekonomik güç, yoksulluğu tamamen ortadan kaldıramamıza olanak vermektedir. Zengin ülkeler gelirin %1'inden vazgeçtiğinde bile yoksulluğu bir gecede ortadan kaldırmak mümkündür. Hükümetler bir araya gelerek yoksulluğun büyük bir sorun olduğunu ifade etmişler ve yoksulluk seviyesini 2015 yılına kadar yarı yarıya azaltmayı hedeflediklerini açıklamışlardır. Ancak, etraflıca düşünülürse, bu projenin yoksulluğu yok etmek için çok uzun bir zaman dilimi öngören ve böylelikle milyonlarca insanı ölüme terk etmeye devam eden korkunç bir plan olduğu anlaşılacaktır diyen Pogge, Birleşmiş Milletleri de acımasızca eleştirir aslında kolay bir şekilde çözülebilecek olan ve birçok insanın hayatını acı bir şekilde etkileyen yoksulluk sorununu çözmek için B.M'nin uygulamaya koyduğu milenyum hedefi ve bu çerçevede takip edilen takvim kendi içinde başlı başına bir ahlaksızlıktır der.

Dünyada artan gönenç, yoksul insanların maalesef açlıktan ölmesine yetmemekte, varlıklı insanlar hemcinslerinin ölümüne boyunlarında suçlu yaftası olduğu halde seyirci kalmaktadır. “Halbuki küresel gelir 30 trilyon \$ ‘ı aşmış durumda. Dünyalı başına 5 bin \$ düşüyor kurumsal olarak eşitlikçi-adil paylaşıldığında ve bu rakam gezegenimizin tüm konuklarına gönenç sağlayabilecek bir servettir”(Saltık, 2003: 332). Bu bölüme sonuç olarak küreselleşme insanların arasındaki kutuplaşmayı arttırmakta ve yeni yoksulluk biçimlerinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır denilebilir.

2.3.8. Yeni Yoksulluk

Küreselleşme, teknolojik gelişmeler, tarımın hızla çözülüşü, aile yapısındaki değişimler ve kadınların giderek daha yaygın bir biçimde çalışma hayatına katılmaları, yaşlanan nüfus gibi modern gelişmeler, dünyanın her yerinde yoksulluğun yeni bir tarza dönüştüğünün göstergesidir.

Bu döneme kadar yoksullukla, ilgili genel kanaat yeteri kadar iş imkânı yaratılmasıyla onun ortadan kalkacağı savına olan inançtı. “Ama tarımda istihdamın önemini koruduğu, geleneksel aile yapılarının bireye sağladığı sosyal korumaya güvenilebildiği bu ortamlarda, yoksulluk ve sosyal dışlanma siyasi önlem gerektiren önemli bir sorun olarak görülmedi. Genel kanı, sanayileşmenin bir noktada herkese formel sektörde düzenli iş sağlayabileceğiydi. Yani önemli olanın, sosyal güvenlik

sisteminin herkesi kapsayacak şekilde geliştirilmesi değil, sanayileşmenin başarısı olduğu düşünülüyordu”(Buğra ve Keyder, 2007: 10). Fakat küreselleşme olgusuyla beraber bütün bu inançlar yıkılmaya mahkûm olmuştur.

Yapılan çalışmalar on yıldır dünya ekonomisinin hızla büyüdüğünü ama işsizliğin azalmadığını gösterir. Örneğin Hilsenrath ve Buckman’ın 2003 yılında dünyanın yirmi büyük ekonomisi üzerine yaptıkları çalışma ilginç veriler içermektedir. Bu çalışmada, 1995–2002 yılları arasında bu ekonomilerin imalat sanayinde üretimlerinin % 30 arttığı fakat işsizliğin buna bağlı olarak azalması beklenirken 22 milyona yükseldiği görülmektedir. Daha ilginç olanı bu incelenen ekonomilerin arasında Çin’inde olmasıdır çünkü herkes tersini düşünürken bahsedilen dönemde Çin’in de istihdamı % 15 azalmıştır.

Artık dünyanın geldiği yer, ekonomik büyümenin istihdamı arttıracığı, iş sahibi olan herkesin yoksulluktan kurtulacağı gibi geleneksel iktisadi inanışları ortadan kaldırmıştır. Dünyanın özellikle son yirmi yıldır içinde bulunduğu büyük dönüşüm tam zamanlı ve düzenli işleri oldukça azaltmış ve bireyi yoksulluktan kurtaramaya yetmeyen bir hale getirmiştir. Çalışan yoksullar, yalnız yoksul ülkelerde değil zengin ülkelerde de önemli bir sorun oluşturmaya başlamıştır.

Küreselleşme yukarıdaki bölümlerde de belirtildiği gibi neo-liberal ekonomi anlayışlarından beslenmiştir. “Bütün dünyayı sarmış gözükken neoliberal model, yoksullukla mücadele için yeterli bir çerçeve oluşturmamaktadır. Zaman içinde değişik biçimler almasına karşın esasen kapitalizm, özellikle piyasalar üzerindeki devlet denetimine dar sınırlar getiren, devletin ekonomi içindeki hareket alanını iyice daraltan ve dış dünya ile bütünleşmiş piyasaları ön plana çıkaran bugünkü *küresel* biçimiyle yoksulluk konusunda hiç de başarılı bir karneye sahip değildir. Ülkelerin yüksek bir gelişmişlik düzeyine ulaşmış olmalarının dahi, toplumun önemli bir kesiminin, sadece görece anlamda değil, mutlak anlamda da yoksulluk içine düşmesini engelleyemediği gözlenmektedir”(Şenses, 2006: 319). Bu bağlamda küreselleşme yoksulluğa karşı bir çözüm önerisi getirecek gibi gözükmemektedir.

Küreselleşme, dünyayı harcamaya endekli halklardan oluşan büyük köye dönüştürürken beraberinde büyük kapital birikimler ve kitlesel yoksulluklar getirmiştir. “Dünya genelinde işsiz sayısı bir milyar sınırına yaklaşmışken, yapısal uyum programlarının niteliği gereği sosyal programların ve fonların kesilmesi, eğitim ve

sağlık harcamalarının azaltılma sürecine girilmesi, kısaca sosyal refah devletinin tasfiyesiyle beraber milyonlarca insan evsiz yaşama, yetersiz beslenme ve sağlık problemleriyle karşı karşıya kalmaktadır”(Soyak, 2004: 38). Küresel rekabete dayanamayan ulus-devletler küçülme yolunu seçmekte ve sosyal refah devleti politikalarından vazgeçmektedir. Dolayısıyla yoksullar bu dönemde kendi kaderlerine terkedilmiş gibi gözükmektedir.

Peki, tarihin her döneminde olan yoksulluğun küreselleşmeye bağlı olarak aldığı bu yeni halin eski yoksulluk biçimlerinden farkı nedir? Bu fark genel anlamıyla Bauman’ın geliştirdiği *yeni yoksulluk* kavramı ile açıklanmaya çalışılacaktır.

Yoksullar modern-öncesi Hıristiyan Avrupa'daki herkes ve her şey gibi Tanrı'nın Çocuklarıydılar, ‘ilahi varlıklar zinciri’ içinde kaçınılmaz bir halkaydılar; Tanrı'nın yaratışının bir bölümüydüler ve modern dünyevileştirme ya da ‘büyü bozumu’ öncesi dünyanın geri kalanı gibi anlam ve amaca doymuşlardı. Yoksullar acı çekiyordu ve onların ıstırabı ilk günahın tövbesi ve ilahi kurtuluş izniydi. Buna karşın, onlara güvence ve yardım vermek, böylece hayır işleyip süreç içinde kurtuluşlarından pay almak da daha talihlilere kalmıştı. O halde yoksulların varlığı Tanrı'nın herkese bir armağanıydı: Fedakârlık yapmanın, namuslu bir hayat yaşamanın, tövbe etmenin ve ilahi saadete ulaşmanın bir fırsatıydı. Dünyevi yaşamın anlamını ölümden sonraki yaşamda arayan bir toplumun, eğer hazırda yoksullar olmasaydı, başka bir kurtuluş vasıtası icat etmek zorunda kalabileceği bile söylenilebilir (Bauman, 1999a: 127).

Yeni yoksulluğun günümüzde aldığı biçim toplumun, dolayısıyla devletlerin yoksulluğu algılama ve yorumlama biçimleriyle yakından alakalıdır. Bu algılama biçiminde kapitalist ahlakın tabî ki büyük önemi vardır. Örneğin Seabrook(1988), yoksulluğa çare bulunamayacağına; çünkü yoksulluğun kapitalizmin hastalığının bir semptomu değil, tam tersine, kapitalizmin sağlıklı ve gürbüz olduğunun, giderek daha büyük birikimi ve çabayı teşvik ettiğine inanır. Dünyanın en zenginleri bile her şeyden önce feragat etmek durumunda kaldıkları şeylerden şikâyet ediyorlar. En ayrıcalıklı olanlar bile daha fazlasını elde etmek için çabalama arzusu duyuyorlar içlerinde... der. Bu bağlamda dünyanın en zenginleri bile kendini yeteri kadar zengin hissetmemekte, tüm dünyada gönül tokluğunun yerini çılgınca bir aç gözlülük almaktadır.

Tarihsel kapitalizm doğal bir sistem değil saçma bir sistemdir. Kapitalistler ayak değirmeninde koşan beyaz fare gibi durmaksızın koşarlar diyen Wallerstein(1996), Şu soruyu sorar “...peki, iyi yaşayanlar ne kadar ve nereye kadar iyi yaşayacak?” Çünkü iyi yaşamak isteyen, mutlu azınlık fakirlerin gittikçe fakir olmasına neden olmaktadır.

Bu durum sonu gelmez bir kısır döngü yaratmakta, bahsedilen yeni yoksulluk nesilden nesile aktarılmaktadır.“Doğuştan şanssız olanlar, bir türlü belli bir yaşam standardının üzerine çıkma olanağı bulamayanlar, dünya nüfusunun yaklaşık % 80’ini oluşturmaktadır”(Çukurçayır, 2002: 1). Yeni yoksulluk, insanların kurtulamayacakları bir biçimde üstlerine yapışmaktadır. Yoksulluğun bu yeni halini kaim kılmak için gelişmiş ülkeler, yoksul ülkelere baskı yaparlar. “Küreselleşmiş bir dünyada yerel kalmak toplumsal sefaletin ve geriliğin bir göstergesidir” (Bauman, 1999b: 9).

Ülke içerisindeki yoksullar ise, şiddete eğilimli, tembel vb. suçlamalarla yine bu baskıya maruz bırakılırlar. Bu baskının en temel sebebi zenginlerin, gönençlerini kaybedecekleri endişesidir.

Bu anlayış tehlikeli görülen yoksul sınıf üzerine yaptırım uygulayacak yeni kurumları da beraberinde getirmiştir. Bauman'a(1996), göre: Modern öncesi dönemin küçük cemaat ilişkileri içindeki bireyleri, kendi dayanışmalarıyla güvenliklerini sağlamak, karşılıklı gözetimle birbirlerini denetlemek zorundaydılar. Modern topluma geçişle birlikte ortaya çıkan sonuçlardan biri ‘efendisiz insanların’ ani belirişi ve ikinci olarak bu ‘tehlikeli aylakların’ yerel cemaatlerin küçük ve esnek olmayan dünyalarına ani saldırılarıydı. Tehlikeli sınıfların ortaya çıkması, ‘ben seni gözlüyorum, sen beni gözlüyorsun’ şeklindeki cemaat denetim sisteminin yerine, yeni bir toplumsal denetim sistemi gerektirdi. Köksüz kimseleri köklerine geri dönmeye zorlayarak, düzenin cemaate özgü yeniden üretimini tekdüze çevrimi yeniden sağlanamazdı. Yasa koyucular, ‘yerel gözetim yoluyla denetim’ ağları dışında kalma becerileri, her yere yabancı, dolayısıyla toplumsal olarak görünmez kalabilmiş olmaları karşısında, bu insanların görünürlüklerini artırma ve böylece onları gözetim altına alma araçlarını yeniden ürettiler. Bu araçları en önemlisi, hapisaneler, düşünler evleri, hastaneler, akıl hastaneleri gibi, denetim asimetrisi, dolayısıyla iktidar ilişkisi üzerine kurulmuş panoptical kurumlardı. Böylece ‘tehlikeli sınıflar’ üzerinde toplumsal denetim yeniden kurulmuş oldu.

Küreselleşen modern dünyada tüketmek en önemli eylemdir. Bu dünyanın yoksulluğa çözüm önerisi dahi yoksulluğu tüketmek şeklindedir. Tüketmek keyifli bir yaşam için en önemli unsurdur. Bu bağlamda, “II. Dünya Savaşı’nın sonundan bu yana, mikrodalga fırınlar, kullanılıp atılan bebek bezleri ve buzlanmayan buzdolapları gibi bazı buluşlar dışında, toplu tüketim amaçlı ürünler zaman kazanmaktan çok, zaman

geçirmeye yönelik oldu”(Barnet ve Cavanagh., 1995: 25). İnsanlar üretim fazlasını eritmek için reklâm vb. araçlarla motive edilerek, tüketimin öznesi haline getirildiler. Dolayısıyla tüketemeyen yoksul insanın bu dünyada hiçbir değeri kalmadı.

Bu bağlamda tüketememek yeni yoksulluk biçiminin en önemli tetikleyicisi olmuştur ve toplumun yoksulluğa bakış açısını değiştirmiştir. Bauman(1999a), Çağdaş toplum üyelerini tüketici olarak görür ve yoksullar tüketmek fiilinden yoksundur ya da defolu tüketicidir. O’na göre, yazılı tarihte ilk kez günümüzde yoksullar açıkça vergi mükelleflerinin başına bir dert ve topluma beladır. Dolayısıyla yoksulun istenmediği, tüketicilerin tıka basa doldurduğu bir dünyada tembeli şımartan refah devletine de yer yoktur. Toplumsal destekten mahrum olan defolu tüketiciler yarasını kendi ya da henüz parçalanmamışsa ailesi yardımıyla sarmaya çalışır. Yalnızlığa zamanla alışan defolu tüketiciler, artık kendilerine yardım edilmesini ummuyorlar ve yazgılarının şans oyunları dışında değişebileceğine inanmıyorlardır. Toplum onları, görüş dışına itmiştir ve yoksulları kayıtsız günahkâr, ahlaki değerlerden yoksun olarak betimlemiştir. Kamu, vicdanını rahatlatmak için böyle bir yol seçer.

Yeni yoksulluk beraberinde bir dizi sosyal probleme yol açar. Bunun ilk yönü, yoksulların toplumdan dışlanması, mekânsal yarılmının artmasıdır. İkinci yönü ise yoksulların kendi kaderlerine terk edilip, çözümsüz bırakılmasıyla ortaya çıkan ruhsal ve bedensel sağlıklarını bozmasıyla sonuçlanan süreçtir. Üçüncü ve son yön ise yoksulların, toplumu kalbinden yaralayacak olan, çaresizliğe bağlı suçlara yönelmesidir. Bu yeni yönüyle yoksulluk, küreselleşme bağlamında Türkiye’yi de etkilemiştir.

Yoksulluk, kamuoyunda ve siyaset çevrelerinde ciddiye alınan bir sosyal sorun olarak, 1990’ların sonunda Türkiye’nin gündemine yerleşti. 1990’lar, ülke ekonomisinin artarda gelen ekonomik krizlerin yanı sıra büyük bir depremlerle de sarsıldığı yıllardı. Yoksulluğun artık görmezden gelinemeyecek biçimde su yüzüne çıkmasına yol açan bu çok önemli konjonktürel olgular, zaman zaman, sorunun nihai sebepleri olarak da değerlendirildiler. Bu da, bir dizi teknolojik, ekonomik ve demografik gelişmenin yol açtığı ciddi bir yapısal dönüşüm yaşanmakta olduğunu ve yoksulluğun bu dönüşüm içinde, eskisinden farklı biçimlerde ortaya çıktığını gözden saklamakta etkili oldu. Oysa sözünü ettiğimiz gelişmeler, hem bütün dünyada, hem de ülkeye özgü koşullar tarafından biçimlendirilmiş olarak, Türkiye’de eskisinden farklı kurumlar ve politikalarla yaklaşılması gereken, yeni bir yoksulluk olgusuna yol açmışlardı. Ekonomik gelişme ve modernleşme süreci içinde küçük köylülüğün korunmuş olmasından ötürü önemli bir istihdam güvencesi oluşturan tarım sektörünün çözülmeye başlamasıyla sanayide post-Fordist

uygulamaların gündeme gelişinin ve sanayileşme sorunlarıyla sanayi sonrası topluma geçiş sorunlarının eşanlı olarak ortaya çıktığı Türkiye’de, yoksulluğun çok ağır yaşanması şaşırtıcı değildi (Buğra ve Sınmazdemir., 2007: 85).

Çalışmada geline bu kısma kadar yoksulluk olgusunun genel bir özeti yapılmaya çalışılmıştır. Kütahya’da kent yoksulluğu merkez alınarak gelecek olan alt bölümlerde konuyla ilgili detaya inilecektir. Bu bölüme kadar yapılmak istenilen şey *yoksulluk sendromu* kavramının temel referanslarını tespit etmektir .

2.3.9. Yoksulluk Sendromu

Yüzyıllar boyunca yoksulluk felsefenin, dinlerin, edebiyatın ve sanatın ilgi alanı olarak varlığını devam ettire gelmiştir. Sosyal bir varlık olan insan yoksulluğun temel öznesidir. Yoksul/varsıl toplum içinde ötekine göre anlam kazanır. Ötekine göre belirlenen bu kavramlar içinde yaşanan toplumun kültürüne göre yorumlanır, değer kazanır ya da kaybeder. Bu bölüme kadar yoksulluğun tarihsel sürecine kısa bir göz atıldı ve yoksulluğa farklı bakış açıları incelendi.

Bu bakış açıları önemlidir çünkü toplum tarafından benimsenen bir anlayış, yoksulları doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda iki temel yaklaşım oluşmuştur. Bu yaklaşımların netleşmesi, liberal ve sosyalist ekollerin güçleriyle yakından ilintilidir. Sosyalist görüşün etkili olduğu dönemlerde, devlet yönetimlerinde sosyal politikalar önem kazanırken liberal görüşün etkili olduğu dönemlerde ise yoksulluk piyasaya göre şekillenmiştir. Bu iki görüş özellikle Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra netliğini kaybetmiş, küreselleşmeyle beraber birbirine girift bir hal almıştır. Nikitin(1990) e göre: Hem Kapitalizm’in hem de Sosyalizm’in demokrasi ve serbest girişimi kabul etmelerine rağmen, bu iki görüşten dengeli, uyumlu, evrensel tek bir sistemin oluşabileceği yanlış bir algılama olur. Yani bu iki görüşün zamanla, savunduğu ortak noktalar oluşmuştur. Kapitalizm ve Sosyalizm’i ortaya çıkaran şartlar, onları aynı hızla dönüştürerek birbirine benzer hale getirmektedir. Dolayısıyla bu iki görüş, birbirine evrilerek kaynağına geri dönmüştür.

Bu bağlamda bu görüşlerden bağımsız bir piyasanın oluştuğunu ve piyasanın kendi teorilerini üreten bir yapıya dönüştüğü söylenilebilir. Piyasa, giderek büyüyen bir çığ gibi teorilerle dizginlenemeyecek bir büyümeye ulaşmış ve yerel tüm değerleri yok

etmiştir. Bu konu küreselleşme bölümünde derinlemesine incelenmiş ve detaylandırılmıştır.

Araştırmada kavramsal çerçeve iki kurama göre oturtulmaya çalışılmıştır. Bunlar; Wallerstein'in *tek dünya* kuramına dayalı küreselleşme olgusu ve bu olguya bağlı olarak ortaya çıkan Bauman'ın *yeni yoksulluk* kuramıdır. Bu bağlamda araştırmanın iddiasını ifade edebilecek yeni bir kavram ortaya atılır yoksulluk sendromu.

Yoksulluk Sendromu kavramı, kulağa tıp literatüründen bir hastalığı çağrıştırıyor gibi gelebilir. Sendrom kavramının seçilmesi anlatılmak istenilen, gerçekliğe çok uyduğu için bilerek isteyerek, araştırmacı tarafından özellikle seçilmiştir. "Sendrom: Bir arada görülerek teşhisi kolaylaştıran bulgu ve belirtilerin bütünü. Bir durumun insan üzerindeki belirtileri"(Topaloğlu, 2005: 2730). "Sendrom: Özel bir bozukluğu belirleyen, bir arada görülen ve tanıyı kolaylaştıran tıbbi bulguların tümü"(Çağbayır, 2007: 4142). Şeklinde tanımlanmaktadır, bu kavram sosyoloji çalışmalarında daha önce kullanılmamış yeni bir kavramdır. Tezin bölümleri bu kavramla açıklanmaya çalışılmış, aynı zamanda bu kavram da geliştirilmeye çalışılmıştır. Yoksulluk hiyerarşisinin en altında yer alan yoksulları tanımlamak için kullanılan kavram, çalışmanın sonuçlarıyla da örtüşerek işlevsellik kazanmış gibi görünmektedir. Yoksulluk sendromu, yüksek bir gelir elde edebilecek bir işte çalışabilmesi için gereken vasıfları taşımayan, iş bulma ümidi olmayan, iş bulduğunda vasıfsız, düşük ücretli ve belirsiz aralıklarla çalışan, sağlık hizmetlerinden yararlandığı- eğer sahipse- 'yeşil kart' dışında hiçbir güvencesi olmayan, çok kötü barınma koşullarında yaşayan, resmi ya da gayri resmi yardım alan ve hatta bazen bu yardımlara bağımlı hale gelen, geçmişte ve hali hazırda kötü bir yaşantı sürdürmüş olup, gelecekte de bunu düzeltmek için ne maddi olanakları ne de psikolojik gücü bulunmayan insanları ifade etmektedir. Yoksulluk, (eğitimsizlik, sağlıklı olmama, işsizlik, özürlülük vb.) olumsuz faktörlerle yan yana geldiğinde tıpkı bir araz, hastalık gibi insanları eriten, yok eden ve kendinden yeni yoksulluklar türeten bir döngüye benzetilebilir.

Yoksulluk sendromu: Yoksulluğun yanında insanları olumsuz etkileyen ve onları yoksulluğa karşı güçsüz kılan örneğin işsizlik, özürlülük gibi birden fazla bulgunun aynı anda bir kişide toplanmasıdır. Bu bulgular yoksulluğa ilave olarak eş anl

ortaya çıkan başka problemlerdir. Problemlerin toplumsal, kişisel ya da doğal nedenlerden kaynaklanması fark etmez yoksullukla bir arada görülmesi sendromun oluşması için yeterlidir.

Yoksulluk sendromu sadece kişisel bir sorun olarak kalmaz aynı zamanda aileyi de etkileyen bir soruna dönüşür. Bu bağlamda aileden kişiye geçen kalıtsal yoksulluk, yeni bir aile kurulduğunda başka bir ek probleme gerek kalmadan da sendroma yol açabilir. Yoksulluk sendromu, olağandışı durumlarda genişleyerek, tüm toplumu da etkisi altına alabilir. Bu olağandışı etkiler; büyük afetler, savaşlar, salgın hastalıklar, kıtlık şeklinde kendini gösterebilir. Örneğin Mozambik, Madagaskar, Zambiya gibi Afrika'nın sahra altı denilen bölgeleri yoksulluk sendromu altındadır.

Tarihsel süreçte de **yoksulluk sendromu**'na rastlanması doğaldır. Serf, köle, parya, cariye olarak zengin sahiplerine çalışan tüm insanlar, sendroma tutulmuş olarak kabul edilebilir. Bunun yanında özgür insanlarda, örneğin veba gibi çekirge istilasını gibi afetler, salgın hastalıklar, savaşlar, kıtlık vb. sebepler yüzünden modern öncesi dönemlerde de bu sendroma yakalanmışlardır. Fakat sendroma yakalanan özgür olmayan insanlar, zengin sahiplerinin sorumluluğu altındadır ve onların problemlerini çözmek sahiplerinin işidir. Bu temel olarak böyledir bu sorunlara müdahale etme biçimi sahiplerin vicdani taraflarına kalsa da değişmez. Özgür insanların bu sendroma tutulması küçük çaplıysa yine toplumun geleneksel değerleri içinde müdahale edilmesi gereken bir durumdur.

Yoksulluk sendromu büyük çaplı ise örneğin "İrlanda'da 1845 yılında başlayan 1849 yılında son bulan, yaklaşık bir milyon kişinin ölümü ve hastalanması, bir milyondan fazla kişinin de göç etmesiyle sonuçlanan Büyük Kıtlık yaygın olarak kullanılan ismiyle İrlanda Patates Kıtlığı. Kıtlığa o yıl patateslere bulaşan bir hastalık sebep olmuştur. Yalnızca tarladaki değil ambarlardaki patateslerinde çürümesi sonucu 5 yıl sürecek bir açlık felaketi ile sonuçlanmıştır"(Vikipedi, 2008). Toplumun tamamını ilgilendirir. Açlık yüzünden milyonlarca İrlandalı yerlerini yurtlarını bırakarak ABD ve diğer ülkelere göç ettiler. İrlanda'nın nüfusu 8 milyondan 4,5 milyona indi.

Modern öncesi dönemlerde insanların ya da toplumların **yoksulluk sendromuna** tutulmasında, günümüz ile farklar mevcuttur. Önceki yoksulluk biçimi, doğaya bağlı olarak ihtiyaç maddeleri kıt olduğu için vardır. Günümüzde bu, riske bağlı bir yoksulluk biçimine

dönüşmüştür. Bu doğa dışına bağlı olarak, her şey bol olsa bile varolan yoksulluktur. Yine önceleri yoksulluk sadece ekonomik olanla bağlantılı iken günümüzde, gelir azlığı ve tüketememek, sosyal çevreden ve toplumdan dışlanmakla ilintilidir. Daha önceleri yoksulluk çalışamamak iş bulamamakla alâkalı iken günümüzde tüketememekle ilişkilidir. Modern öncesi dönemlerde yoksulluk dönüşümlü iken, günümüzde kalıtsal hale gelmiştir. Önceden yoksulluk yüzeyseldi, aileden bir kişi bile iş bulsa yoksulluktan kurtulmak mümkündü fakat günümüzde derinliği olan hiyerarşik bir yoksulluk mevcuttur. İş bulmak yoksulluktan kurtulmak için yetmemekte, bunun yanında eğitim, nitelikli iş gibi şartlar gerekmektedir. Bahsedilen bu yeni yoksulluk biçimine ve eskisi ile olan farklılığına daha önceki bölümlerde ayrıntılı olarak değinilmişti. Dolayısıyla günümüzde insanların yoksulluk sendromuna tutulması daha kolay bir hale gelmiştir.

Toplumunu büyük bir vücuda benzetirsek, **yoksulluk sendromu** o vücutta görülen hastalıkların bir bileşimidir ve bu hastalık geçmezse, o toplumu yok edecektir. Bu bağlamda bu vücudun bağışıklık sisteminin güçlü olması iki veya daha fazla hastalığı bünyesinde yok etmesi gereklidir. Bu vücudun bağışıklık sistemi sembolik olarak toplumsal dayanışmayı ifade eder. Yani toplum yoksulluk ve yoksullukla beraber ek problemlere sahip bireylerine yardım edebiliyorsa sendrom kolay atlatılır. Fakat toplum, bu sosyal problemlerle baş edecek temel dinamiklerden yoksunsa, yoksulluk sendromu ilerler, tüm vücuda yayılır ve onu yok eder.

Yoksulluk tarihin her döneminde görülen ve çözümü için uğraşılmış sosyal bir problemdir. Modern öncesi dönemlerde yoksulluk, dine ve geleneğe bağlı yöntemlerle çözüldü. Fakat tarihin hiçbir döneminde yoksulluk bu kadar çözümsüz ve kitlesel bir hale gelmemiştir. Herhalde zenginlik ve varıllık, yeryüzü topraklarına hiç bugünkü kadar adaletsiz dağılmamıştı. Yani anlatılmak istenilen büyük ve kitlesel yoksullukların, büyük zenginlikleri finanse ettiği, beslediği ile ilgilidir.. Bu bağlamda “Modern zamanlarda yoksulluk, mücadele edilip ortadan kaldırılması gereken bir sorun değil, aksine modern yaşamı üretmenin ve yeniden üretmek devamlı kılmanın araçlarından biridir. Bu yüzden, modern toplumların yoksullukla mücadele programları onu ortadan kaldırmayı değil, görünenin tam aksine, yeniden tanımlayarak tüketebilecek bir meta haline dönüştürmeyi amaçlar”(Demirci, 2003: 15). Kısaca ifade edilecek olursa, günümüzde yoksullar tüketilerek, büyük bir küresel sermaye elde ediliyor ve bunun sonucunda milyonlarca insan ölüyor, denilebilir.

Yoksulluk sendromu, toplumun sağlıklı insanları tarafından mücadele edilerek yok edilecek bir arazdan ziyade, ondan beslenen, zenginlikler üretilen biyolojik bir tarlaya dönüştürülmüştür. Gelişmemiş devletler, gelişmiş devletlerin tarlasıyken, ulusal bağlamda da yoksullar, zenginlerin modern köleleri haline getirilmiştir. Yoksullar göz önünde olması istenmeyen, dipteki varlıklardır artık. “Kapitalizm uzun süre, ürettiği/sömürdüğü yoksullar üzerinden proleterler, emekliler, çocuklar, gelecek vizyonu oluşturdu. Ancak özellikle postfordist süreçle birlikte, yeni yoksul, işsiz, evsiz, dışlanmış, ayrıştırılmış, sosyal kesimlerde üretti. Bu kesimler, sistemden pay alamayacak kadar gözden çıkarılmışlar, kentin çeperinde yaşam mücadelesi veren ve sosyal bilimcilerin sınıf altı *underclass* yapılar olarak tanımladıkları kesimlerdir”(Aytaç ve Akdemir., 2003: 53). Dolayısıyla dünyanın yoksulluk olgusuna, yeni bakışı şekillenmiş olur, bu yoksulların istenmediği bir dünyadır.

Bu bağlamda **yoksulluk sendromuna** tutulmuş kişilere, yardım yapılması gerektiğini, kişilerin bu durumdan kendi kendilerine kurtulamayacakları çalışmanın temel hipotezi olarak belirtilmişti. Günümüzde yeni yoksulluk biçimleri yardım mekanizmalarından oldukça uzaktadır. Yoksullar kendi kaderiyle baş başa bırakılmıştır “Toplumsal problemler doğrudan bireylerin psikolojik sahalarında karşılık bulmaktadır. Bu durum, özellikle topluma entegre olma sorunu taşıyan gruplarda doğrudan algılanmaktadır. Böylesi bir çerçeve içinde kurumsal deneyimlerin aşınmasına paralel olarak güçsüzlük *kültürü* algısını zenginleştirmektedir” (Yılmaz, 2003: 254). Yani yoksulun toplum içinde ekonomik bir yaptırımı olmadığı gibi siyasal, hukuki bir gücü de bulunmamaktadır. Örneğin siyasal olarak bir araya gelemediği ve organize olamadığı için de hükümetlere bir yaptırımı yoktur.

Bunun yanında yoksulluk probleminin iş gücü, emek, sermaye, kentleşme gibi çok yönlü unsurları vardır. Fakat onun en önemli yönü ahlaki boyutudur, Kuyurtar’a (2003), göre: Pahalı elbiseler, tatiller, arabalar, evler... Bunların hiçbiri mutlak yoksulluktan dolayı acı çeken ve ölen insanların yaşamından daha önemli değildir. Dolayısıyla mutlak yoksulluğun azaltılmasında bu gibi zorunlu olmayan tüketim alanlarından feragat etmek, moral bakımdan eşdeğer öneme sahip bir şeyi feda etmek olmayacaktır. Faydacı etikçilerden bazılarına göre, tersi bir durumda olmak, yani lüks olan tüketim alışkanlıklarımızda ısrar etmek ve böylece daha fazla insanın ölmesine seyirci kalmak, onları öldürmekle aynı moral içeriğe sahiptir. Oysa herhangi bir insan

yaşamında, bu yaşamı insani ve dolayısıyla değerli kılan, ahlaksal olmayan yani ahlaksal değerlendirmenin konusu olmayan iyi veya pozitif dediğimiz bazı değerler vardır. Çocuk yetiştirme, sanatsal etkinliklere katılma, tatil yapma gibi aktivitelerin yanı sıra insanın ahlaksal bir varlık olduğunun kabul edilmesi, diğerlerinin de çıkarlarını hesaba katmayı gerektirir. Bu bakımdan zengin insanların tüketim alışkanlıklarını yeniden gözden geçirmeleri ve bazılarını yoksullar lehine değiştirmeleri gerekecektir.

Yoksulluk sendromu günümüzde önemli bir problemdir ve buraya kadar incelediğimiz kısmıyla çözümsüz bir hal almış gibi gözükmektedir. Yoksullukla ilgili tıkanan sosyal politikalara, çözüm önerileri neler olabilir? Bu bölümde bu konuyla ilgili üç örneğe yer verilecektir. Bunlardan ilki yoksullar üzerine yaptığı çalışmalarla Nobel Ödülü almış olan, Yunus Muhammed'in *grameen bankası*, ikincisi *vatandaşlık geliri* ve son olarak bir sivil toplum kuruluşuna örnek olarak *deniz feneri derneği*dir.

Grameen Bankası'nın temelleri 1976 yılında, Chitagong Üniversitesi öğretim üyesi Dr. Muhammed Yunus tarafından atılmıştır. Ülkenin 1970'li yıllarda içinde bulunduğu zor ve kötü koşullar, Ekonomi Bölümü öğretim üyesi Yunus'u bir çıkış yolu bulmak üzere araştırmaya yöneltir (Hashemi ve Morshed., 2002). 1974 yılında ülkeyi içine düştüğü yoksulluk ve sefalet pençesinden kurtarmak üzere araştırmalara başlayan Yunus çalışmalarını özellikle köylerde yürütmüştür. Yunus'un ilk izlenimleri, nüfusun büyük bir kısmını oluşturan ve buna karşılık hiçbir söz hakkı ve güvencesi bulunmayan kadınların, ailelerini geçindirmek amacıyla büyük bir sömürü ile karşı karşıya kaldıkları şeklindedir (Yunus, 1999: 13-15). Grameen, yerel dilde köy anlamına gelen 'Gram' sözcüğünden türetilmiş olup köye ait olan ya da kırsal anlamına gelmektedir.

Yunus'un kendi üniversitesinin yakınlarındaki köylerden Cobra'da yaptığı araştırma sırasında görüştüğü yoksullardan Safiye Begüm'ün içinde bulunduğu durum ve buna ilişkin olarak Yunus'un ortaya attığı çözüm önerisi, bugünkü Grameen tipi kredi uygulamasının temelini oluşturmuştur. Köyün yoksullarından Safiye Begüm, kendisinin ve çocuklarının geçimini bambu tabure yapıp satarak sağlamaktadır. Ancak tabureyi yapmak üzere bambu kamışlarını alacak hiçbir birikimi ve sermayesi olmadığından, malzemeyi aracıdan borç karşılığı almakta ve bu nedenle yaptığı tabureleri her akşam yine aynı kişiye satmaktadır. Begüm'ün bütün bu işten kazandığı yalnızca 2 Cent'tir, malzemeyi almak için ise 22 Cent'e ihtiyacı vardır. Yunus, Begüm'ün tam bir sömürü ile

karşı karşıya olduğunu ve eğer malzemesini kendi alabilse bu işten daha fazla kazanacağını düşünür. Yunus ve ekibi tarafından belirlenen 42 ailenin kendi malzemelerini alabilmek için ihtiyaç duydukları para toplam 27 dolar'dır. 1976 yılında bu 42 kişiye ödünç verilerek başlanan Grameen kredisi uygulaması bugün milyar dolarlar ile ifade edilmektedir (Yunus, 1999: 15–24).

Bu uygulama neo-liberal politikaların etkin olduğu refah devleti uygulamalarının gerilediği 1970'li yıllarda ortaya çıkmış, yoksulluk üzerine sosyal politikalar üretmeye çalışan araştırmacıları motive etmiştir. Bu bağlamda grameen kredisinin, kapitalist sistemden bağımsız olamamasını eleştiren yazarlar da mevcuttur.

1970'lerde Bangladeş'te, daha sonra, 1980'lerde kurulan Grameen Vakfı aracılığıyla başka ülkelerde yürürlüğe giren Grameen Bankası uygulaması, gerekli teminatları gösteremedikleri için normal kredi olanaklarına ulaşmaları imkânsız olan kimselere kredi sağlamayı ve "yoksulun yoksulunu" kendi işini kurarak, yani "girişimci" yaparak, yoksulluktan kurtarmayı amaçlayan bir yöntem. Diğer bir özelliği de, kredi alan bireyin köy veya mahallelerdeki sosyal gruplar içindeki yerini dikkate alması ve kredinin geri dönmemesi halinde grubun diğer üyelerinin kredi almasını zorlaştırarak, onların borçlu bireye uyguladıkları baskılar veya ona verdikleri maddi destek yoluyla, kredinin geri dönüşünü garantilemeye çalışması. Uygulamanın hedef kitlesi genellikle kadınlar. Bu, kadınların geri ödeme konusunda daha güvenilir oldukları inancına dayanıyor. Verilen kredinin faizsiz değil faizli, hem de oldukça yüksek faizli bir kredi olduğunu da eklemek gerekiyor (Buğra, 2008: 94).

Bu yerel çözüm kısa sürede oldukça büyük bir ses getirmiştir. Yunus'un mikro kredi planı evrim geçirerek dünyanın diğer bölgelerine yayıldı. Clinton'un valiliği döneminde Arkansas'ın kırsal yörelerinde de benzer krediler verildi (Hart, 2004). Mikro kredi uygulaması Türkiye'de ilk defa 2003 yılında Diyarbakır'da, üç yıllık bir periyot halinde uygulanmıştır. Mikro kredi uygulamalarının vurgulanan en önemli özelliği geri dönüşümünün yüzde yüze yakın oranlarda olmasıdır. Muhammed Yunus'un bir banka müdürü olan arkadaşı ile yoksulların borcuna daha sadık olması iddiası üzerine kurulan ilk grameen bank, daha sonra 111 ülkede uygulanmıştır. Yunus yoksulluğu, fırsat fakirliği olarak tanımlar ve onlara küçük miktarda kredi verilmesinin yanında bankacılık işlemi yapılabilen bir sistem geliştirir. Kredilerin yüksek oranda geri dönüşü geliştirilen bu sistemin yaptırımları ile ilgilidir. Yunus(2007), bunu şöyle ifade eder: Kırsal kesimde yaşayan kadınların bu krediyi alabilmesi için beş kişilik bir grup oluşturması gerekir. Çünkü bu beş kişi birbirine kefil olmak zorunda ve içlerinden biri kredisini ödeyemediği zaman diğerleri onun borcunu da ödemekle mükellef. Bu yüzden de hem birbirlerini denetlerler, hem de sağlam bulmadıklarını aralarına almazlar.

Yoksulluk sendromu ile mücadele yöntemlerinden biri olarak, kişiye başka nedenler sorgulanmadan sadece vatandaş olması nedeniyle temel bir gelir sağlanması tartışılmaktadır. “Yoksullara nakit gelir desteği sağlanması önerisiyle ilgili ilk kapsamlı ve sistematik tartışmanın, Thomas Paine’in 1791 yılında yayınlanan *Rights of Man* (İnsanın Hakları) adlı kitabında bulunduğu söylenebilir. Paine’in bu konuda yazdıkları, daha sonraki yüzyıllarda, yoksullara sadaka verir gibi değil bir vatandaşlık hakkı olarak yapılacak nakit gelir desteğini savunanların görüşlerine net bir öncül oluşturuyor” (Buğra ve Sınmazdenir., 2007: 87). Bu görüşün daha sonraki refah devleti uygulamalarına etkisi olmuş mudur bilinmemekle birlikte, refah devleti uygulamalarında kişilere nakdi yardımdan daha ziyade aynı yardımların yapıldığını belirtmemiz yerinde olacaktır.

Bu bağlamda temel gelir isteği, kapitalist sistemin işleyiş mantığına oldukça terstir. “Temel gelir kavramı, bir toplumda yaşayan bütün insanlara, çalışma hayatındaki bugünkü veya geçmişteki yerlerinden bağımsız olarak, sadece toplumun bir ferdi oldukları için, koşulsuz olarak sağlanan düzenli bir nakit geliri ifade eder. Bu kavramın yansıttığı yaklaşım, kapitalist değerler sistemini ciddi bir biçimde sorgulayan bir yaklaşımdır, çünkü emeğe verilen değer yerine, insana ve insanın haklarına verilen değeri koyar. Sivil, siyasi ve sosyal hakların tamamını içeren bir vatandaşlık statüsüne atıfla, asgari bir gelire sahip olmayı temel bir vatandaşlık hakkı olarak tanımlar” (Buğra ve Keyder., 2007: 8). Dolayısıyla temel gelir kavramını, yazarlar vatandaşlık geliri şeklinde ifade etmişlerdir.

Söz konusu sosyal güvenlik sistemlerinin, vatandaşlık gelirini temel alan yaklaşımlarla örtüşen yanları vardır. Bu sistemler, bir yarıyla, yaşlılık, hastalık veya işsizlik gibi nedenlerle hayatını çalışarak kazanamayacak durumda olanlara, piyasanın sağlayamayacağı bir güvence sağlarlar. Öte yandan, bütün vatandaşların yararlandığı genel sağlık sigortası uygulamalarının, bedava eğitim olanaklarının, belirli bir yaş üstündeki herkesin sahip olduğu sosyal emeklilik haklarının, çocuk ve aile yardımlarının durumunda, emek merkezli yaklaşım, yerini, vatandaşlığı temel alan ve bütün insanların, toplumun vatandaşlık statüsünde eşit fertleri olarak, topluma katılabilmelerine olanak tanımayı amaçlayan bir yaklaşıma bırakır. Bu bağlamda 20.yüzyıla ait eski düzenleme, koruma ve dağıtım sistemlerinin kalmadığı aşikârdır. Toplumsal dayanışmanın çökmekte olduğu günümüz şartlarında yeni sosyal sistemlerin

üretilmesi elzem hale gelmiştir. Fakat kapitalizmin oldukça radikal bir görünüm aldığı bu dönemde vatandaşlık geliri, çok marjinal bir istek gibi gözükmektedir.

Neo-liberal yoksullukla mücadele yaklaşımı, neo-liberal politikalar sonucunda küçülmesi öngörülen devletten doğan boşluğun doldurulması konusunda sivil toplum kuruluşlarından medet ummaktadır. Bu bağlamda yoksullukla ilgili mücadele konusunda devletten bağımsız olarak kurulan Deniz Feneri Derneği oldukça dikkat çekicidir. Deniz Feneri Derneği, bir televizyon programından, onun gördüğü ilgiden ve bu ilgi sonucu sürdürülebilir hale getirilmesi zorunluluğundan doğmuştur. 1996 yılında Kanal 7 Televizyonunda Şehir ve Ramazan isminde başlayan program büyük ilgi görür. Dağıtımlarda oluşan görüntülerin yayınlanması programa ilgiyi daha da artırır. Yardım etmek isteyenlerle birlikte ihtiyaç sahipleri de programa başvururlar. Ramazan ayı bitmiştir fakat çift yönlü talep sürmektedir. Bir televizyon programı çerçevesinde bu durumun sürdürülebilirliği birçok açıdan mümkün olmayınca Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği ortaya çıkar.

Yoksullukla mücadeleyi esas alan, tam adıyla Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, resmi olarak kuruluşunu 1998 yılında gerçekleştirmiştir. Derneğin amacı tüzükte şu şekilde belirtilmiştir: Afet, savaş ve olağan zamanlarda ihtiyaç sahiplerine gıda, giyim, sağlık, eğitim, yakacak, kira, barınma, evlenme, yuva kurma, iş kurma, konut ve sair bütün hususlar da aynı, nakdi her türlü maddi ve manevi yardımda bulunmaktadır. Alınan aynı bağış malzemeleri için barkod çıkarılmakta, böylelikle hem stok kayıtları takip edilmekte hem de bağışçılar gerektiğinde bağışlarını izleyebilmektedir.

Dernek fitre, zekat, adak ya da aile merkezli yardım ve ailenin parçalanmasını önleyerek yoksullukla mücadele gibi bir kısmı dinsel bir kısmı da kültürel ve geleneksel değerlerden de beslenerek yoksulluğa bu şekilde müdahale etmeye çalışmaktadır. “Öte yandan *dünyada tek bir yoksul kalmayana kadar* sloganını benimseyen derneğin ülke ve dünya ekonomisi ile ilgili sözlü ya da yazılı kaynaklarında yeniden bölüşüm politikalarının eşitsizliği ya da birinci bölümde açıklanmaya çalışılan neo-liberal politikalar ve küreselleşme ile ilgili olarak eleştirel bir tutum almaması ya da bundan kaçınması dikkat çekici başka bir hususu oluşturmaktadır. Yoksul olanlar ve olmayanlar ikilemine indirgenen bir teorik altyapı ve Simmel'in deyişiyle yoksullukla değil de

yoksulun ya da yoksul ailenin yoksulluğunun sebebiyle ilgilenen bir tür özel yardım görünümü sergilenmektedir” (Çakır, 2003: 108).

Ocak’a(2003), göre: Deniz Feneri gibi programlar eşliğinde yoksulluklarını feryatlarla söylemeye teşvik edilen kişiler, bu bağlamda kurulan yeni güç ilişkilerine dâhil oluyor. Yani Türkiye’de sosyal patlama olmamasının sebebi geleneksel ilişkilerin güçlülüğü değil, yoksulluğunu ifade eden kişinin kamusal ve medyatik sahnelerde özne olmasıdır. Böylece bu kişiler devletin ve sivil toplumun yardım üzerinden kurduğu yeni kategorilere dâhil oluyor.

Bilgili ve Altan(2003:75)ın yakın tarihli çalışmasında Deniz Feneri’inin kuruluş aşamasından bahsedilir. Onlara göre DFD, televizyon programından yola çıkılarak tüzel kişilik kazanmıştır. Halen bu program haftada bir sıklıkta olmak üzere devam etmektedir. Programın, derneğin işleyişine, yardım potansiyelinin canlı tutulması ve derneğe kanalize edilmesi çok olumlu katkıları bulunmaktadır. Bununla birlikte bu durum aşılma güçlüğü çekilen bir tıkanma noktası oluşturmaktadır. Dernek, programın gösterildiği kanalın algıladığı biçimiyle ilişkilendirmekte ve bazı olumsuz sayılabilecek tutumların oluşmasına sebep olmaktadır. Bir başka husus; bu derecede büyük çapta çalışan bir kuruluşun hizmet üretim aşamalarında sosyal hizmet uzmanı ve psikolog/psikolojik danışman gibi uzmanları bulundurmamasıdır.

DFD yardım çalışmalarını başvuru/ihbar sistemiyle değerlendirmektedir. Derneğe bizzat ya da çevreden başkası adına yapılan yardım talepleri evrak alt yapısı oluşturularak, bilgisayar ortamında özel yazdırılan programda, kayıt altına alınmakta ve incelemeye tabi tutulmaktadır. Başvurular ülke genelinden hatta bazı balkan ülkelerinden de yapılmaktadır. Derneğe yapılan her türlü başvuru dikkate alınmakta ve evrak alt yapısı tamamlandıktan sonra sosyal inceleme aşamasına getirilmektedir.

Türkiye’de yoksulların tespitiyle ilgili kısıtlılık bu derneğin yardım yaparken oldukça katı prosedürler getirmesine neden olmuştur. Çünkü bazı art niyetli kişiler bu derneğin yardım yaptığını duyunca evindeki eşyasını saklamakta kendisini fakir gibi göstermektedir. Buna bizzat kendimiz şahit olduk. Bu sıkıntı dernek yöneticileri tarafından yardım talep edilen yerdeki mülki idare makamları ile yapılan yazışmalarla giderilmeye çalışılmaktadır. Fakat bizim yaptığımız çalışmalar neticesinde gördüğümüz kentteki kurumlar arasında da bir yoksul tespiti yapılamamakta ve bir kişi, aynı anda

birden fazla yardım kurumundan yararlanabilmektedir. Örneğin belediyeden kömür yardımı aldığı halde valilikten de kömür yardımı talep edebilir. Bunun çözümü henüz getirilebilmiş değildir. Deniz Feneri Derneği Ek 14 Bağışçılarla İlişkiler Prosedürü'ne göre yoksullardan istenilen başvuru evrakı şunlardır:

- Nüfus cüzdanı fotokopisi ve sureti
- İkametgah ilmühaberi
- Muhtaçlık belgesi
- Form 5(Aile Bildirim Belgesi) veya nüfus Kayıt Örneği
- Sağlık Yardımı talebinde bulunanlardan doktor raporu veya epikriz.
- Eğitim yardımı talebinde bulunanlardan öğrencilik belgesi, transcript ve ailesine ait maaş bordrosu

Tablo.2.1: DFD. Ek-8 Bağış kabul prosedürü.

Malzemenin Cinsi	Kabul Kriteri
Gıda Malzemeleri	Bozuk, kokmuş, son kullanma tarihi geçmiş veya iki aydan az kalmış gıda maddeleri ile, sağlığa zararlı maddeler ve her türlü alkollü içki, muhtevası bilinmeyen gıda maddeleri bağış olarak kabul edilmez.
Ev Eşyası	Kullanılamaz durumdaki ev eşyaları bağış olarak kabul edilmez.
Gayri Menkuller	Dernek yetkilerince incelenerek karara bağlanır
Giyim eşyaları	Kullanılmış giysiler bağış olarak kabul edilmez.

Kaynak: DFD Ek-8 Bağış Kabul Prosedürü. www.denizfeneri.org.tr.

DFD'nin bağış yapılan malzemelerdeki titizliği ve bu bağışların barkod sistemiyle internetten takip edilebilmesi takdire şayandır. Fakat DFD'nin bir marka olamaya çalışması da gözlerden kaçmaz. Kendilerine özel poşetler ve tişörtler bastırmaları bunun en büyük kanıtıdır. Bu bağlamda Konya'da gerçekleştirilen yoksulların para vermeden alışveriş yapmalarını sağlayan market projesi, yardım yapılırken aynı zamanda nezakete de önem verilmesinin en güzel örneğidir. "...verilen

yardımı Konya'nın büyük marketlerinin isminin yazılı olduğu poşetlere koyup veriyoruz. Yardımı alan kişi bu marketlerin poşetleriyle evine girerken komşularına karşı mahcup olmuyorlar. Asla yardımlarımızı kendi derneğimizin poşetleriyle vermiyoruz” (Arı, 2003: 164).

Araştırmacının iki hafta önce izlediği Deniz Feneri programındaki görüntüler oldukça üzücüdür. Konu şöyledir; iki yıl önce harabe bir eve giden programcılar o yıl çekilmiş olan görüntülerden fragmanlar yayınladılar. Ayaklarında hiçbir şey olamayan çıplak ayaklı çocuklar vardır. Kameraman hemen ayaklara zum yapar, bunu fark eden kız çocuğu ayak parmaklarını içe doğru kıvrarak nafiye bir gizleme çabası sergiler. Sunucu Uğur Aslan mikrofonu kız çocuğuna uzatır şimdi çarşıya gideceğiz istediğin bir şey var mı? Diye sorar kız yanıt verir büsküüt, bu noktada çocuk artık duygularını gizleyemez. Bu fragmanlar izlettirildikten sonra harabenin yerine yapılan iki odalı şirin kulübe gururla izleyicilere gösterilir. İçi kamera vasıtasıyla gezdirildikten sonra dışarıdan genel çekim yapılır o da ne! Duvarın birisine boydan boya, tüm duvarı kapsayacak biçimde, alçıdan bir kabartma deniz feneri amblemi yapılmıştır. Bu görüntü araştırmacıyı şok eder. Yoksula yardım yapılmış ve damgalanmıştır.

Bunun yanında derneğin düzenlemiş olduğu yoksulluk sempozyumları vardır. Araştırmacı 2008 Şubatında İstanbul'da gerçekleştirilen sempozyuma dinleyici olarak katıldı. Sempozyumun 5 yıldızlı Topkapı Eresin Otelde gerçekleştirilmesi ironikti. Ayrıca Deniz Feneri Derneği'nin muhafazakâr bir yapıda olması diğer görüşteki bilim adamlarının bu derneğe bilimsel katkı yapmasını engellemektedir. Bu yüzden genellikle sağ görüşlü akademisyenler bu derneği makaleleriyle desteklemektedir.

Yoksulluk sendromunun çözümü ile ilgili incelenen sivil toplum kuruluşlarından DFD bugüne kadar yaptığı aynı yardımlarla gündeme gelmiştir. Bu bağlamda dernek yoksullara yaptığı yardımlarla değer kazanırken. İstanbul'a bağlı merkezîyetçi bir yapı izlemesi, markalaşmaya çalışması, televizyon programında yoksulları teşhir etmesi yönleriyle eleştirilebilir. DFD'nin dikkat çekici bir yönü de yeni yoksulluğa bağlı olarak yeni yardım biçimleri geliştirmesidir. Bilgin'e(2008), göre: Zengin insanlar yoksullara yardım yaparken sanki başka bir gezegen, başka bir dünyada ki insana yardım yapıyor. Bir derneğe bıraktığı yardım yoksulla karşı karşıya gelmeden ihtiyaç sahibine veriliyor. Yoksulla karşı karşıya gelmek kişiyi korkutuyor. Toplumsal

düzendeki adaletsizlik vicdanını rahatsız ediyor. Bu bağlamda dernek TV ekranlarında yoksulları göz önüne sererken, yapılanması itibariyle yoksuldan uzak katı kurumsal özelliklere sahip bir görünüm arz ediyor.

Yoksulluk sendromunun küresel bir hal aldığı günümüzde, neo-liberal sisteme bağlı bir çözüm üretilmesi elzemdir. Eğer kapitalist sistem sendroma bir çözüm bulamazsa kendi sonunu hazırlayacaktır. Bu bir öngörü olarak yoksul devletlerden, zengin devletlere doğru büyük göçlerle gerçekleşecektir. Hatırlanacak olursa Büyük Hun İmparatorluğunun dağılmasından sonra batıya doğru başlayan Kavimler Göçü 476'da Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasına dek sürmüştü. Bu göçlerin başlamasındaki en önemli nedenlerden biri de yoksulluk içinde yaşayan, Romalıların barbar olarak adlandırdığı kavimlerin muazzam bir servete sahip olan Roma İmparatorluğunun zenginliğine göz dikmesidir.

Orta Asya'daki Çin Devleti'nin egemenliğinden kurtulmak için 350 yıllarında batıya hareket eden Hun grubu, Volga-Don nehirleri arasında yaşayan Hunların daha batıya göçmelerine neden oldu. O tarihlerde Karadeniz'in kuzeyindeki düzlüklerde Cermen kavimlerinden olan Gotlar yaşamaktaydı. 375 yılında Hunlar, Gotların yaşadıkları bu bölgeye girdi. Hunların bu bölgede daha fazla yaşayamayan ve çoğunluğu Cermen olan Ostrogotlar, Vizigotlar, Gepitler ve Vandallar batıya doğru göç etmeye başladılar. Romalıların barbar olarak adlandırdığı bu kavimler önlerine çıkan diğer kavimleri yurtlarından atarak İspanya'ya hatta Kuzey Afrika'ya kadar ilerlediler. Yıllarca süren bu olaya Kavimler Göçü denir. Kavimler Göçü, günümüz Avrupa devletlerinin temellerini atan çok önemli bir olaydır (www.genbilim.com).

Geçmişte doğudaki kavimlerin birbirini tetikleme sonucu doğudan batıya doğru gerçekleşen kavimler göçü büyük nüfus hareketlerine ve toplumsal olaylara neden olmuştur. Tarihteki kavimler göçünü andıran kitlesel hareketler günümüzde de muhtemelen güneyden kuzeye doğru binlerce insanın yer değiştirmesi ile başlayacaktır. Güneydeki yoksul halklar, zengin kuzey ülkelerinde mülteci olmak için bu hareketlenmenin ilk sinyallerini vermeye başlamışlardır. Yoksullar kendilerine kısmet olmayan dünya nimetlerine, ulaşmanın direkt yolunu seçecekler yani kendilerine bir türlü ulaşmayan zenginliğe doğru harekete geçeceklerdir. Bu yoksulluk sendromu tezinin son aşamasıdır. Yoksulluk sendromuna çözüm üretilmezse arkasında büyük acılar bırakan salgın bir hastalık gibi tüm dünyayı kasıp kavuracaktır.

2.4. Türkiye’de Yapılan Yoksulluk Çalışmaları

Bu konu hakkında Oğuz Işık ve Melih Pınarcıoğlu’nun birlikte yazdıkları *Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği*, adlı kitap Türkiye’de yoksulluk olgusunu, insanların yoksullukla baş etme stratejilerini Sultanbeyli’yi merkeze alarak açıklamaya çalışır. Kitaba ismini veren nöbetleşe yoksulluk kavramı, 2000 li yıllardan önce görülen, eski yoksulluk biçimine ait, yoksulların birbirini orta sınıfa terfi etmek için basamak olarak kullandığı, düzensiz kentleşme ve göç dinamiğiyle iç içe geçmiş temel bir stratejiyi tanımlar.

Fikret Şenses’in yazdığı *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, adlı bu kitap küreselleşmenin, gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde yoksulluğa yol açan benzer neden ve süreçleri beraberinde getirdiğini savunan bir yaklaşımı benimser. Şenses’in incelemesi tarihsel süreç ve diğer disiplinlerin de söylediğini dikkate alan, yoksulluğun ekonomi-politik analizinde temel bir kaynak ve özgün bir eserdir.

Editörlüğünü Necmi Erdoğan’ın yaptığı *Yoksulluk Halleri*, Türkiye’de kent yoksulluğunun toplumsal görünümünü izah etmeye çalışır. Bunun için onlarca kişi ile yoksullukları hakkında mülakat yapılmış ve röportaj çözümlenmeleri kitaba aktarılmıştır. Kitabın diğer bölümünde bu röportajlarla ilgili on bir farklı makale derlenmiştir. İlginç bir araştırma yönteminin denendiği kitapta yoksulluğun öznesi olarak yoksullar dinlenilmiş ve bu yoksulların anlattıkları, yazılan makalelerle bilimsel disiplin altına alınmaya çalışılmıştır.

Orhan Türkdoğan’ın, Antropolog Oscar Lewis’e öykünerek Erzurum gecekonduları üzerine yaptığı çalışma Türkiye’de yoksulluk kültürü teorisi çerçevesinde yapılmış tek çalışmadır. *Yoksulluk Kültürü Gecekonduklarının Toplumsal Yapısı* adlı bu kitap 1974 de basılmış ve daha sonra yazarın İstanbul gecekonduklarını da eklediği diğer çalışması ile birlikte *Aydınlıktakiler ve Karanlıktakiler* adıyla 1996 yılında yeniden basılmıştır. Türkdoğan bu kitabına kendi tezine yapılan eleştirileri de almıştır. Örneğin Kemal Karpat Türkiye’deki gecekondualarda yoksulluk olduğunu, yoksulluk kültürünün bulunmadığını savunur.

Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika adlı kitabına İspanya sahillerine gelen, Hindistan ve Pakistan uyruklu kaçak göçmenleri vurgulayarak giriş yapan Ayşe Buğra yoksulluğun küreselleşen yönünü belirtmektedir. Buğra’nın

yoksulluğa bakışı, 16. yüzyıldan itibaren kapitalizmin gelişmesine refakat etmiş olan iki yaklaşımın mücadelesi ile şekilleniyor. Bu değerler sisteminin merkezine çalışmayı koyan ilk yaklaşım ve toplumu emek piyasasının önüne geçiren hak temelli ikinci yaklaşımdır. Bu bağlamda ki tarihsel mücadeleyi özetledikten sonra Buğra kitabında tek partili dönemden itibaren Türkiye'deki sosyal politika tarihinin ve tartışmalarının eleştirel bir analizine yöneliyor. Sosyal politika ve vatandaşlık geliri ile ilgili Çağlar Keyder'le beraber yapmış oldukları derleme kitaplar ve Boğaziçi Sosyal Politika Forumu bünyesinde gerçekleştirilen etkinlikler araştırmacının konuyla ilgili diğer çalışmalarıdır.

C.Can Aktan'ın editörlüğünü yaptığı, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınlarından 2002 yılında çıkan *Yoksullukla Mücadele Stratejileri* adlı derleme kitap; yoksulluğu, globalleşme, cinsiyetler arası, insani gelişme, gelir dağılımı, gıda harcaması vb. diğer kavramlara karşılaştırarak açıklayan kısa makalelerden oluşmaktadır. Ayrıca kitabın bir bölümünde yoksullukla ilgili tanımlar bulunmaktadır. Bu makaleler genellikle DPT'nin sosyal hizmet uzmanları tarafından kaleme alınmıştır ve yoksulluğu ekonomik bir perspektiften değerlendirmektedir. Aynı zamanda kitap elektronik ortama aktarıldığı için <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk> adresinden kolaylıkla edinilebilir.

2001 yılında çıkan *Toplum ve Bilim Dergisi*'nin 89. sayısı ile 2004 yılında çıkan *Toplum ve Hekim Dergisi* 19. cilt 1. sayısı, konu olarak belirtilen sayılarını sadece yoksulluğa ayırarak bu konuyla ilgili makalelere yer vermişlerdir. Toplum ve Bilim dergisinde çıkan bazı makaleler daha sonra yukarıda belirtilen Yoksulluk Halleri adlı kitapta da yer almıştır. Yoksullukla ilgili yapılacak bir araştırmada, bu süreli yayınların temini elzemdir. Toplum ve Hekim dergisinin belirtilen sayısında yer alan, Özlem Özkan'a ait Türkiye'de yoksulluk araştırmalarının bibliyografyasının yapıldığı çalışma, Türkçe literatürün taranması noktasında, araştırmacılara oldukça kolaylık sağlayacaktır.

İlhan Tekeli'nin Yoksulluk-Kent Yoksulluğu ile ilgili kitapları değerli çalışmalardır. Ruşen Keleş'in kentleşme ile ilgili kitapları, bu bağlamda Mübeccel Kıray'ın kentle ilgili çalışmaları ve Emre Kongar'ın kentsel ailenin değişimini anlattığı eserleri önemlidir. Mehmet Ertan'ın, Süreklileşen Kent Yoksulluğu: Kentin Garibanları, adlı saha araştırması, Hüner Kule ve Muharrem Es'in birlikte kaleme aldıkları

Türkiye’de Kentsel Yoksulluk: Kocaeli Örneği adlı makale tez konumuzla ilgili daha önceki çalışmalara örnek olarak verilebilir.

Ayrıca 6–7–8 Kasım 2002 tarihleri arasında Ankara Gazi Üniversitesi’nde Kentli- Kentsel Araştırma Gönüllüleri’nin de bir bildiriyle katıldığı Dünya Şehircilik Günü, Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama konulu Kolokyum, yapılan değerli bir organizasyondur. Bu sempozyumda sunulan bir çok bildiri ve makale 2003 yılında Ankara’da *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokyumu* adıyla kitap haline getirilmiştir. Deniz Feneri Derneği tarafından 31 Mayıs -1 Haziran 2003 tarihleri arasında gerçekleştirilen Yoksulluk Sempozyumu yine aynı yıl A. Emre Bilgili ve İbrahim Altan editörlüğünde Bilge Yayınları tarafından *Yoksulluk* adıyla üç cilt halinde basılmıştır. İçinde onlarca makale ve bildiri olan bu kitap; yoksulluk ve sosyal hizmet, yoksulluk ve kır-kent, yoksulluk ve eğitim vb. başlıklar altında gerçekleştirilen sempozyum oturumlarını çözümleyerek yoksulluk alanında vazgeçilemez bir kaynak haline getirilmiştir. Aynı dernek 1–3 Şubat 2008 tarihleri arasında İstanbul’da bu sempozyumun ikincisini gerçekleştirmiştir. İlkinden farkı olarak uluslararası hale getirilen ikinci sempozyumda, başka ülkelerden akademisyenler de Türkiye’ye davet edilmiştir. Araştırmacının da dinleyici olarak katıldığı bu sempozyum, kent yoksulluğu ile ilgili saha araştırmalarının dinlenilmesi ve bu alanda çalışan akademisyenlerle fikir alışverişinde bulunulması, açısından tezin gelişimine fayda sağlamıştır. Bu yıl yapılan ikinci sempozyum araştırmanın devam ettiği süreçte henüz kitap haline getirilmemişti. Bu alanda çalışan araştırmacılar bu kitabı da merakla beklemektedir. İlgilenenler için DFD kültür birimi bu kitapları ücretsiz olarak araştırmacılara göndermekte ve bazı yoksulluk araştırma ve projelerine destek sağlamaktadır.

Bu bağlamda Türk Sosyal Bilimler Derneği’nin 21–23 Kasım 2001 tarihinde düzenlediği 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi’nde sunulan bildiriler üç ana konu başlığı altında gerçekleştirilmiştir. Bu konu başlıklarından biri de ‘Kentleşme, Göç ve Yoksulluk’tur. Daha sonra kongrede yapılan toplam 193 sunuşun 39’u, dokuz kişilik bir hakem heyeti tarafından üç ciltlik bir kitap haline dönüştürülmüştür. Bu kitaplar Ankara’da İmaj Yayınları tarafından 2002 yılında basılmıştır. *Kentleşme, Göç ve Yoksulluk toplam* üç kitaptan oluşan 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi kitaplarından ikincisidir. Sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan büyük kentlere ve yurt dışına göç, buna bağlı olarak gelişen problemler ile özellikle 1980 sonrası neo-liberal politikaların da

etkisiyle katlanılması güç düzeylere ulaşan yoksulluk olgusu bu kitabın temel problematiğini oluşturmaktadır. Bu kitap sekiz makale aracılığıyla yurt içi ve yurt dışı göç olgusunun getirdiği sosyal ve siyasal problemlerin çeşitli yönleriyle tartışıldığı; iki makalenin yoksulluk, bir makalenin de kentsel içme suyu sorunları ve ‘su yoksulluğu’ üzerine olduğu toplam 11 makaleden oluşmaktadır.

Yoksulluk alanında yapılmış doktora tezleri de bu bağlamda önemlidir. Bıçkıcı'nın 2004 yılında Uludağ Üniversitesi'nde yapmış olduğu yayınlanmamış doktora tezi *Küreselleşme Sürecinde Mekansal Yarılma ve Kentsel Yoksulluk Olgusunun Kuramsal ve Uygulamalı Bir Analizi: Bursa – Işıktepe Örneği*. Erdem'in 2003 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde yapmış olduğu yayınlanmamış doktora tezi *Yoksulluk Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma Ankara Kent Yoksulları*. Feymi'nin 2004 yılında Ankara Üniversitesi'nde yapmış olduğu yayınlanmamış doktora tezi *Yoksulluğun Sosyolojik Analizi Bursa Örneği*. İkizoğlu'nun 2000 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde yapmış olduğu yayınlanmamış doktora tezi *Yoksulluk ve Sosyal Yardım İlişkisi Ankara Mamak İlçesinde Ampirik Bir Araştırma*. İlik'in 1992 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde yapmış olduğu yayınlanmamış doktora tezi *Yoksulluğun Genel Belirleyicileri* kent yoksulluğu konusunda yapılmış önemli akademik çalışmalardır.

Kent yoksulluğu konusunda yapılmış yüksek lisans tezlerinden özellikle saha araştırması ile ilgili olanlar araştırmacı için önem arz etmektedir. Altınok'un 2006 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi'nde yapmış olduğu yüksek lisans tezi *Yasadışı Yapılan Alanlarda Dönüştürme Kapasitelerinin Tükenişi ve Kentsel Yoksulluk Çeliktepe Örneği*. Barçın'ın 2004 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde yapmış olduğu yüksek lisans tezi *Ankara Mamak Bölgesinde Yoksulluk Araştırması*. Ergun'un 2005 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi'nde yapmış olduğu yüksek lisans tezi *Yoksulluk ve Enformel Sektör: Çöp Toplayıcıları Örneği Isparta İzmir Karşılaştırması*. Gümüş'ün 2005 yılında Gazi Üniversitesi'nde yapmış olduğu yüksek lisans tezi *Kentsel Yoksulluk ve Kentleşme Sürecinde İki Örnek: Karanfilköy ve Derbent Mahalleleri*. Sarı'nın 2004 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi'nde yapmış olduğu yüksek lisans tezi *Mersin'de Kentleşme Göç Bütünleşme ve Kent Yoksulluğu*. Sipahi'nin 2005 yılında Selçuk Üniversitesi'nde yapmış olduğu yüksek lisans tezi *Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk*. Kent yoksulluğu konusunda yapılmış gözden geçirilmesi gereken saha araştırmalarıdır.

III. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu bölümde Kütahya'nın çeşitli mahallelerinde kent yoksullarına uygulanan anket sonuçları değerlendirilecektir. Anketlerin uygulandığı kişiler araştırmanın amacına uygun olarak seçilmişlerdir. Atatürk Lisesi ve Ticaret Lisesi'ndeki öğrencilerden hem yoksulların tespitinde hem de anketlerin uygulanması noktasında yararlanılmıştır. Bunun yanında mahalle muhtarlarından, yardım derneklerinden ve aşevlerinin yemek yardımı yaptığı listelerden yoksulların adres tespitlerinde faydalanılmıştır. Araştırmacı anket uyguladığı aileleri bizzat ziyaret ederek görüşme ve gözlem fırsatı elde etmiştir. Yoksullarla çalışmak oldukça acı verici bir süreçtir. Çalışma esnasında dinlenen hikâyeler ve gözlemlenen yoksulluk manzaraları araştırmacıyı oldukça yıpratmıştır. Bu tarz duygusal yönü ağır olan çalışmalarda ikinci bir sıkıntı bilimsel olarak nesnel kalınması gereken bir noktada objektif bakış açısının kaybedilmesidir. Üçüncü bir sıkıntı ise çalışmanın resmi bir kurum tarafından uygulanıyor gibi algılanmasından kaynaklanmış ve araştırmacı istemese de yoksul insanlar yardım konusunda ümitlenmişlerdir.

Kütahya'daki kent yoksullarının sosyolojik analizini hedefleyen bu çalışmada saha gözlemleri ve ilgili literatürün gözden geçirilmesinden sonra oluşturulan anketle Aralık 2008'te sahaya çıkılmış ve 50 adet pilot uygulama yapılmıştır. Bu pilot uygulamalarla anket olgunlaştırılıp son şeklini aldıktan sonra Şubat 2008 ve Nisan 2008 ayları arasında 168 kişi üzerinde uygulama yapılmıştır. Anket sorularına Likert tipi ölçme biçimi uygulanarak ankete verilen cevapların geçerliliği ve güvenilirliği araştırılmıştır. Bunun için anket sorularının sonunda beşli likert ölçeğine göre hazırlanmış sorular deneklere uygulanmıştır. Araştırma Kütahya'daki kent yoksulları üzerine yapılan tek sosyolojik çalışmadır.

Bir sonraki bölümde uygulanan anketlerin sonuçları aşamalı olarak okuyucuya aktarılacaktır. Anketle ilgili tabloların yanında, verilen cevaplarla bağıntılı araştırmacının yorumları ve diğer yazarların konuyla alakalı alıntıları verilecektir.

3.1.Araştırma Bulgularının Frekanslar Halinde Verilmesi

Tablo 3.1: Cinsiyet

	Sıklık	Yüzdeler	Geçerli yüzdeler	Artan yüzdeler
Kadın	91	54,2	54,2	54,2
Erkek	77	45,8	45,8	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Görüldüğü gibi anket uyguladığımız aile reislerinin % 54 ü kadınlardan, yaklaşık % 46 sı erkeklerden oluşmaktadır. Bunun sebebi evdeki kadınlara, erkeklerden daha kolay ulaşılmasıdır. Hanede babanın bulunmadığı durumlarda, anne aile reisi olarak kabul edilmiştir.

Tablo 3.2: Nerede doğdunuz?

	Sıklık	Yüzdeler	Geçerli yüzdeler	Artan yüzdeler
Köy	87	51,8	51,8	51,8
İlçe	17	10,1	10,1	61,9
Şehir	64	38,1	38,1	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Yapılan anket sonucunda aile reislerinin % 38 i kent merkezinde doğmuştur. Bu sonuca göre kalan % 62 lik kısmın kent merkezlerine daha sonra göç ettikleri ortaya çıkmaktadır. “Tarımsal yapıdaki değişim, üretim yöntemlerindeki farklılaşma, arazilerin verimindeki düşüşler, reel ücretler üzerindeki aşınma, kırsal potansiyelin kullanılmaması, kırsal yoksulluğu yaşayanları göçe zorlamış ve kırsal yoksullar kentli yoksullara evrilmişlerdir” (Akdemir, 2003:118). Küreselleşme ile oluşan yeni yoksulluk biçimi kırsal nüfusu, kent merkezlerine göçmeye mecbur etmiştir.

Tablo 3.3: Ne zamandır kent merkezinde oturuyorsunuz?

Yıllar	Sıklık	Yüzdeler	Geçerli yüzdeler	Artan yüzdeler
1,00	4	2,4	2,4	2,4
2,00	3	1,8	1,8	4,2
3,00	3	1,8	1,8	6,0
4,00	5	3,0	3,0	8,9
5,00	9	5,4	5,4	14,3
6,00	4	2,4	2,4	16,7
7,00	1	,6	,6	17,3
8,00	8	4,8	4,8	22,0
10,00	11	6,5	6,5	28,6
11,00	8	4,8	4,8	33,3
12,00	5	3,0	3,0	36,3
13,00	3	1,8	1,8	38,1
15,00	10	6,0	6,0	44,0
16,00	4	2,4	2,4	46,4
17,00	3	1,8	1,8	48,2
18,00	3	1,8	1,8	50,0
19,00	3	1,8	1,8	51,8
20,00	8	4,8	4,8	56,5
22,00	2	1,2	1,2	57,7
23,00	2	1,2	1,2	58,9
24,00	2	1,2	1,2	60,1
25,00	5	3,0	3,0	63,1
26,00	3	1,8	1,8	64,9
28,00	4	2,4	2,4	67,3
29,00	5	3,0	3,0	70,2
30,00	15	8,9	8,9	79,2
31,00	1	,6	,6	79,8
32,00	3	1,8	1,8	81,5
33,00	1	,6	,6	82,1
34,00	3	1,8	1,8	83,9
35,00	2	1,2	1,2	85,1
36,00	2	1,2	1,2	86,3
37,00	4	2,4	2,4	88,7
38,00	2	1,2	1,2	89,9
39,00	2	1,2	1,2	91,1
40,00	4	2,4	2,4	93,5
41,00	2	1,2	1,2	94,6
44,00	2	1,2	1,2	95,8
45,00	2	1,2	1,2	97,0
46,00	2	1,2	1,2	98,2
47,00	1	,6	,6	98,8
50,00	2	1,2	1,2	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Tablo 3.3. de görüldüğü gibi aile reislerinden % 72 si on yıldan fazladır kent merkezinde oturmaktadır. Tablo 3.2. ile karşılaştırıldığında kent merkezlerinde doğmayanların da uzun yıllardır kentte ikamet ettikleri anlaşılmıştır. Bu bağlamda kent merkezlerinde oturan yoksulların köyle ilişkilerinin devam edip etmediğine bakmak yerinde olacaktır.

Tablo 3.4: Köyden yardım alıyor musunuz?

Cevaplar	Sıklık	Yüzdelik	Geçerli yüzdelik	Artan yüzdelik
Evet	27	16,1	16,1	16,1
Hayır	141	83,9	83,9	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Tablo 3.4'e göre köyden yardım alanların oranı yaklaşık % 16 dır. Yukarıda bahsedildiği gibi tarım ve hayvancılık giderek ülkemizde popülaritesini yitirmiştir. Kırsal nüfusun giderek kent merkezlerinde toplanması şüphesiz çaresizliğin bir tezahürüdür. “Az gelişmiş ve\veya geri kalmış ülkelerdeki toplumsal eşitsizliklerin büyüklüğü aynı zamanda, ekilen toprakların geniş bir kısmının az sayıda olan büyük mülk sahiplerinin elinde bulunmasından ileri gelmektedir”(Locaste, 1996: 19). Aynı zamanda küçük çiftçilerin küresel oyuncularla rekabet edememesi, maliyetin yüksek olması, üründen yeteri kadar kâr elde edilememesi gibi nedenler tarımın gittikçe azalmasına yol açmıştır. Bu gelişmeler *yoksulluk sendromunu* arttıran önemli etkenlerdir ve önceki bölümlerde değinildiği gibi zincirleme olarak gelişmiştir.

Tablo 3.5: Köyden aldığınız yardım türü nedir?

Yardımlar	Sıklık	Yüzdelik	Geçerli yüzdelik	Artan yüzdelik
yiyecek	18	10,7	10,7	10,7
para	4	2,4	2,4	13,1
icar geliri	3	1,8	1,8	14,9
diğer	2	1,2	1,2	16,1
almıyor	141	83,9	83,9	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Köyden alınan yardımların % 10 u yiyecek ve % 6 sı da para, icar ve diğer gelirler olarak gözüküyor. Buradan da anlaşılacağı üzere kırsalda tutunamayan insanların kent merkezlerine gelerek *yoksulluk sendromuna* dâhil olduğunu görüyoruz. 1990 öncesi kent merkezlerine göç eden insanların iş bulma ve kente yerleşme gibi umutları vardı. Hemşerilik, cemaat ilişkileri, iş imkânlarının henüz dolmamış olması gibi etkenler yoksulların şehirde tutunabilmesini sağlıyordu.“Belki ilk kuşak kent göçmenleri görece bazı imkanlar elde edebilmişler, ancak, sonrakiler kentin çeperinde, varoşlarında yaşama imkanını çok ağır deneyimlemek durumunda kalmışlardır” (Aytaç

ve Akdemir, 2003: 56). Fakat 90 lardan sonra ortaya çıkan şartlar, araştırmacının yoksulluk sendromu diye ifade ettiği, yoksul insanların giderek tükendiği yeni bir yoksulluk biçiminin de ortaya çıkmasına neden oldu.

Tablo 3.6:Öğrenim durumunuz nedir?

Öğrenim durumu	Sıklık	Yüzdeler	Geçerli yüzdeler	Artan yüzdeler
ilkokul	110	65,5	65,5	65,5
ortaokul	20	11,9	11,9	77,4
lise	10	6,0	6,0	83,3
yüksek okul	3	1,8	1,8	85,1
okur yazar değilim	25	14,9	14,9	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Tablo 3.6’ dan da anlaşıldığına göre yüksek okul mezunu olan sadece 3 kişi ve yaklaşık olarak % 2 lik bir orana tekabül ediyor. Bu bağlamda yoksulluk sendromuna tutulan ailelerin öğrenim durumlarının oldukça düşük olduğu görülüyor. Yani eğitim seviyesinin düşük olması yoksulluğun artması ile ters orantılıdır. Yine tabloya bakıldığında okuma yazma bilmeyenlerin oranı % 15 ve ilköğretim mezunu olanların en yüksek yüzdelerle % 65,5 olduğu, lise mezunlarının ise % 6 olduğu görülür. “Yoksulluk ve sosyal tecridin bir göstergesi olan eğitimsizlik, birbirini besleyen iki olgudur. DPT’nin 2001 yılında hazırladığı bir rapora göre, Türkiye’de fakirlerin %20’si okur yazar değil, %23’ü okur yazar, ancak herhangi bir okulu bitirememiş, % 42.5’i ilköğretim, %5.1’i ortaokul, %2.7’si lise ve dengi okul, %0.14’ü yükseköğretim ve %0.01’i ise üniversite mezunu. Görüldüğü gibi, eğitimsizlik, yoksulluğun hem önemli bir unsuru, hem de sebebidir”(Seyyar, 2003: 47).

Eğitimde alınan ciddi mesafelere rağmen, dünya ortalamaları baz alındığında nüfusun eğitim düzeyindeki sayısal yeterlilik sorunu devam etmektedir. Türkiye’de 29 milyon gencin sadece 14 milyonu örgün eğitim kurumlarından yararlanıyor. Bu rakamın 10 milyonu ilköğretim, 2.5 milyonu ortaöğretim, 1.5 milyonu da yükseköğretim kademesinde öğrenim görmektedir. Okur-yazar erkek nüfusun % 73.6’sı, kadın nüfusun % 81.6’sı ilköğretim mezunudur. Orta ve dengi okul mezunu, erkeklerde % 10.8, kadınlarda %7.6 düzeyindedir. Okur-yazar erkek nüfus içinde lise ve dengi okul mezunu olanların oranı % 10.7, yükseköğretim mezunu olanların oranı % 4.7’dir.

Kadınlar için bu oranlar lise düzeyinde % 8.3 ve yükseköğretim düzeyinde ise % 2.6'dır(Doğan, 2003: 84–85). Sosyo-kültürel gerçekliğin zemini olan insan işte bu istatistiklerin ışığında anlaşılmalıdır. Yüzyılların ataerkil geleneğinin yanı sıra, eğitim politikasının yanlışlığı da bu malzemeyi belirleyen en önemli faktördür. Bunun öncelikli toplumsal sonucu ise vasıfsız ve mesleksiz yığınlardır. Bu olgu, sorun çözme becerisinin gelişmemesine paralel olarak sosyal sorunların artmasının da bir nedenidir.

Gerekli olan maddi koşullara sahip olmayan birçok aile çocuklarını okula gönderememekte veya okula devam etmelerinde güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu nedenle yoksul hane halklarının genellikle eğitimsiz veya eğitim düzeylerinin düşük olmasından dolayı niteliksiz işgücü olarak değerlendirilmelerine yol açmaktadır. Bu durum ise *yoksulluk sendromunu* pekiştirmekte ve süregelen hale getirmektedir.

Tablo 3.7:Cinsiyet ve Öğrenim durumu arasındaki çapraz tablo

cinsiyet	Öğrenimimiz durumunuz nedir?					Toplam
	ilkokul	ortaokul	lise	yüksek okul	okur yazar değilim	
kadın	62	5	3	0	21	91
	36,9%	3,0%	1,8%	,0%	12,5%	54,2%
erkek	48	15	7	3	4	77
	28,6%	8,9%	4,2%	1,8%	2,4%	45,8%
	110	20	10	3	25	168
	65,5%	11,9%	6,0%	1,8%	14,9%	100,0%

Tablo 3.7' den anlaşıldığına göre kadınların eğitim düzeyi daha da düşüktür. Yüksek okul mezunu olan hiç kadın bulunmamakta ve okuryazar olmayan kadınların oranı % 12,5 iken erkeklerin oranı sadece % 2,5 dur, kadınların okuma oranı ilkokulda artarken ortaokul ve lisede yine erkeklerin daha yüksek oranda olduğu görülüyor.

Yoksulluk sendromuna tutulanlar yoksulluğu en şiddetli yaşayan toplumsal kesim olduğu için en temel ihtiyaçlarını karşılamak zorundadırlar. Bu ihtiyaçlarının dışındaki gereksinimler ikinci plana atılabilir ya da tamamen unutulabilir.“Gelişmişliğe uzak toplumlarda olduğu gibi kendi toplumumuz için de göstergeler; yaşam anlayışımızın beslenme, barınma, üremeye dayalı temel yaşama fonksiyonlarına indirgenildiğini arz etmektedir”(Avcı, 2003: 133). Bu yoksulluk sendromunun getirdiği

olumsuz durumlardan biridir. Sendrom insanları aynı zamanda sosyo-kültürel değişime duyarsız hale getirerek dünyadaki ve ülkelerindeki gelişmelerden habersiz bırakır. Bu cahillikle umutsuzluk arasındaki tükenmişliğe benzeyen bir psikolojik durum yaratır.

Yakın tarihli bir çalışmada Şenses(2006), geleneksel olarak yoksul kesimlerin sosyal ve ekonomik konumlarının iyileştirilmesi için bir çıkış yolu olarak görülen ve değişik kesimler arasında eşitleyici bir işlevi olan eğitimin de neo-liberal politikalar dalgası sonucunda bu özelliğini yitirdiğinden bahsetmektedir.“Avrupa Birliği ülkelerinde yıllık parfüm tüketim masrafının 11milyar sterlin olmasına karşın, tüm dünyada eğitimi iyileştirmek için gereken paranın 8 milyar sterlin olması örneği, bu durumu çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır”(Buz, 2003:159). Yeni yoksulluğun tüketim toplumuna bağlı bir oluşum olduğu daha önce bahsedilmişti fakat **yoksulluk sendromunun** atlatılabilmesi için birinci şart toplumsal dayanışma iken, ikinci sırada da eğitim gelmektedir. Eğitim yoksulluk sendromunun ailedeki sonraki kuşaklara kalıtımsal olarak geçmemesi için en önemli etkidir.

Bu bağlamda parasız kitlesel eğitimin yerini giderek özelleştirilmiş eğitim kurumlarının aldığı, yeni yoksulluk biçiminde eşitsizlik önemli bir sorundur. Kamu eğitim kurumlarının da, özellikle yüksek öğrenim düzeyinde, çeşitli harçlar yoluyla paralı hale getirildiği ve kaynak sıkıntılarının da katkısıyla kalitelerinin giderek düştüğü bir ortamda eğitimin bir hak olmaktan çıkıp bir ayrıcalık unsuru (imtiyaz) haline gelmesi ve eşitsizlikleri daha da artırması beklenebilir. Bu nedenle, neoliberal politikalar çerçevesinde hızlanan ve eğitim sektörünü de içine alan ve özelleştirme ve hizmetlerin maliyetini kullanıcıya aktararak piyasa güçlerini bu sektörde de hâkim kılmayı amaçlayan yaklaşımın, önceki dönemdeki atılımların eşitleyici etkilerini ortadan kaldırma ve hatta bu etkileri ters yüz etme olasılığı göz ardı edilmemelidir.

Tablo 3.8: Oturduğunuz konut tipi nedir?

Konut tipi	Sıklık	Yüzdeler	Geçerli yüzdeler	Artan yüzdeler
müstakil apartman	19	11,3	11,3	11,3
site	6	3,6	3,6	14,9
müstakil ev	114	67,9	67,9	82,7
gecekondu	21	12,5	12,5	95,2
baraka vb.	8	4,8	4,8	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Kütahya kent merkezinde birçok terkedilmiş, yıkılmaya yüz tutan ahşap bina olduğundan daha önce bahsedilmişti. Tablo 3.8 de görüldüğü gibi yoksulların % 85'i müstakil ev, gecekondü ve baraka tarzı yerlerde ikamet etmektedirler. Bu tablo incelenirken müstakil apartman ya da sitelerin giriş ve bodrum katlarındaki dairelerin varlığı unutulmamalıdır. Aynı zamanda bazı yoksulların evleri kötü de olsa kendilerine aittir ve bazı yoksullardan da akrabaları kira almamaktadır.

Bu bağlamda Kütahya'nın eskiden zenginliğin ve statünün bir göstergesi olan büyük ahşap konakları, zamanla *yoksulluk sendromu* çekenlerin sığınacağı görkemli barakalara dönüşmüştür. "1980 yıllarında ise Türkiye dışı açık büyüme stratejisinin ve savunma harcamalarının artması ile sosyal devlet harcamaları sınırlandı. Sonuçta mutlak yoksulluk sınırı daha geniş kitleyi içerirken, bir yandan da lüks tüketim etrafında tanımlanan yeni bir orta sınıf oluşmaya başladı. Dışlanan kent yoksulları kentlerin belli bölümlerinde, mimari yoksulluğu ve olumsuz koşulları da içinde barındıran kent içi cepler oluşturdu"(Tekeli, 2000: 2). Türkiye'deki büyük illerin aksine Kütahya'da yoksullar kentin çevresinde değil merkezinde kalmışlardır. Kentin varlıklı aileleri, sit alanı ilan edilmesi nedeniyle, evlerini yoksullara bırakmışlardır.

Tablo 3.9:Evinizin mülkiyeti kime aittir?

Mülkiyet	Sıklık	Yüzdelik	Geçerli yüzdelik	Artan yüzdelik
kira	112	66,7	66,7	66,7
sosyal yardım kuruluşlarının	2	1,2	1,2	67,9
kendimin	27	16,1	16,1	83,9
yakın akrabamın	27	16,1	16,1	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Tablo 3.9 dan anlaşılacağı üzere yoksulların yaklaşık % 67 si kirada oturmakta ve gelirlerinin çoğunu kiraya vermektedirler. Bu tablodan kalan % de 33lük kısmın kira ödemediği gibi bir sonuç çıkarılabilir fakat yakın akrabalarından da bir kısmının yoksullardan cüzi de olsa kira aldığı göz ardı edilmemelidir.

Tablo 3.10: Eviniz kaç odalıdır? (mutfak - banyo - hariç)

Oda sayısı	Sıklık	Yüzdeler	Geçerli yüzdeler	Artan yüzdeler
bir oda	8	4,8	4,8	4,8
iki oda	96	57,1	57,1	61,9
üç oda	57	33,9	33,9	95,8
dört oda	7	4,2	4,2	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Yoksulluk sendromuna tutulanların % 96 sı üç oda ve onun altında oturmaktadır. Oran en fazla iki odalı evlerde % 57 ile görülmektedir. İki odalı evlerin tercih edilmesi kirasının düşük olması, ısınmasının daha rahat olması gibi geçinme stratejilerine dayanmaktadır.

Yoksulun geçinme stratejisi bu noktada oldukça cılız kalır. Tekeli(2000), idare etme sanatının, yoksulların siyasetinin ara sıra rastlananlar haricinde bir protesto veya kamusal ve kolektif direniş siyaseti olmaktan çok, sessiz, fark edilmesi güç, sistematik olmayan tekil eylemlerden oluşan, bireysel veya ailevi olarak doğrudan sonuç alma, başa çıkma ve durumunu iyileştirmeye ve kurtarmaya çalışma siyaseti olduğuna dikkat çeker.

Bu bağlamda yoksulluk sendromu yaşayanların toplumdaki dışlandığı daha önce belirtilmişti“...yoksullaşmaya rıza göstermek, hayatın ritmini düşürmek, standartları aşağı çekmek, hayatı düşük yoğunluklu yaşamak, artık yeni yoksulların hayata ilişkin geliştirdikleri ayakta kalma stratejileri oldu”(Aytaç ve Akdemir, 2003: 66). Kendi başının çaresine bakmak bu dışlanmanın en ağır şekilde yaşanmasına neden olmaktadır.

Aytaç ve Akdemir(2003), kentte tutunamayanların acıklı hallerinin nedeni olarak istihdamı gösterirler. İşi olmayan kişinin, düzenli bir geliri dolayısıyla düzenli bir yaşamı da olmayacaktır. Oturulan konut, mutfaka yapılan harcamalar, giyim, eğitim ve sağlık giderleri, bütün bunlar yaşanan yoksulluğun gölgesinde kalacaktır. Dolayısıyla, işsizlik, düzenli bir gelire sahip olmamak, yeni kentli insanların kente entegre olmalarını engellediği gibi, yoğun ve yakıcı bir kentten kopuş, kente düşmanlık ve gerilim duygular oluşmasının da nedeni haline gelecektir. Çünkü yoksulluğu deneyimlemek, kent göçmenleri için ötekilik algısının içselleşmesine, sistem dışında olma bilincinin yerleşmesine, dışarıda bırakılmışlık, terkedilmişlik, unutulmuşluk, kıyıya, kenara

atılmışlık duygularının yoğun bir şekilde yaşanmasına yol açacaktır. Bu duyguların yerleşmesi, sonuçta, kentten ayrık, muhalif yaşam alanlarının, gettoların, kurtarılmış bölgelerin, içe kapanmış mahallelerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Zenginler, ise giderek kendi zenginliklerini ayak takımının husumetinden ve öfkesinden koruma adına kendi steril konaklarına, sitelerine veya zengin gettolarına hapis olmaktadır.

Tablo 3.11:Kira ise bedeli ne kadar?

Kira bedeli	Sıklık	Yüzdeler	Geçerli yüzdeler	Artan yüzdeler
,00	53	31,5	31,5	31,5
45,00	1	,6	,6	32,1
50,00	4	2,4	2,4	34,5
60,00	1	,6	,6	35,1
70,00	1	,6	,6	35,7
75,00	1	,6	,6	36,3
80,00	3	1,8	1,8	38,1
90,00	2	1,2	1,2	39,3
95,00	1	,6	,6	39,9
100,00	29	17,3	17,3	57,1
110,00	1	,6	,6	57,7
120,00	4	2,4	2,4	60,1
125,00	5	3,0	3,0	63,1
130,00	2	1,2	1,2	64,3
140,00	2	1,2	1,2	65,5
150,00	26	15,5	15,5	81,0
160,00	5	3,0	3,0	83,9
170,00	1	,6	,6	84,5
175,00	2	1,2	1,2	85,7
180,00	2	1,2	1,2	86,9
190,00	1	,6	,6	87,5
200,00	14	8,3	8,3	95,8
210,00	1	,6	,6	96,4
230,00	1	,6	,6	97,0
250,00	2	1,2	1,2	98,2
300,00	2	1,2	1,2	99,4
350,00	1	,6	,6	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Bu tablodan anlaşılacağı üzere 100ytl'nin altında kira verenler hesap edildiği takdirde % 26 gibi bir sonuç çıktığı görülecektir. 100ytl'nin altında kira bugünün şartlarında kulağa garip gelebilir fakat tablo 3.10 dan da anlaşılacağı gibi yoksulların çoğu iki odalı evlerde oturmaktadırlar. Bu evler kent merkezlerinin yakın mahallelerinde ya da binalar eskidiği için sahipleri tarafından boşaltılmış, kent içi eski mahallelerde bulunmaktadır. Kütahya'da durumu iyi olan yerli aileler Atakent, Sporkent, Toki, gibi sitelerden oluşan şehrin merkezine yakın binalarda oturmaktadırlar.

Bu insanların boşalttığı dairelere genellikle kent dışından gelen öğrenciler kiracı olarak yerleştirilmektedir. *Yoksulluk sendromuna* tutulmuş fakirlerin en alt tabakasında olanlar ise terkedilmiş, yıkılmak üzere olan, yalıtımı çok kötü dışarıdan bakıldığında evden daha çok kömürlüğe benzeyen yerlere mecburen yerleşmektedir. Daha zengin aileler ise Çamlıca Mahallesi gibi ormanların içine lüks daireler inşa ettirmekte ve böylece *mekansal yarıлма* belirginleşmektedir.

Zengin ile yoksul arasındaki kutuplaşma mekânların yeniden yapılandırıldığı bir süreç oluşturur. Bu bağlamda “Kentteki gündelik yaşam kentli grupların birbirlerini görmemelerini, neredeyse birbirleriyle hiç temasa geçmemelerini sağlayacak şekilde yeniden örgütlenmektedir”(Işık ve Pınarcıoğlu, 2005: 42). “Sosyal refah devletinin tasfiyesiyle sosyal yardım ve telafi mekanizmalarının aşınması, bu dışlayıcılığı pekiştirdi”(Bora, 1994: 5). Dışlanan bu bölgeler Kütahya’da kent merkezinin olduğu eski mahallelerdir. Kütahya ve benzerler şehirlerde Osmanlı ve Selçuklu mimarisinin nadide eserleri ve mahalle planları olmasına rağmen Cumhuriyet Kent’i görünümü itibarıyla Türklerin göçerliği yeni bıraktığı izlenimi vermektedir. Rasgele binalar ve çıkmaz sokakların oluşturduğu plansız mahalleler. Öyle ki araştırmacı Kütahya Ulu Camiinin üst taraflarında kalan böyle bir mahalleye arabasıyla girmiş ve manevra yapıp geri dönememiştir.

Tablo 3.12: Mesleğiniz nedir?

meslek	Sıklık	Yüzdeler	Geçerli yüzdeler	Artan yüzdeler
işçi	39	23,2	23,2	23,2
memur	1	,6	,6	23,8
esnaf	2	1,2	1,2	25,0
ev hanımı	71	42,3	42,3	67,3
emekli	5	3,0	3,0	70,2
çalışmıyor	26	15,5	15,5	85,7
vasıfsız işçi	23	13,7	13,7	99,4
çiftçi	1	,6	,6	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Tablo 3.12 ye göre çalışmaya katılanların yaklaşık % 58 i işsiz olduklarını belirtmişlerdir. Kadınların düzenli gelir getirici bir işi yoktur. Tablo 3.1 den hatırlanacağı üzere ankete katılan kadın sayısı 91di bu tablodaki çalışma oranlarına bakıldığında 71 kadının ev hanımı olduğu yani bir işte çalışmadığı anlaşılıyor. Bu

cevaplardan bazıları da % 15 lik çalışmıyor yanıtına denk düşüyor. Dolayısıyla çalışan birkaç kadın da temizlik, gündelikçilik gibi vasıfsız işlerle uğraşmaktadır.

Bu durum yoksulluk sendromunun kalıtsal olduğunun en önemli göstergelerinden biridir. Yukarıda bahsedildiği gibi yoksul, çocuklarına iyi bir eğitim aldırılmamakta, özellikle kadınlar meslek sahibi olamamaktadırlar. “İşsizlik batıda da vardır. Oysa batıda işsizlik teknik bir sorundur. Biz de ise, aç kalmakla eş anlamlıdır”(Yıldız, 2003: 127). Bu bağlamda yoksul gençler aç kalmamak için vasıfsız ve ağır işlerde çalışmayı seçmekte, kişisel gelişim için gerekli olan ekonomiden ve zamandan yoksun kalmaktadırlar.

Tablo 3.13:Ailenizde kaç kişi çalışıyor?

Çalışan sayısı	Sıklık	Yüzdeler	Geçerli yüzdeler	Artan yüzdeler
çalışan yok	49	29,2	29,2	29,2
bir kişi	99	58,9	58,9	88,1
iki kişi	18	10,7	10,7	98,8
üç ve daha fazla	2	1,2	1,2	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Tablo 3.13 e göre ailelerde yaklaşık % 59 sonucu ile bir kişinin çalıştığı görülüyor. Çalışanın olmadığı ailelerin oranı ise % 29, bu aileler **yoksulluk sendromunun** en şiddetli yaşandığı evlerdir ve yardıma muhtaçlardır. Bazı araştırmacılar bu kesimi *sınıf altı* olarak adlandırmaktadır. “İşi olmayanın evi, yiyeceği, sağlığı ve okulu da yoktur. Ev artık ev değildir. Bu evlerde eskisi gibi yemek yapılmaz, çamaşır yıkanmaz. Ev işi yoktur. Kadınlar evde boş oturur kocalarını bekler”(Al, 1998: 80). Bu manzara yoksulluk sendromuna tutulmuş birçok ailede gözlemlenen bir durumdur, evlerin içi genellikle pis ve dağınık çocukların elleri yüzleri kirlidir.

Bu geçmişte övgüyle söz edilen yamalı ama temiz yoksul kıyafetlerinden oldukça farklı bir duruma tekabül eder. Artık yeterince kıyafet vardır, elbiseler yamanmamaktadır fakat onları yıkayacak ne makine ne deterjan ne de psikolojisi düzgün bir kadın vardır. “Türkiye 1980 öncesinden farklı olarak bugün hayatı boyunca yoksul kalacak ve geleceğe dair hiçbir umut besleyemeyen özellikle büyük şehirlerde alt sınıflar ve kırdan hiçbir şekilde kente ve sanayiye gelemeyecek orta yaşlı, yaşlı ve olanak yoksulu gençlerden oluşan toplumsal alt sınıflar ile karşı karşıyadır” (Dansuk, 2003: 239). Bu yoksulluk biçimi değişen yeni dünya anlayışları ve tüketim toplumu olmakla yakından alakalıdır.

Tablo 3.14: Aile reisinden başka çalışan varsa bunların mesleği nedir?

Meslek	Sıklık	Yüzdeler	Geçerli yüzdeler	Artan yüzdeler
işçi	11	6,5	6,5	6,5
memur	3	1,8	1,8	8,3
esnaf	3	1,8	1,8	10,1
gündelikçi	17	10,1	10,1	20,2
serbest meslek(tartıcılık, oto yıkama vb)	3	1,8	1,8	22,0
seyyar satıcı	1	,6	,6	22,6
vasıfsız işçi	4	2,4	2,4	25,0
çalışan yok	126	75,0	75,0	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Tablo 3.14 de görüldüğü gibi % 75 oranla ailede başka çalışanın olmadığı görülür. Kalan % 25 lik kısmın ise % 10 ile gündelikçilik olduğu görülür.

Yoksulluk sendromuna direnmenin en geçerli yolu ayırım yapmadan küçük büyük her türlü işi yapmaktan geçer. İşçi maliyetlerini düşürmek zaten küresel sermayenin istediği bir şeydir. “Böyle bir ekonomik yapı içinde yer alan erkekler, kadınlar ve çocuklar, kimse nasıl olduğunu tam olarak bilmese de, küçük işler, hizmetler, geçici işler, küçük çaplı ticari faaliyetlerle yaşamlarını sürdürmeye çalışırlar”(Hobsbawm, 1996: 479). Büyük firmalar geçmişteki üretim anlayışından vazgeçmişlerdir. Post-fordizm denilen bu yeni anlayış rekabette üstün hale gelmek için malı en ucuza ürettirmeyi amaçlamaktadır. Bunun için taşeron firmalar, küçük işyerleri, kaçak işçiler kullanılır. Bu üretimin öznesi çalışabilecek durumda olan yoksullardır. “Türkiye’de kentsel istihdamın yaklaşık yarısı enformel sektörde çalışıyor ve durmadan sürüp giden göç nedeni ile güvencesiz ve geçici işler çok düşük ücretler sektörü iş gücü bulmakta hiç sıkıntı çekmiyor”(Güngör, 2003: 292). Bu bağlamda enerjisini ve gençliğini karın tokluğuna çalışarak tüketen yoksul, kısa zamanda sağlığını da kaybederek yoksulluk sendromuna tutulmaktadır.

Tablo 3.15:Ailenizin aylık toplam geliri ne kadardır?

Gelir seviyesi	Sıklık	Yüzdeler	Geçerli yüzdeler	Artan yüzdeler
,00	22	13,1	13,1	13,1
100,00	2	1,2	1,2	14,3
140,00	1	,6	,6	14,9
150,00	6	3,6	3,6	18,5
170,00	1	,6	,6	19,0
175,00	1	,6	,6	19,6
200,00	9	5,4	5,4	25,0
210,00	1	,6	,6	25,6
250,00	4	2,4	2,4	28,0
280,00	1	,6	,6	28,6
300,00	16	9,5	9,5	38,1
350,00	9	5,4	5,4	43,5
360,00	1	,6	,6	44,0
400,00	14	8,3	8,3	52,4
420,00	2	1,2	1,2	53,6
425,00	1	,6	,6	54,2
430,00	2	1,2	1,2	55,4
435,00	2	1,2	1,2	56,5
450,00	28	16,7	16,7	73,2
480,00	1	,6	,6	73,8
500,00	16	9,5	9,5	83,3
525,00	1	,6	,6	83,9
540,00	1	,6	,6	84,5
550,00	2	1,2	1,2	85,7
560,00	1	,6	,6	86,3
600,00	12	7,1	7,1	93,5
650,00	1	,6	,6	94,0
700,00	1	,6	,6	94,6
750,00	1	,6	,6	95,2
800,00	2	1,2	1,2	96,4
850,00	1	,6	,6	97,0
900,00	1	,6	,6	97,6
1000,00	3	1,8	1,8	99,4
1200,00	1	,6	,6	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Tablo 3.15 deki artan yüzdeler oranına bakıldığında araştırmaya katılan ailelerin % 93,5 inin aylık 600ytl ve bunun altındaki bir parayla geçinmeye çalıştığı ortaya çıkmıştır. Bu veriler Kütahya kent yoksulları üzerine yapılan çalışmada örneklem tekniğinin başarıya ulaştığını ve araştırmaya katılan insanların yoksulluk çektiklerinin ispatıdır. Yine aynı tabloda gelir seviyesinin 400-500ytl arasında yaklaşık % 36 olduğu görülür. Bu bağlamda 3.12 deki tabloya da bakılacak olursa bu parayı eve getiren hane reislerinin işçi ya da vasıfsız işçi olduğu görülür ki zaten alınan para da asgari ücret seviyesindedir.

“Sosyal ücret, işçinin ailesi ile birlikte yoksulluğa düşmeden yaşamasına yetecek bir gelir düzeyini ifade eder. Ücretlerin belirlenen bu alt sınırın altına inmesi halinde, işçilerin yoksulluğa, sefalete ve insan onuruyla bağdaşmayan yaşam koşullarına düşmeleri söz konusu olacaktır ki; bu sosyal devlet anlayışı ile örtüşmeyen ve kamu vicdanını rahatsız eden bir durumdur. Bu tehlike daha çok pazarlık gücüne sahip olmamaları nedeniyle vasıfsız işçiler için söz konusudur ve asgari ücretin asıl amacı da vasıfsız işçilerin istismarını önlemektir” (Arabacı, 2007: 53). Asgari ücret açıkça söylenebilir ki insanca yaşanabilecek bir hayatı finanse etmeye yetmemektedir. Fakat geçinmek için asgari ücretle ağır işlerde çalışmaya mahkûm olan insanlar erken yaşta sağlıklarını yitirebilmekte ve *yoksulluk sendromuna* tutulabilmektedir. “İnsanlar gençliklerinde, gençliğin verdiği güç ve dinamizmle bedensel güce dayalı ağır işlere yöneliyorlar. Asgari ücrete nazaran yüksek sayılabilecek işlerde gençliğini bitirerek yaşlılık başlangıcı olan 40–50 yaşlarına gelince de hafif işlerde bile çalışamayacak duruma gelip muhtaç duruma düşüyor”(Arı, 2003:161).

Tablo 3.16:Gelirinizin en fazla payını nereye harcarsınız?

Giderler	Sıklık	Yüzdelik	Geçerli yüzdelik	Artan yüzdelik
mutfak	128	76,2	76,2	76,2
ulaşım	1	,6	,6	76,8
eğitim	33	19,6	19,6	96,4
ev eşyası	4	2,4	2,4	98,8
giyim	2	1,2	1,2	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Görüldüğü gibi giderlerin en büyük payını % 76 lık oranla mutfak almaktadır. Yoksullar için kendinin ve çocuklarının karınlarını doyurmak başlı başına bir problemdir. Bazıları bunun için evde ekmeklerini kendileri yapmak gibi geçim stratejileri geliştirmiş, bazıları da bundan çoktan vazgeçerek yemeklerini aşevlerinden almaya başlamışlardır.

Erman’a(2001), göre: Kocasını işsiz kalanla ya da kocasının getirdiği paranın çok yetersiz kaldığı durumlarda kadınlar, bir taraftan ekonomik faaliyetlere katılımlarını artırmakta diğer taraftan da ekmek, konserve yapmak benzeri ev içi faaliyetlerle tasarruf etmeye çalışmaktadırlar. Kadınlar, evlerinde parça başı iş yapmakta ve karşılığında çok düşük ücretler almaktadırlar. Fason üretim yapan işletmeler, evde çalışan kadınları ucuz ve örgütsüz iş gücü olmalarından dolayı tercih ederken, kadınlar da çocuklarının

başında olma ve bir yandan da ev işlerini yapabilme gibi kaygılarla evde çalışmayı tercih etmektedir. Bu çalışma biçiminde kadınların mahalle ve hatta ev içinde tüm günlerini geçirmeleri söz konusu olmaktadır. Böylece kadının para karşılığı çalışması sonucunda aile/koca baskısının hafiflemesi, aile içindeki konumunun iyileşmesi, kadının farklı yerlerde ve ortamlarda bulunarak, farklı ilişkiler içine girerek, düşüncelerinin ve deneyimlerinin farklılaşması ve bunun sonucunda özgürleşmesi ve saygınlığının artması gerçekleşmemektedir.

Tablo 3.17:Yardım aldığınız kuruluşlar nelerdir?

Kuruluşlar	Sıklık	Yüzdelik	Geçerli yüzdelik	Artan yüzdelik
hayır almıyorum	84	50,0	50,0	50,0
evet belediye	32	19,0	19,0	69,0
evet valilik	33	19,6	19,6	88,7
evet dernekler	12	7,1	7,1	95,8
evet siyasi kuruluşlar	2	1,2	1,2	97,0
evet dini kuruluşlar	1	,6	,6	97,6
diğer	4	2,4	2,4	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Tablo 3.17 ye göre yoksulların yarısı bir yardım kuruluşundan yardım alırken diğer yarısı hiçbir yardım kuruluşundan yardım almadığını ifade etmektedir. Bu yardımların % 20 si valilik binasındaki SYDV den alınmakta % 19 uda belediyeden temin edilmektedir. “Nüfusun yaklaşık % 25’i sosyal yardımlardan yararlanmaktadır. Oysa rakamsal olarak bakıldığında Türkiye’de sosyal yardımların toplamının milli gelirin %0.46 ve %0,6’sı arasında değiştiği görülür”(Dansuk, 2003: 243). Bu durumda yoksulluk sendromuna tutulmanın en önemli nedenlerinden biridir.Türkiye’de, en yaygın olarak başvuru alan dört kamusal sosyal yardım programı bulunmaktadır. Bunlardan birisi, 1977 tarih ve 2022 sayılı ' Muhtaç Yaşlı ve Özürlülerin' korunmasına dair kanun gereğince oluşturan programdır. Bu kanundan 65 yaşını doldurmuş, kendisine bakmakla mükellef kimsesi bulunmayan muhtaç yaşlılar ile 65 yaşını doldurmamakla beraber, sakat veya başkasının yardımı olmadan yaşamını sürdüremeyecek derecede güçsüz olan kimseler yararlanmaktadır.

Bir diğerkamusal yardım programı, 1983 tarih ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kanunu gereğince yürütölen yardım programıdır. Bu program çerçevesinde, temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatlarını en düşük düzeyde dahi sürdürmekte zorluk çeken kişi ve ailelere, kaynakların elverdiği ölçüde aynı ve nakdi yardım yapılacağı öngörölmüştür.

Halk arasında Fak-Fuk fonu olarak bilinen, 1986 tarih ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik kanununa dayalı olarak oluşturulan fon da, bir başka kamusal yardım kaynağını oluşturmaktadır. Bu fondan, sigorta aylığı almayan muhtaçlara, ihtiyaçları ölçüsünde ya da bir veya birkaç kez veya sürekli olarak nakdi ve aynı yardımlar yapılmaktadır. Aynı yardımlar genelde, gıda, giyim, yakacak gibi şeylerden oluşurken; nakdi yardımlar, karşılıksız burs veya ilaç-tedavi giderlerinin karşılanması şeklinde olabilmektedir.

Son olarak, 1992 tarih ve 3816 sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılması Hakkında Kanun gereğince, hiçbir sosyal güvenlik kurumunun güvencesinden yararlanmayan, aylık geliri asgari ücretin üçte birinden az olan yoksul Türk vatandaşlarına, talep üzerine, Yeşil Kart adı altında bir sağlık karnesi verilmektedir. Yeşil Kart doğrudan bir gelir transferi olmayıp, tedavi giderlerini karşılayan dolaylı bir yardımdır.

Tablo 3.18:Eğer alıyorsa bu yardımlar nelerdir?

Yardımlar	Sıklık	Yüzdelik	Geçerli yüzdelik	Artan yüzdelik
yiyecek	35	20,8	20,8	20,8
giyecek	2	1,2	1,2	22,0
yakıt	39	23,2	23,2	45,2
para	7	4,2	4,2	49,4
sağlık	3	1,8	1,8	51,2
almıyor	82	48,8	48,8	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Tablo 3.18 e göre % 23 ile yakıt yardımı ve onun ardından % 21 ile yiyecek yardımı en çok alınan yardım türleri arasındadır. Bu yardımların tamamına yakını Kütahya Belediye'si ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından karşılanmaktadır. Devletin bizzat kendi kurduğu vakıflar yolu ile yoksullukla mücadelesi sosyal devlet anlayışı ile örtüşür mü? Sorusunu soran Abay'a(2004), göre:

Vakfın kuruluşunda gönüllülük ve maddi fedakârlık ilkesi esastır. Devletin kendi eli ile kurduğu sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarında ise, kişilerin kendi mal varlıklarından bir bağışlama yapılmamaktadır, devletin gelirlerinden bir bölümünün tahsis edilmesi söz konusudur. Ayrıca vakfedenin birey ya da bireylerden oluşması gerekirken, bireylerin yerini devlet almaktadır. Her ne kadar teorik olarak sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarına halkın desteğinin olacağı düşünülmüşse bile uygulamada yardımsever vatandaşların sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarına hemen hemen hiç katkıda bulunmadıkları anlaşılmıştır.

Dansuk'a(2003), göre: Kurumlar hangi hizmeti kime vereceğini belirleyecek politikalara sahip değildir, dolayısıyla hedefleri değişkendir ve belirsizdir. Diğer yandan mevcut sosyal yardım kurumlarının Türkiye'de 5 milyon olarak tahmin edilen yoksul kitleye hizmet verecek örgütsel kapasitesi yoktur. Gerek bölgesel örgütlenmeleri gerek eleman ve özellikle kalifiye eleman eksikliği bunların başındadır. Örneğin SYDT Fonu'nun il ve ilçelerdeki vakıfları çoğunlukla sosyal hizmet uzmanından yoksundur. Yoksullun kim olduğuna karar vericiler bölgedeki yüksek düzeyli bürokratlardır. Yetkili fakat sosyal yardım konusunda yetersiz kimselerden kurulu vakıflar nedeniyle Fon büyük ölçüde para dağıtma kurumu, bir sadaka kurumuna dönmüştür. Ankara'daki Fon merkezi vakıflara büyük miktarda para aktarmasına rağmen vakıfların merkeze karşı mali sorumluluğu yoktur. Fon'un da bu vakıfları denetleme yetkisi yoktur.

Bu nedenle Fon'un sadaka kurumu olma özelliği her türlü kullanıma açıktır. Kurumsal yapının en önemli eksikliklerinden birisi bu kurumların kendi yoksullukla mücadele programları ve uygulamalarının etkinliğini bilmemesidir. Yapılan nakdi ve ayni yardımların etkinliğini ölçen ve izleyen bir çalışmaları ve kurumsal araçları yoktur. Türkiye'nin 1980'lerde başlayan yoksullukla mücadele anlayışı, 18. Y.Y İngiltere'sinin yoksulluk yasalarını hatırlatmaktadır. O dönemde İngiltere'de yoksulluk insanların ahlaki ve kişisel özelliklerinden kaynaklı bir sorun olarak görülmekte idi. Yardım dernekleri ile bu sorunun önlenebileceği varsayıyordu. Fakat yoksulluk biçimi değiştiği gibi yardım politikaları da değişmeli ve etkin hale getirilmelidir. Bu **yoksulluk sendromunun** giderilmesi için en önemli şartlardan biridir.

Tablo 3.19: Akrabalarınızdan yardım alıyor musunuz?

Akrabalar	Sıklık	Yüzdeler	Geçerli yüzdeler	Artan yüzdeler
Evet anne- babadan	27	16,1	16,1	16,1
Evet kayınvalide- kayınpeder	8	4,8	4,8	20,8
Evet (kendi ya da eşinin kardeşleri)	1	,6	,6	21,4
Evet uzak akraba	3	1,8	1,8	23,2
Hayır almıyoruz	129	76,8	76,8	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Akrabalardan alınan yardımlar noktasında araştırmaya katılanların % 77 sinin herhangi bir yardım almadıkları tespit edilmiştir. Bu bağlamda yoksulluk sendromunun ebeveynlerden çocuklara geçen bir özellik olduğu ortaya çıkmakta ve tezimizi güçlendirmektedir. Geriye kalan % 23 lük kısmın 21 i ise yardımları anne baba gibi birinci dereceden akrabalarından almaktadır. Araştırmacılar genellikle toplumdaki kriz dönemlerinde sosyal patlamanın olmamasını geleneksel Türk ailesinin dayanışmasına bağlarlar.

Türk toplumunda yoksulluk, özellikle son yıllarda yaşanan iktisadi krizlere rağmen davranım olarak tehlike sınırını geçmemiş ise aile ve akrabalık temelinde var olan geleneksel yardımlaşma ve dayanışma türünden dinamiklerin etkisi sayesinde olmuştur. Yani kurum olarak aile burada tampon mekanizma işlevi görmüştür. Fakat bu durum ailenin yorulması sonucunu doğurmuş, aynı fonksiyonu ikinci kez yerine getirmeme tehlikesi belirlemiştir. Çünkü yoksulluk aile için parçalanma, aile üyeleri için ise sosyal ve psikolojik problemlerle karşılaşma riskini artıran bir olgu haline gelmiştir. (Bilgili ve Altan, 2003: 64)

Fakat 1990 lı yıllardan sonra Türkiye’de görülen yoksulluk yeni bir yoksulluk çeşididir ve geleneksel dayanışma biçimlerini yok etmektedir. “En genel anlamıyla dayanışma, bir grup içinde yer alan bireylerin aralarında veya grupların birbirleriyle olan ilişkilerinde karşılıklı yardımlaşma, iş birliği ortak tavır ve toplu hareket etmeye bağlı olarak gelişen bağlılık duygusu olarak ifade edilir”(Acar ve Demir, 1992: 81). Dayanışma kavramının anlaşılabilmesi için sosyolojinin kurucularından olan Durkheim ve Tönnies’in dayanışma kavramına yaklaşımları ile İbn Haldun’un asabiyet anlayışına müracaat etmekte fayda vardır.

Geleneksel dönemdeki dayanışma biçimlerine örnek olması açısından Ortaylı'nın Osmanlı'da Aile adlı kitabı iyi bir kaynaktır. Ortaylı'ya(2007), göre: Osmanlı toplumunda çocuğun eğitimi anneye ve büyükanneye aittir. Çocuk korunacak biriydi, çocuğun babası olmasa, büyük ebeveyni, onlar da olmasa, amcaları geçimini teminle mükellefti. Aciz kadın ve aileye, terk edilen çocuklara dini ne olursa olsun yardım edilirdi. Kimsesiz çocuklar evlatlık verilir ve kendilerine maaş bağlanırdı. Çocuk evlatlık diye ayırt edilmez tam mirasçı olarak saygı görürdü. İşsizlik aile içi dayanışmayla çözümlendiğinden, Batı Avrupa toplumlarındaki kadar yıkıcı sonuçlar yaratmazdı. Geleneksel Osmanlı şehirlerindeki mahalle henüz sınıf ve statü farklarının biçimlendirmedeği bir fiziki mekândır, bir paşanın konağı karşısında mahalle suyoçusunun kulübesi bulunabilirdi. Geniş aile günümüzde iktisadi bunalım geçiren Türkiye toplumunda yeniden bir tampon kurum olabilir. Evde ortak tencere kaynaması, giderlerin minimuma inmesi demektir. Aynı zamanda okul öncesi eğitimin yetersiz olduğu ülkemizde küçük çocukları dede ve büyükanne yetiştirebilir.

Yakın tarihli çalışmasında Yüksel(2003), bu noktada özellikle toplumda sosyal yardımlaşma alanında, sosyal bir vakıa olan yoksullukla mücadele bağlamında yoksul kızların çeyizinin verilmesi, köle ve cariyelerin sahipleri tarafından ezilip hırpalanmaları, azat edilmesi ve azat edilenlere yardım edilmesi, hapisteki borçluların borçlarının ödenmesi, iflas eden tüccara yardım edilmesi, öğrencilerin gıda, elbise, öğretim malzemeleri ve gezi masraflarının karşılanması, fakirlerin yakacak ihtiyacının karşılanması, bayramlarda çocukların ve yoksulların sevindirilmesi, sıcak günlerde halka soğuk ve şerbet dağıtmak gibi hizmetler vakıflar yoluyla yerine getirildiğinden bahseder.

Tablo 3.20:Hane halkı kaç kişiden oluşmaktadır?

Aile nüfusu	Sıklık	Yüzdellik	Geçerli yüzdellik	Artan yüzdellik
1,00	4	2,4	2,4	2,4
2,00	13	7,7	7,7	10,1
3,00	27	16,1	16,1	26,2
4,00	65	38,7	38,7	64,9
5,00	40	23,8	23,8	88,7
6,00	11	6,5	6,5	95,2
7,00	5	3,0	3,0	98,2
8,00	3	1,8	1,8	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Tablo 3.20 ye göre hane sayısının % 90 ını 5 ve daha aşağı sayıdaki aileler oluşturmaktadır. En yüksek oranı % 39 ile dört kişilik aileler oluşturmaktadır. “DİE’nin 2002 Yoksulluk Çalışması sonuçlarına göre ülkemizde yoksulluğun en yaygın olduğu gruplar; büyük (yedi ve daha fazla fertten oluşan) aileler, yevmiyeli olarak çalışanlar, ücretsiz aile işçileri ve işsizlerdir. Yine yapılan çalışmalar birçok ülkede asgari ücretten yararlananların, gerçekten düşük bir gelir düzeylerinde yer alan ailelere mensup kişiler olduğu sonucunu ortaya koymaktadır”. Bu veriler **yoksulluk sendromunun** bir kısır döngü yarattığını ve içinden yeni yoksulluklar türettiği tezimizi doğrular niteliktedir. Burada Kütahya baz alındığında dikkati çeken nokta hane sayısının düşük olmasıdır. Bir geçim stratejisi olarak çocuk sayısını düşük tutmak bile sendromdan kurtulmaya yetmemektedir.

Tablo 3.21:Ailenizin sosyal güvencesi nedir?

Güvence	Sıklık	Yüzdelik	Geçerli yüzdelik	Artan yüzdelik
yok	26	15,5	15,5	15,5
SSK	68	40,5	40,5	56,0
bağ kur	5	3,0	3,0	58,9
emekli sandığı	5	3,0	3,0	61,9
yeşil kart	64	38,1	38,1	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Bu tablodan da anlaşılacağı üzere en yüksek güvence oranı olarak SSK gelmektedir. Bu ailelerde çalışan bir işçi olduğu anlamına gelmektedir. Daha sonra % 38 oranla ikinci sırada yeşil kart gelmektedir. Araştırmaya katılanların % 15.5 i ise hiçbir sosyal güvencesi olmayan insanlardır. Saltık(2003)a göre: UNİCEF, DSÖ ile uyumlu biçimde sağlığın en temel belirteçlerinden birinin yoksulluk olduğunu vurgulamaktadır. Nobel ödüllü G.Mirdal’ın sözleri çok öğreticidir: “Kötü sağlık koşulları ile yoksulluk arasında çok tehlikeli bir kısır döngü vardır.” Yoksullar daha çok hastalanmakta ardından daha da yoksullaşmaktadır. Bunu yeniden hastalanma izlemektedir. Yoksulluk sendromunun giderilmesi açısından sosyal güvence bu bağlamda yeşil kart uygulaması çok önemlidir.

Tablo 3.22:Alım gücünüzü aşarsa sağlık hizmetinden vazgeçer misiniz?

Cevaplar	Sıklık	Yüzdellik	Geçerli yüzdellik	Artan yüzdellik
evet	79	47,0	47,0	47,0
hayır	89	53,0	53,0	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Araştırma uygulanan aile reislerine sorulan en ilginç sorulardan birisi de buydu çünkü bu soruyla insan yaşamının en vazgeçilmez gereksinimlerinden biri test ediliyordu. Görüldüğü gibi yoksul insanların % 47 si paraları olmadığında sağlıklarından vazgeçebilmektedir.

Bir tıp terimine öykülenerek adı konulan *yoksulluk sendromu* kavramı bulguları itibariyle aşağıdaki örnekte olduğu gibi sağlığı tehdit etmektedir. “Tüberküloz hastalığının oluşumunda rol oynayan ve araştırma kapsamında giren hastaların tüberküloz yakalanmalarında önemli birer etken olan değişkenleri incelediğimizde, hastaların % 42.5’i tüberküloza yakalanmalarında birden fazla faktörün rol oynadığını ifade etmişlerdir. Bu faktörler; ağır çalışma hayatı yetersiz ve dengesiz beslenme, et, süt, süt ürünleri, yumurta, meyve sebze ve diğer protein vitamin, karbonhidrat ve minerallerin düzenli bir biçimde kullanamama tek taraflı beslenme yada öğün atlama durumu kötü konut ve çevre koşulları ve strestir”(Danış vd., 2003: 396).

Tablo 3.23:Kronik bir rahatsızlığınız var mı?

Cevaplar	Sıklık	Yüzdellik	Geçerli yüzdellik	Artan yüzdellik
evet	41	24,4	24,4	24,4
hayır	127	75,6	75,6	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Tablo 3.23 e göre kronik bir rahatsızlığı olan yoksulların yaklaşık oranı % 25 tir. Gelir, sosyo-ekonomik durum, yaşama koşulları ve eğitim düzeyi ile açıklanan yoksulluk, sağlık için en belirleyici risk faktörüdür. Yurdakök(2005), çocuklardaki beslenme bozukluklarının etkilerinden bahsettiği çalışmasında beslenme bozukluklarının erken çocukluk döneminde ortaya çıkmasının bodurluğa yol açtığını, beyin gelişimini etkilediğini, okula başladıklarında öğrenme güçlükleri görüldüğünü söyler. O’na göre 2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması verilerine göre ülkemizde her yıl canlı doğan 1000 bebekten 29’u bir yaşını tamamlamadan, 37’si beş yaşından

önce ölmektedir. Bu rakamlar gelişmiş ülkelerle, hatta komşu ülkelerle karşılaştırılamayacak kadar yüksektir. Ailelerin yarısı gerektiğinden fazla, dörtte biri gerektiğinden daha az kalori ve protein almaktadır. Hayvansal protein (et, yumurta, süt, yoğurt gibi) tüketimi Avrupa ülkelerinin üçte biri kadardır. Sonuç olarak çocukların %12'si kısa boylu-bodur, %4'ü düşük kiloludur. Türkiye ekonomisinin büyüklüğü bakımından dünyada ilk 20'ye girmesine karşılık çocuklarının sağlık durumu utanç duyulacak düzeydedir. Kişi başına geliri bizim üçte birimizden az olan Sri-Lanka'da, bebek ölümleri bizimkinin yarısı kadardır.

Tablo 3.24:Kronik bir rahatsızlık ile yoksulluk nedeni arasındaki çapraz tablo

		Sizce fakirliğinizin nedeni nedir?					Toplam
		kendim	eğitimsizlik	hastalık	işsizlik	kader	
Kronik bir rahatsızlığınız var mı?	evet	3	9	13	11	5	41
		1,8%	5,4%	7,7%	6,5%	3,0%	24,4%
	hayır	9	50	5	26	37	127
		5,4%	29,8%	3,0%	15,5%	22,0%	75,6%
Toplam		12	59	18	37	42	168
		7,1%	35,1%	10,7%	22,0%	25,0%	100,0%

Bu tabloya göre kronik rahatsızlığı olanlar 41 kişidir ve bunlardan 13 ü fakirliğinin nedeni olarak hastalığını belirtmiştir. Bu bağlamda yoksulluk sendromu kronik rahatsızlıklara yol açar ve rahatsızlıklar yeni yoksulluklara...Bu durumdan en çok etkilenenlerin başında kadınlar gelmektedir.“ Zira kadın, bir anne olarak iyi beslenmek durumundadır. Onun iyi beslenememesi, hem kendisini hem de çocuğunu olumsuz olarak etkilemektedir. Bu anlamda sağlıksız bir anne, ileride sağlıksız bir nesil, düşük kaliteli ve verimsiz işgücü anlamına gelecektir” (Topal, 2003: 385).

Tablo 3.25:Aşağıdakilerden hangilerine borcunuz var?

Cevaplar	Sıklık	Yüzdeler	Geçerli yüzdeler	Artan yüzdeler
borcum yok	26	15,5	15,5	15,5
komşuya	9	5,4	5,4	20,8
arkadaşa	15	8,9	8,9	29,8
kamu kuruluşlarına	7	4,2	4,2	33,9
esnafa	48	28,6	28,6	62,5
tefeciyeye	1	,6	,6	63,1
akrabalara	21	12,5	12,5	75,6
bankaya	41	24,4	24,4	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Tablo 3.25 e göre yoksulların % 84,5 i borçludur ve borçlanma oranında başı çeken % 28,5 oran ile esnaf gelmektedir. Daha sonra sırası ile 24,5 oran ile banka daha sonra da % 12,5 ile akrabalar gelmektedir.

Tablo 3.26: Temel tüketim maddelerini aldığınız yerleri belirtiniz.

Cevaplar	Sıklık	Yüzdeler	Geçerli yüzdeler	Artan yüzdeler
pazardan	51	30,4	30,4	30,4
bakkallardan	66	39,3	39,3	69,6
büyük marketlerden	19	11,3	11,3	81,0
samanpazarı ve civarından	28	16,7	16,7	97,6
diğer	4	2,4	2,4	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Bu tabloda büyük marketlerden yapılan alışveriş oranının azlığı dikkati çekmektedir. Bunun en önemli nedeni esnaflardan borçla alışveriş yapıldığı halde marketlerde yapılamamasıdır. Marketlerdeki ürün fazlalığı da yoksullar için alamayacağı bir sürü şey anlamına gelecektir. Maltepe mahallesindeki görüştüğümüz yoksul kadınlardan biri çarşığı kastederek çocukları *aşağı indirtmiyom ne görürlerse istiyolar* diyerek bunu belirtmiştir.

Büyük alışveriş merkezlerinin kurulması ve şehir içi ulaşım olanaklarının artmasıyla birlikte, farklı sosyo-ekonomik statülere ve alım gücüne sahip, her yaşta birey bu mekânlarda karşılaşmaya başlamıştır. Bu buluşma, kişilerin kendilerini ve

diğerlerini, gözlenen tüketim kalıpları aracılığıyla, toplumsal hiyerarşide eskisine göre daha değişik konumlara yerleştirmelerine ve öznel kimliklerini belki de daha önce hiç karşılaşmadıkları *ötekine* göre yeniden oluşturma gereği hissettirir.

Tablo 3.27:Komşularınızla ilişkilerinizde aşağdakilerden hangisi sizi tanımlar?

İlişki	Sıklık	Yüzdelik	Geçerli yüzdelik	Artan yüzdelik
Komşularla görüşmeyi sevmiyorum	15	8,9	8,9	8,9
Komşularla ilişkilerimiz çok iyi	77	45,8	45,8	54,8
Ara-sıra görüşürüz	41	24,4	24,4	79,2
Sadece bayramlarda görüşürüz	4	2,4	2,4	81,5
Hanımlar birbirleri ile daha sık görüşürler	31	18,5	18,5	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Bu tablodan anlaşıldığına göre kadınlar arasındaki dayanışma daha yüksek verilere sahip çünkü % 46 lık dilimin çoğunu onlar oluşturmaktadır. Fakat bunun dışında kalan % 54 lük kesimin komşularıyla ilişkileri zayıf ya da hiç yoktur.

Yoksulluk sendromu daha öncede ifade edildiği yeni yoksulluk biçimi içerisinde insanları kendi kaderleri ile baş başa bırakmıştır. “Kent’ler, karmaşık, ayrıksı, çıkara dayalı ilişkilere hapis oldukça, cemaat duygusunun hemşerilik ilişkilerinin, komşuluğun, ahlaki ölçüler ve insanı erdemlerinde buharlaştığına tanık olunmaktadır. Artık, yoksulluğu deneyimleyenler, paylaşacakları çok az şeyin olduğunun farkındalar. *Bizde yok ki gözetelim* diyenlerin sayısı her geçen gün artmaktadır. (Aytaç ve Akdemir., 2003: 59).

Tablo 3.28:Psikolojik destek almam gerektiğini düşünüyorum.

Cevaplar	Sıklık	Yüzdelik	Geçerli yüzdelik	Artan yüzdelik
evet	62	36,9	36,9	36,9
hayır	106	63,1	63,1	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların % 37 si psikolojik destek alması gerektiğini düşünüyor. Yoksulluk insanları oldukça yıpratın bir süreçtir, eğer bu süreç *yoksulluk sendromuna* dönüşmüşse içinden çıkılmaz bir hal alır ve insanlar profesyonel yardım almak zorunda

kalırlar.“ Bu oluşumlar, toplumların aktif ve pasif güven düzeylerini düşürmüş, cemaat ilişkilerini derinden etkileyerek dönüştürmüş ve bununla birlikte sosyal bir varlık olması beklenen insanı atomistik hale getirmiştir. Bir sonuç olarak da değerlendirilebilecek bu değişimler kent içi yoksullarının sosyal ve psikolojik dayanma noktalarını ortadan kaldırmış, yoksulluğu bazı kesimler için yalnız yaşanan bir yoksunluk haline getirmiştir” (Altınok, 2006 : 128).

Tablo 3.29:Yemek yeme düzeniniz nasıldır?

Cevaplar	Sıklık	Yüzdeler	Geçerli yüzdeler	Artan yüzdeler
Her gün 3 öğün	92	54,8	54,8	54,8
Her gün 2 öğün	72	42,9	42,9	97,6
Her gün 1 öğün	4	2,4	2,4	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Tablo 3.29 a göre yoksulların yemek yeme düzeninde bir sıkıntı görünmemektedir. Araştırmaya katılanların % 98 i düzenli olarak 2-3 öğün yemek yemektirler.“Türkiye’de ise temel gıda maddelerine olan talep yüzde yüz yerli üretimle karşılanabilmektedir. Birleşmiş Milletler’in raporuna göre gıda açısından Türkiye gelişmiş ilk yirmi ülke arasında yer almaktadır. Dolayısıyla, Türkiye’de açlık sorunu yoktur” (Dumanlı, 1995: 216). Yoksulluk sendromunda görülen etken açlıktan ziyade yetersiz beslenmekle ilgilidir.

Tablo 3.30:Ekmeğinizi kendiniz mi yapıyorsunuz?

Cevaplar	Sıklık	Yüzdeler	Geçerli yüzdeler	Artan yüzdeler
evet	70	41,7	41,7	41,7
hayır	98	58,3	58,3	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Kütahya kent kültüründe ekmeğin ailelerin kendi tarafından yapılması oldukça yaygındır. Tabloda da görüldüğü gibi ailelerin % 42 si ekmeklerini kendileri yapmaktadır. Bu ailelerin bazılarının aşevinden hazır yemek ve ekmeğin aldığını düşünürsek aslında oran daha yüksektir. Bu da yoksulların geçinme stratejilerinden biridir.

Bazı kentler ve özellikle Kütahya 21. yüzyıla kadar, kırsalın yoğun nüfusla yaşandığı kır-kent arası bir görünüm arz ediyordu. Bazı evlerde hayvan yetiştiriliyor ve bahçeler ekilip dikiliyordu. “Köylülerin yoksullukla baş etme stratejilerinden bir başkası, kimi gereksinimleri yeniden evde üretmeye yönelmeleridir. Örneğin tüp gaz tüketimini kısmak için evlerdeki ocaklar yeniden faaliyete geçirilmiş, kadınlar geçmiş yıllarda yalnızca özel durumlarda bayramlar, düğünler vb. başvurdukları ekmeğin pişirme işine yeniden hız vermişlerdir”(Özbudun ve Başokçu, 2004: 44). Kentli yoksulun köylü yoksula göre zorlandığı noktalardan biri de budur. Kentin içinde ocak yapmak ve de yakmak zordur köyde para vermediği birçok hizmeti şehirde satın almak zorundadır. Daha önce mahalle aralarında herkesin ortak ekmeğin yapıldığı fırınlar vardı ve mahallenin kadınları 2-3 yıl öncesine kadar imece usulü ekmeğini yaparlardı. Fakat belediye bu fırınların çoğunu yıktırdı.

Tablo 3.31:Günde ne kadar çarşı ekmeği(210 gr) ya da ev ekmeği(3 çarşı ekmeği büyüklüğünde) tüketirsiniz?

Ekmek sayısı	Sıklık	Yüzdeler	Geçerli yüzdeler	Artan yüzdeler
1,00	5	3,0	3,0	3,0
2,00	23	13,7	13,7	16,7
3,00	66	39,3	39,3	56,0
4,00	21	12,5	12,5	68,5
5,00	18	10,7	10,7	79,2
6,00	27	16,1	16,1	95,2
7,00	2	1,2	1,2	96,4
8,00	2	1,2	1,2	97,6
9,00	1	,6	,6	98,2
10,00	3	1,8	1,8	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Ankete katılan yoksulların günlük toplam 654 tane ekmeğin tükettikleri ortaya çıkmıştır. Tablo 3.20 deki hane sayısından hesapladığımız göre toplam 696 kişiye ulaşılmıştır. Anket verileri girilirken bir tane ev ekmeği üç adet çarşı ekmeğine çevrilmiştir. Hesaplandığında kişi başına bir günde yaklaşık 200 gr ekmeğin tüketildiği ortaya çıkmıştır. “Ülkemizde halkın beslenme durumu irdelendiğinde, temel besin kaynağının ekmeğin ve diğer tahıl ürünleri olduğu çarpıcı bir biçimde gözlemlenir. Günlük enerjinin ortalama %50’si ekmeğin ve diğer tahıl ürünlerinden sağlanmaktadır”(Çelik, 2003: 435).

Yoksul düşük düzeydeki geliriyle beslenme ve beslenme dışı harcamaları karşılayabilmek için çeşitli malların fiyatlarını da dikkate alarak tüketim malları arasında tercihte bulunmak zorunda kalmakta, çoğu zaman fiyatı yüksek olan gıda maddeleri yerine fiyatı düşük olan gıda maddelerini seçmektedir. “Öte yandan bu durumda olan aileler, büyük bir olasılıkla beslenme dışı harcamalarının (kira, ulaşım, yakıt elektrik ve benzeri) bir kısmını da beslenme harcamalarından kısarak elde edebilmektedir. Sonuçta, gelir düzeyinin düşük olması dar gelirli kesimde, dengeli beslenme yapılamamasına yol açmaktadır”(Bağdadioğlu, 2003: 122). Bu bağlamda yoksulların yeterli ve dengeli beslenemedikleri araştırmada elde edilen net verilerdendir.

Tablo 3.32:Aşağıdaki gıda maddelerinden yeteri kadar tüketemediklerinizi belirtiniz.

Gıda maddesi	Sıklık	Yüzdeler	Geçerli yüzdeler	Artan yüzdeler
kuru bakliyat	2	1,2	1,2	1,2
sebze	2	1,2	1,2	2,4
et ürünleri	55	32,7	32,7	35,1
süt ürünleri	5	3,0	3,0	38,1
meyve	15	8,9	8,9	47,0
hepsi	67	39,9	39,9	86,9
yeteri kadar besleniyoruz	22	13,1	13,1	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Tablo 3.32 ye göre araştırmaya katılan ailelerin % 13 ü yeteri kadar besleniyoruz derken, en yüksek oranla yani % 40 tüm gıda maddelerinden yeteri kadar tüketemediğini belirtmiştir. Hemen ardından yaklaşık % 33 et ürünlerini yeteri kadar tüketemediğini belirtmiştir. Zaten bu sonuçlar araştırmacı tarafından yoksulluk sendromu çalışması yaparken çıkması beklenen verilerdi. Yoksulların bir geçim stratejisi olarak boğazından kısıtıldığı daha önce belirtilmişti bunun yanında çöp toplayıcılığı gibi sağlıksız ve düşük ücretli işlerde çalışmak geçinmenin bir yolu olarak devam eden süreçlerdir. Bu bağlamda yoksul insanlar yoksulluk sendromundan kurtulmak için tabir yerindeyse, kendilerinin yapabileceği işler uydururlar bunlar reel ekonomide değer ifade etmeyen işportacılık, gündelikçilik gibi enformel işlerdir.

Yakın tarihli bir çalışmada Işık ve Pınarcıoğlu(2005), Türkiye’de yasal alanın hiçbir zaman yeterli başarıyı gösterememiş, olduğundan ve yoksulların kendilerine ait stratejiler üretmişlerinden bahsederler. Onlara göre yoksullar kâh gelişmiş ülkelere göç için her yolu deneyerek kâh Türkiye’nin gelişmiş kentlerine göçerek bu savaşı vermişlerdir. Nöbetleşe yoksulluk da yoksulların sonradan kente yerleşmesi ile ortaya çıkan ve enformelden beslenen bir geçim stratejisidir. Bu bağlamda Işık ve Pınarcıoğlu, tarafından kavramsallaştırılan 1990 lardan önce görülen ve kente göç eden yoksullar için umut taşıyan, *eski yoksulluk* biçiminde insanların enformel bir geçim stratejisi olarak ortaya çıkan *nöbetleşe yoksulluk* yerini kemikleşmiş bir yoksulluk haline bırakmıştır. Onlara göre: *Nöbetleşe Yoksulluk*, hemşerilik, İslam, Alevilik ya da etnik köken gibi yerel dayanışmacı ağlarla oluşturulan cemaat üyelerinin birbirinin üzerinden para kazanmasını sağlayan bir stratejidir. Nöbetleşe yoksulluk döngülerinde kent hukuku dışındaki yerlerde belediyeler kurulabilmekte ve bu belediyeler tarafından hiçbir yasallığı olmayan tapular verilebilmektedir. Ayrıca, bu döngülerde belli bir birikim elde edenler, küçük girişimler kurabilmekte; formel ticari kimlik alsalar da, tamamen enformel biçimde işçi çalıştırabilmektedir. Hatta, bu yerleşimlerdeki hiçbir yasal statüsü olmayan arsalarla formel kesimden talep gelebilmekte, çeşitli sanayi birimleri bu arsalarla kurulabilmektedir.

Tablo 3.33: Sizce fakirliğinizin nedeni nedir?

Fakirlik nedeni	Sıklık	Yüzdeler	Geçerli yüzdeler	Artan yüzdeler
kendim	12	7,1	7,1	7,1
eğitimsizlik	59	35,1	35,1	42,3
hastalık	18	10,7	10,7	53,0
işsizlik	37	22,0	22,0	75,0
kader	42	25,0	25,0	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Tablo 3.33 de fakirlik nedeni olarak en yüksek belirtilen şık % 35 ile eğitimsizlik olmuştur. Bu şıkkı % 25 ile kader, % 22 ile de işsizlik izlemiştir. Bu tablo da bize Fegain’ in haklı çıktığını gösterir. Yoksulluk nedenleri başlığında belirtildiği gibi O, çalışması sonunda, katılımcılardan elde ettiği tepkileri çözümleyerek, bunları bireyselci, kaderci ve yapısalcı olmak üzere üç grupta toplamıştı. Eğitimsizlik ve kendim şıkları bireyselci, kader, kaderci bir anlayışı ve işsizlik de yapısalcı bir eğilimi belirtmektedir.

Tablo 3.34:Günde kaç saat TV izlersiniz?

Saat	Sıklık	Yüzdelerik	Geçerli yüzdelerik	Artan yüzdelerik
,00	22	13,1	13,1	13,1
1,00	14	8,3	8,3	21,4
2,00	32	19,0	19,0	40,5
3,00	31	18,5	18,5	58,9
4,00	29	17,3	17,3	76,2
5,00	18	10,7	10,7	86,9
6,00	5	3,0	3,0	89,9
7,00	4	2,4	2,4	92,3
8,00	9	5,4	5,4	97,6
9,00	3	1,8	1,8	99,4
10,00	1	,6	,6	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Bu tabloya göre en yüksek TV izleme sırasıyla 2-3 ve 4 saatlerinde toplanıyor. Araştırmaya katılanların yaklaşık % 54 ü ortalama günde üç saat televizyon izliyor. Hiç izlemeyenlerin oranı % 13 ve yaklaşık % 25 i de dört saat ve üstünde televizyon izliyor. Şüphesiz televizyon ülkemizde bir bağımlılıktır. **Yoksulluk sendromuna** tutulanların belki de tek eğlencesi televizyondur. Yoksul insanların yaşamında etkilenebilirlik olarak en geçerli etken televizyondur. “Burada söz konusu olan halk eğitimidir. Bunun da en uygun şekli televizyon yoluyla eğitimidir. Çünkü ülkemizdeki evlerin %95’inde televizyon vardır. Bu nedenle televizyonların şiddet-dehşet-şehvetten kurtarılarak, her eve uzanan birer okul olarak hizmet görmeleri için çalışılmalıdır”(Yurdakök, 2005:205).

Peki, yoksul insanlar televizyonda ne izliyorlar? Demirtepe(2003:57)nin belirttiği gibi bir izleyici profili kalmış mıdır acaba? “Yeşilçam, kahramanlarını bilinçli bir şekilde çoğunlukla yoksullar arasından seçmektedir. Sinemanın ucuz ve geniş halk kitlelerine ulaşan bir eğlence aracı olması, ayrıca izleyici profiline de düşük ve orta gelir grubundaki bireylerden oluşması bu tercihte etkili olmuştur” Bu bağlamda sinema yerini TV dizilerine bırakmıştır, insanlar sinemaya gitme zahmetine katlanmadan evlerinde oturarak vakit geçirmektedir.

Yüzyıllardır devam eden yoksulluk, bir alt kültür oluşturmuştur ve bu alt kültür kurumlaşmıştır. Bu kültürün etkisini fakirliğin ve ezilmişliğin yüceltildiği zenginliğin ve rahatın reddedildiği müzik, edebiyat ve sinema gibi sanat ürünlerinde görülebilir (Kulaksızoğlu, 2003). Demirtepe ve Kulaksızoğlu’nun belirttiği izleyici kitlesi 1990’lı yıllardan önceki eski yoksulluk biçiminde kalmıştır. “Yoksullar artık ne roman ne hikaye kahramanıdır, Kemalettin Tuğcu’nun kim olduğunu bilmeden yetişen bir nesil

ve edebiyattan dışlanmış yoksullar vardır. Yoksullar artık ne sinema filmlerinin ne de dizi filmlerin kahramanıdır. Geçmişin yoksul fakat delikanlı erkeğinin yerini şimdi şık, modern giyimli, para sorunu olmayanlar almıştır”(Erdem, 2003:2). Artık bir gecede türeyen gecekondü mahalleleri yerini gökdelenlere ve o mahallelerde dinlenen acılı arabesk müzik de yerini rock veya hip hop müziğe bırakmıştır.

Küreselleşmenin getirdiği dönüşüm, müzik, edebiyat ve medya dünyamızı da değiştirmiştir. Şu an televizyon izlemek yoksul biri için en elverişli eğlence aracı olarak görülmektedir. Çünkü yoksul evinden çıkmadan, zahmetsizce ve para ödmeden televizyondaki yerlere gidebilmektedir. Lüks içinde yaşayan dizi ya da film kahramanının yerine kendini koyabilir. Yoksullar, artık bir bölümü 2-3 saat süren yerli dizilerdeki zengin yaşantılarını izlemekte kendini *öteki* nin yerine koymaya çalışmaktadır. Yani kısaca *bir zamanlar fakir ama onurlu bir genç vardı* şimdi yok.

Tablo3.35:TV deki yardım programları yoksulların evini çekmezse yardım toplayamazlar.

Likert ölçeği	Sıklık	Yüzdeler	Geçerli yüzdeler	Artan yüzdeler
Kesinlikle katılmıyorum	17	10,1	10,1	10,1
Katılmıyorum	31	18,5	18,5	28,6
Fikrim yok	49	29,2	29,2	57,7
Katılıyorum	60	35,7	35,7	93,5
Kesinlikle katılıyorum	11	6,5	6,5	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Bu tabloda yoksulların evinin televizyon kameraları tarafından çekilmesinin doğruluğu sorgulanmıştır. Araştırmaya katılanlar % 28.6 oranında evlerin teşhir edilmeden de yardım toplanabileceğini, % 29.2 si fikri olmadıklarını, % 43.2 ile büyük oranı da evlerin kamerayla çekilmeden yardım toplanamayacağını belirtmişlerdir. Tablo 3.34 ve 3.35 i hatırlayacak olursak yoksulların büyük çoğunluğu ortalama 3-4 saat televizyon izliyorlardı ve televizyon dizilerinde yoksulların hayat hikayelerinin yer almadığı araştırmacı tarafından belirtilmişti. Televizyonda birkaç kadın programında yoksullar çıkarılarak halkın duyguları istismar ediliyor ve reyting elde edilmeye çalışılıyor. Tabi bu programlarda kadın izleyiciler hedef kitle olduğu için yoksulluk ana tema değil.

Tablo3.36:TV deki kadın programları yoksulları kullanarak halkın duygularını sömürüyor

Likert ölçeği	Sıklık	Yüzdeler	Geçerli yüzdeler	Artan yüzdeler
Kesinlikle katılmıyorum	19	11,3	11,3	11,3
Katılmıyorum	25	14,9	14,9	26,2
Fikrim yok	43	25,6	25,6	51,8
Katılıyorum	57	33,9	33,9	85,7
Kesinlikle katılıyorum	24	14,3	14,3	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Bu tabloda da araştırma yapılan yoksulların, televizyon ve yoksullar arasında ne tür bir ilişki kurduğuna dair düşünceleri öğrenilmek istenmiştir. Araştırmaya katılanların % 26.2 si kadın programlarında yoksulların kullanılarak halkın duygularının sömürüldüğüne katılmazken. % 25.6 sı fikrinin olmadığını belirtmiş ve % 48.2 si sömürülme fikrine katıldıklarını belirtmişlerdir. Daha önce ayrıntılı olarak bahsedilen Deniz Feneri örneğinde olduğu gibi böyle programların yufka yürekli Türk halkı üzerindeki etkisi çok derinden olmaktadır.

3.2. Araştırma Bulgularının Çapraz Tablolar Halinde Verilmesi

Tablo3.37: TV izleme ile meslekler arasındaki çapraz tablo

TV izleme saati	Mesleğiniz nedir?								Toplam
	işçi	memur	esnaf	ev hanımı	emekli	çalışmıyor	vasıfsız işçi	çiftçi	
,00	1,2%			6,0%		4,2%	1,2%	,6%	13,1%
1,00	2,4%			3,6%		1,2%	1,2%		8,3%
2,00	1,8%	,6%		7,7%	1,2%	2,4%	5,4%		19,0%
3,00	5,4%		,6%	7,1%	,6%	2,4%	2,4%		18,5%
4,00	6,5%			7,7%		1,8%	1,2%		17,3%
5,00	3,0%			4,8%		1,2%	1,8%		10,7%
6,00				1,2%	,6%	1,2%			3,0%
7,00	1,2%			1,2%					2,4%
8,00	1,2%		,6%	1,8%	,6%	,6%	,6%		5,4%
9,00	,6%			,6%		,6%			1,8%
10,00				,6%					,6%
Toplam	23,2%	,6%	1,2%	42,3%	3,0%	15,5%	13,7%	,6%	100,0%

Tablo 3.37 ye göre televizyonu en çok izleyenler ev hanımları ve % 22.5 i ortalama üç saatlerini her gün televizyon başında geçirmektedirler. Ev hanımlarının ardından % 6.5 ile işçiler dört saatlerini ve vasıfsız işçiler % 5.4 ile iki saatlerini televizyon karşısında geçirmektedirler.

Tablo 3.38: Sinir krizi ile psikolojik destek arasındaki çapraz tablo

İnsan bazen çaresizlikten sinir krizi geçirip kendini kaybedebilir.		Psikolojik destek almam gerektiğini düşünüyorum.		Total
		evet	hayır	
	Kesinlikle katılmıyorum	6	11	17
		3,6%	6,5%	10,1%
	Katılmıyorum	7	12	19
		4,2%	7,1%	11,3%
	Fikrim yok	5	18	23
		3,0%	10,7%	13,7%
	Katılıyorum	37	57	94
		22,0%	33,9%	56,0%
	Kesinlikle katılıyorum	7	8	15
		4,2%	4,8%	8,9%
Toplam		62	106	168
		36,9%	63,1%	100,0%

Tablo 3.38 e göre Psikolojik destek almam gerektiğini düşünmüyorum dediği halde insan bazen çaresizlikten sinir krizi geçirip kendini kaybedebilir yargısına katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum cevabını veren toplam 65 yoksul insan vardır. Bu oran olarak % 38.7 ye tekabül eder ki psikolojik destek almama gerek yok diyen % 63.1 rakamının yarısından daha fazladır. Yani *yoksulluk sendromu* insanların psikolojik dayanma noktalarını zamanla tahrip ediyor denilebilir.

Tablo 3.39: Yardım alınan kuruluşlar ile ailede çalışan sayısı arasındaki çapraz tablo

Yardım alınan kuruluşlar		Ailenizde kaç kişi çalışıyor?				Toplam
		çalışan yok	bir kişi	iki kişi	üç ve daha fazla	
	hayır almıyorum	11	59	13	1	84
		6,5%	35,1%	7,7%	,6%	50,0%
	evet belediye	17	15	0	0	32
		10,1%	8,9%	,0%	,0%	19,0%
	evet valilik	19	11	3	0	33
		11,3%	6,5%	1,8%	,0%	19,6%
	evet dernekler	2	8	2	0	12
		1,2%	4,8%	1,2%	,0%	7,1%
	evet siyasi kuruluşlar	0	2	0	0	2
		,0%	1,2%	,0%	,0%	1,2%
	evet dini kuruluşlar	0	1	0	0	1
		,0%	,6%	,0%	,0%	,6%
	diğer	0	3	0	1	4
		,0%	1,8%	,0%	,6%	2,4%
Toplam		49	99	18	2	168
		29,2%	58,9%	10,7%	1,2%	100,0%

Yine bu tabloda da Likert ölçeği ile sınılanması gereken bir durum söz konusudur. Ailede iki ve üç kişi çalışanlar hemen hemen hiç yardım almazlarken, yardım kuruluşlarına başvuruların çalışanın olmadığı ve bir çalışanın olduğu ailelerden olduğu görülmüştür. Bu bağlamda araştırma yaptığımız yoksullar arasında yardım kurumlarını kandırmaya çalışanların olmadığı söylenebilir. “Kamu görevlilerini kandırıp, iki katlı ev sahibi olmalarına rağmen kiracı gibi gözükep kömür parası alan haneler, farklı bir mahallede oturan akrabalarına kendi mahallesinden ikamet çıkarıp erzak parası veren muhtarlar, çocuklarını bilhassa eski püskü giydirip okuldan eğitim yardımı alan aileler olduğuna dair söylentiler eşliğinde yardım ve yolsuzluk söylemleri günlük hayatta da, televizyonda olduğu gibi birbirinin içine örülüyor, yeni müdahale alanları, yeni farklılıklar ve yeni güç ilişkileri ortaya çıkarıyorlardı” (Ocak, 2003:128). Eğer yoksul taklidi yapıp yardımlar suiistimal ediliyorsa bu **yoksulluk sendromunun** konusu olmaktan çıkarak bir ahlak problemine dönüşür.

Tablo 3.40: Yardım alınan kuruluşlar ile akraba yardımı arasındaki çapraz tablo

Yardım aldığınız kuruluşlar nelerdir?		Akrabalarınızdan yardım alıyor musunuz?					Toplam
		Evet anne-babadan	Evet kayınvalide-kayınpeder	Evet (kendi ya da eşinin kardeşleri)	Evet uzak akraba	Hayır almıy oruz	
hayır almıyorum	19	2	0	0	63	84	
	11,3%	1,2%	,0%	,0%	37,5%	50,0%	
evet belediye	1	1	0	0	30	32	
	,6%	,6%	,0%	,0%	17,9%	19,0%	
evet valilik	3	3	1	1	25	33	
	1,8%	1,8%	,6%	,6%	14,9%	19,6%	
evet dernekler	2	0	0	1	9	12	
	1,2%	,0%	,0%	,6%	5,4%	7,1%	
evet siyasi kuruluşlar	1	1	0	0	0	2	
	,6%	,6%	,0%	,0%	,0%	1,2%	
evet dini kuruluşlar	0	1	0	0	0	1	
	,0%	,6%	,0%	,0%	,0%	,6%	
diğer	1	0	0	1	2	4	
	,6%	,0%	,0%	,6%	1,2%	2,4%	
Toplam	27	8	1	3	129	168	
	16,1%	4,8%	,6%	1,8%	76,8%	100,0%	

Tablo 3.40 dan anlaşıldığı üzere yoksulluk sendromuna tutulanların % 37,5 i ne akrabalarından ne de bir yardım kuruluşundan yardım almaktadır. Geriye kalan % 72,5 oranındaki yoksulların ise ancak % 11 i hem akrabalarından hem de çeşitli yardım kuruluşlarından aynı anda yardım almaktadır. Bu tablolarda yoksulların ne kadar kendi hallerine terk edildiklerinin göstergesidir.

Yoksulluk, Türkiye'nin önde gelen sosyolojik bir gerçeği olup nüfusun % 40'ı yoksuldur. DİE'nün yaptığı bir çalışmada, çalışan insanların ve ev kadınlarının yoksulluğu belirtilmiş ve ülkemizde yoksulların % 53.68'ini çalışanların oluşturduğu görülmüştür. Türkiye genelinde ev kadınlarının yoksulluğu ise mevcut yoksullar arasındaki dağılıma göre çalışmayan yoksulların % 45.63'üdür. Ev kadınlığı kentsel yoksullar arasında % 48.60 ile önemli bir sırada yer aldığı ve çalışmayan yoksulların % 59.18'i kentlerde yoğunlaşırken, çalışan yoksulların % 85.12'si ücretsiz aile işçiliğinin yaygınlığı nedeniyle kırsal alanda yer aldığı tespit edilmiştir. Toplam yoksullar arasında kırsal yoksulluk % 62.89 ile kentsel yoksulluktan daha önemli gibi görünse de toplam yoksullar içinde kentlerdeki çalışmayan yoksulların oranı % 65.98 ile ciddi boyutlara ulaştığı vurgulanmıştır. Kırsal alanda ise çalışanların yoksulluğu % 64.66, kentteki çalışan yoksul oranı % 34.02 dir(Erdoğan, 1997:163).

Tablo 3.41: Gelirinizin en fazla payını nereye harcarsınız ile yemek yeme düzeni arasındaki çapraz tablo

Gelirinizin en fazla payını nereye harcarsınız?		Yemek yeme düzeniniz nasıldır?			Toplam
		Her gün 3 öğün	Her gün 2 öğün	Her gün 1 öğün	
	mutfak	69	56	3	128
		41,1%	33,3%	1,8%	76,2%
	ulaşım	0	1	0	1
		,0%	,6%	,0%	,6%
	eğitim	19	13	1	33
		11,3%	7,7%	,6%	19,6%
	ev eşyası	2	2	0	4
		1,2%	1,2%	,0%	2,4%
	giyim	2	0	0	2
		1,2%	,0%	,0%	1,2%
Toplam		92	72	4	168
		54,8%	42,9%	2,4%	100,0%

Tablo 3.41 de yoksul insanların % 76.2 ile gelirlerinin en fazla payını mutfağa harcadıklarını ve % 43 ünün iki öğün yemek yediklerini görmekteyiz. Bir atasözümüz açlık sofuluğu bozdurur der. Yoksulluk sendromuna tutulmuş insanlar aynı zamanda köşeye sıkışmış, şiddete ve suça açık insanlardır.

Doğan'a(2003:87) göre: Sosyal değişim hızlandıkça Türkiye'deki alışkanlıklar, inançlar ve toplumsal felsefe de görünür bir yozlaşma yaşamaktadır. Yoksulluğun nedeni de aşağıda belirtilecek olan bu yozlaşmış değerlerdir.

- Çalışma ve iş, değerlerin kaynağı olarak görülmektedir.”Şans”, “tanıdık”, “torpil” ve “ilişki” gibi etkenleri daha işlevsel hale getiren bir toplumsal sistem öne çıkmaktadır.
- Toplumsal sistem çalışmayı ve performansları değil de ilişkileri ödüllendirmektedir. Bu durum geniş kitlelerde çalışmanın getireceği sonuçlara karşı kuşku ile yaklaşan bir tutuma yol açmaktadır. “Çalışacaksın da ne olacak”, “yan yatan da bir çamura batan da bir”, “okuyacaksın da ne olacaksın?” , “okudun da ne oldu?” vs. gibi pratik algılama denemeleri bu tutumu pekiştirmektedir.
- Bilgi ve eğitimi değerlerin kaynağı olarak görmeyen kitleler yaşama stratejilerini kültürel ilişkileri (hemşerilik, cemaat, dernek vs.) üzerinde geliştirmeyi daha çok gerçekçi ve tercihe şayan görmektedirler. Tanıdıklarıyla iş yapmak, tanıdıklarına iş yapmak ve yaptırmak gibi adeta akraba kültürü yaratan bu ağ performansına ve uzmanlığa değil de mensubiyetine güvenen bir değer üretmektedir.
- Hemşerilik ve toplumsal mensubiyet duygusu yaşamı kolaylaştıran himayeci bir kültürel değer haline getirilmiştir. Gecekondulaşma ve hatta gettolaşmanın da nedeni olan bu değer, himaye ve onun kanatlarının yeterli bir dünya olarak algılamasının bir nedenidir. Himaye sultanının sunduklarıyla yetinen kanaatkâr insan profilinin sınırlarını çizen bir ilişki biçimidir bu.
- Kolay para kazanma duygusu bu yoldaki somut örneklerden güç almaktadır. Geniş kitlelerin bu görünür eğilimi başta medya olmak üzere bazı toplumsal kurumlar vasıtasıyla her vesile ile canlı tutulmakta, özendirici ve hatta teşvik edici bir söylem sosyal dolaşıma sürülmektedir. Bu bakımdan son yıllarda

yoksul kitleler görsel medyada dürüst bir ömre sığdırılmayacak olan kazanımlar üzerine kurulu yaşam standartlarının gölgesine itilmektedir.

Tablo 3.42: Evdeki aylık toplam gelir ile meslek arasındaki çapraz tablo

Aylık gelir	Mesleğiniz nedir?								Toplam
	işçi	memur	esnaf	ev hanımı	emekli	çalışmıyor	vasıfsız işçi	çiftçi	
,00	,6%			7,1%		5,4%			13,1%
100,00				,6%		,6%			1,2%
140,00				,6%					,6%
150,00				2,4%		,6%	,6%		3,6%
170,00				,6%					,6%
175,00						,6%			,6%
200,00				3,0%		1,2%	1,2%		5,4%
210,00				,6%					,6%
250,00						1,2%	1,2%		2,4%
280,00							,6%		,6%
300,00	1,2%		,6%	4,8%		2,4%	,6%		9,5%
350,00	1,8%			,6%		,6%	2,4%		5,4%
360,00	,6%								,6%
400,00	,6%			4,8%	1,2%		1,8%		8,3%
420,00	,6%			,6%					1,2%
425,00	,6%								,6%
430,00				1,2%					1,2%
435,00	1,2%								1,2%
450,00	6,0%		,6%	7,1%		1,2%	1,8%		16,7%
480,00							,6%		,6%
500,00	3,0%			4,2%		1,2%	1,2%		9,5%
525,00	,6%								,6%
540,00	,6%								,6%
550,00	1,2%								1,2%
560,00	,6%								,6%
600,00	1,8%			2,4%	1,2%	,6%	1,2%		7,1%
650,00					,6%				,6%
700,00								,6%	,6%
750,00	,6%								,6%
800,00	,6%			,6%					1,2%
850,00							,6%		,6%
900,00	,6%								,6%
1000,00	,6%	,6%		,6%					1,8%
1200,00				,6%					,6%
toplam	23,2%	,6%	1,2%	42,3%	3,0%	15,5%	13,7%	,6%	100,0%

Tablo 3.42 ye göre hiç geliri olmayan evlerde % 13 ile ev hanımları ve vasıfsız işçiler bulunmaktadır. Gelir oranı % 16,7dercesi ile aylık 450 ytl ile en yüksek değere çıkmaktadır. Bu oranı oluşturan aile reisleri işçiler ve kocası işçi olan ev hanımlarıdır. Bu rakam da zaten asgari ücrettir. Tek asgari ücretle ev geçindirmeye çalışan bir aile reisinin *yoksulluk sendromuna* düşme ihtimali çok yüksektir.

İşverenlerin toplam emek maliyetlerini azaltmak amacıyla daha az işgücü kullanmayı istemesi ve buna bağlı olarak emek talebini azaltması asgari ücretin de düşük olarak kalmasını sağlamaktadır. Bizzat asgari ücretin kendisi yoksulluk sendromuna yol açmaktadır. Arabacı (2007) ya göre: Asgari ücretin yaratabileceği diğer bir olumsuz sonuç, düşük ücretli çalışanlar yerine orta sınıfta yer alan kadın ve gençlerin emek piyasasına girmeleri ve/veya daha uzun sürelerle çalışmalarıdır. Sonuçta asgari ücret, asıl koruması gereken düşük gelirli gruplara fayda sağlamak yerine, bu grubun dışında yer alanlar için bir avantaj yaratır.

Tablo 3.43: İnsana yoksulluk ya da zenginlik Allah'tan gelir bu nedenle kadere razı olmak gerekir.

Likert ölçeği	Sıklık	Yüzdeler	Geçerli yüzdeler	Artan yüzdeler
Kesinlikle katılmıyorum	11	6,5	6,5	6,5
Katılmıyorum	28	16,7	16,7	23,2
Fikrim yok	16	9,5	9,5	32,7
Katılıyorum	80	47,6	47,6	80,4
Kesinlikle katılıyorum	33	19,6	19,6	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Tablo 3.43 e göre Araştırmaya katılan yoksulların % 67.2 si yoksulluklarını kader olarak görmüşler ve rıza göstermek gerektiğini belirtmişlerdir. % 9.5 i kesim fikri olmadığını geriye kalan 23.2 si ise yoksulluğun kader olduğuna katılmamışlardır. Çalışmada yoksulluk ile din arasındaki ilişki de araştırılmış, din ile yoksulluk arasında nasıl bir korelasyon olduğu çözümlenmeye çalışılmıştır.

“İnsanlık tarihi boyunca, yoksulluk probleminin çözümü ile yönetim biçimleri ve ideolojilerin yanı sıra, bütün dinler ve ahlaki öğretiler de ilgilenmiş, sorunun çözümü için değişik yöntemler geliştirmişlerdir”(Ağırman, 2003: 325). Din muğlâk da olsa, şaşırtıcı bir şekilde yoksulluğun ürettiği gerilimi tek tek birey düzeyinde zayıflamakta,

bütün bunların toplumsal bir çatışmaya dönüşmeksizin kontrol altına alınmasında bir imkân olarak işlevsel olabilmektedir.

Tablo 3.44: Sizce din nedir

Din nedir	Sıklık	Yüzdellik	Geçerli yüzdellik	Artan yüzdellik
Allah'a, peygambere inanıp emirlerini yerine getirmek	162	96,4	96,4	96,4
Ahlaklı davranışı emreden ilkeler bütünüdür	6	3,6	3,6	100,0
Toplam	168	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların % 96.4 ü dini Allah'a ve peygamberlerine inanıp emirlerini yerine getirmek olarak algıarken % 3.6 sı da ahlaki davranışlara vurgu yapmışlardır. Yoksulların dine bakışı böyledir acaba dinlerin yoksullara bakışı nasıldır?

Fakir kelimesinin Arapça'da, omurgası kırılmış kimse anlamına geldiği daha önce söylenmişti. Bu tanımlamadan anlaşılacağı üzere İslamiyet fakiri yardım edilecek ayakları üzerinde duramayan bir insan olarak tarif etmektedir. "İslamiyet toplumsal ve ferdi refahı, birbirine rakip değil tamamlayıcı unsur olarak görür. Bu nedenle rekabet ve düşmanlık yerine, işbirliğini teşvik eder"(Ağırman, 2003 :332).

"İncil'de cennete ulaşmak için iğnenin deliğinden, zenginlerin değil, yoksulların geçebileceği söylenmektedir. Burada yoksulların Tanrı tarafından sevildiği belirtilmektedir. Dolayısıyla bazı dinler yoksullara yardımı teşvik ederken bazıları da gönüllü yoksulluğu öngörmektedir dilenen keşişler vs. " (Friedmann, 2002: 146).

Tablo 3.45: Dini görevlerin sıklığı ile yoksulların şans oyunlarına ilgisi arasındaki çapraz tablo

Dini görevlerinizi hangi sıklıkla yerine getirirsiniz?	Yoksul insanları ancak şans oyunları kurtarır.					Toplam
	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
her gün	44	41	8	7	3	103
	26,2%	24,4%	4,8%	4,2%	1,8%	61,3%
özel gün ve aylarda	15	22	11	4	1	53
	8,9%	13,1%	6,5%	2,4%	,6%	31,5%
bayramlarda	1	1	1	0	0	3
	,6%	,6%	,6%	,0%	,0%	1,8%
hiç	3	3	1	2	0	9
	1,8%	1,8%	,6%	1,2%	,0%	5,4%
Toplam	63	67	21	13	4	168
	37,5%	39,9%	12,5%	7,7%	2,4%	100,0%

Tablo 3.45 e göre dini görevlerin yerine getirilmesiyle şans oyunlarına olan ilgi Likert ölçeği ile test edilmiştir. Dini görevlerini her gün yerine getiren yoksulların oranının % 61.3 olduğu görüldü bu insanlardan % 6 sı şans oyunlarına meyilli gözüküyor. Yine bu tabloda şans oyunlarına meyil konusunda % 6 dan daha yüksek bir oran görülmemektedir. Bu bağlamda İslamiyet'in ve diğer dinlerin yoksulluğa bakışı nasıldır? İrdelenmeye devam edilecek olursa yukarıdaki verilerin ortaya çıkardığı tezat daha iyi anlaşılacaktır. Bu konu yüzyıllardır insanları ilgilendiren, dünyevi manada sıkıştıklarında onları mistik güçlerle çözmeye çalıştıkları bir alandır. Peygamberler tarihi incelendiğinde de ilk olarak onlara tabi olanların alt sınıftan fakir ve düşkün insanlar oldukları görülür. Günümüzde de bu yöndeki arayışlar batı ve doğu dünyasında devam etmektedirler. "Bu durum insanları bir takım metafizik arayışlara itmiştir. Batıda Uzakdoğu dinlerine karşı ilgi artmıştır. Türkiye'de ise, bu kaos ortamı bir takım batıl inanışlar ve onun dolayımında ki rantiyenin ekmeğine yağ sürmüştür"(Yıldız, 2006: 45).

Dini inanışlarda iki tür fakirlik anlayışı olduğunu görürüz. Bunlardan ilki gerçekten zor durumda olan öksüz, yetim, esir vb. insanların istedikleri halde geçinecek materyalleri bulamaması ile ilgilidir. İkinci tür fakirlik ise dinde ilerlemek Allah'ın

rızasını kazanmak gibi amaçlar doğrultusunda sürdürülen gönüllü bir fakir hayatı yaşamaktır.

“Dinler insanların fakir durumuna düşmesini arzu etmezler ancak bu ikinci fakirlik anlayışı, ideal bir anlayıştır. Zira dindar dünyadan elini eteğini çekerken bunu maddi yokluktan değil, zahidâne bir sebeple yapmaktadır. Bu fakirlik anlayışını Budizm’de, bütün Katolik tarikatlarında, Ortodoks Mezhebi’nde ve bazı İslam tarikatlarında ortak bir anlayış olarak görmek mümkündür”(Bilgin, 2003: 225).

Tablo 3.46: Dini görevlerin sıklığı ile yoksulların alkol kullanımı arasındaki çapraz tablo

Dini görevlerinizi hangi sıklıkla yerine getirirsiniz?	İstemese de insanlar problemlerini unutmak için alkole başvurur.					Toplam
	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
her gün	47 28,0%	31 18,5%	7 4,2%	15 8,9%	3 1,8%	103 61,3%
özel gün ve aylarda	19 11,3%	18 10,7%	7 4,2%	6 3,6%	3 1,8%	53 31,5%
bayramlarda	1 ,6%	1 ,6%	0 ,0%	1 ,6%	0 ,0%	3 1,8%
hiç	2 1,2%	2 1,2%	0 ,0%	4 2,4%	1 ,6%	9 5,4%
Toplam	69 41,1%	52 31,0%	14 8,3%	26 15,5%	7 4,2%	168 100,0%

Tablo 3.46 ya göre dini görevler ile alkol arasındaki geçerliliği test ettiğimizde her gün dini inançlarını yerine getiren % 61.3 yüzdeler arasında dahi % 10 oranında aralıklı da olsa problemlerin çözümü için alkol tüketildiği ortaya çıkmıştır. Genel tabloya bakıldığında ise araştırmaya katılanların yaklaşık % 20 si alkol tüketiyor.

Bu konuyla paralel olarak sürdürülen dinlerin yoksullara bakış açısı ve yoksulluğun ortadan kalkması için getirdiği öneriler, ortaya koydukları yaptırımlar nelerdir irdelemeye devam edelim. “Kısaca fakir insanlar bir şeylere sahiptirler; ancak sahip oldukları şeyler zekat vermeyi gerektirecek miktarın altındadır ve ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli değildir. Yoksullar ise hiçbir şeye yada yok denecek kadar az bir mala sahip olan, yardım görmeden geçimlerini temin edemeyen kimselerdir”(Ağırman, 2003: 327).

Bu bağlamda öncelikli olarak İslamiyet'in yoksulluğun kalmaması için ortaya koyduğu öneriler ve diğer dinlerin önerilerini sıralayacak olursak şöyle bir tablo ortaya çıkar. “Onlar kendi canları çekmesine rağmen yiyeceği Allah rızası için yoksula, öksüze ve esire yedirirler... Allah da onları bu yüzden o günün fenalığından korur; onların yüzüne parlaklık neşe verir”(Kuran, 76: 8-11). “...Kim Allah’a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona bir çıkış yolu açar, onu beklemediği yerden rızıklandırır. Kim Allah’a tevekkül ederse, O kendisine yeter.” (Talak,2-3) “Nice canlılar vardır ki rızıklarını taşıyamazlar(yiyecek biriktiremezler).Onları da, siz de Allah rızıklandırır”(Ankebut,60) “Sana, neyi infak edeceklerini soruyorlar. De ki: fazla olanı.”(Bakara,219) “Böylece o mallar içinizden sadece zenginler arasında dolaşan bir devlet olmasın”(Kuran, 59:7) “Hıristiyanlıkta da aynı uygulamaların devam ettiğini görüyoruz. Bazı İncil pasajları şöyledir: İki gömleği olan hiç olmayana versin; yiyeceği olan kimsede böyle yapsın! (Yaman, 2003: 217). “İyi gözlü adam mübarek kılınır; çünkü kendi ekmeğinden fakire verir”(Süleyman Meselleri’nden Aktaran, Yaman, 2003: 219).

“Ancak dinlerin yoksullukla etkin bir mücadele gibi ekonomik programları yoktur. Ekonomi çok değişkenlik gösteren bir kurumdur ve dinlerde her şeyden önce ekonomik veya siyasi değil, ağırlıklı olarak ahlaki bir strateji izler. Eski ahitte %10veya Kuran’da %2,5-%10 zekat şeklindeki fakirlere yardım yoksulluğu korumaya ve orta tabakalaşmayı sağlamaya yönelik uygulamalar olarak görülebilir” (Bilgin, 2003: 229).

IV. BÖLÜM

SONUÇ

168 yoksul aile reisi üzerinde yapılan anket çalışması ve bunların yanında yapılan görüşmeler ile yoksulların hem görüşleri alınmış hem de yaşadıkları mekanın içinde kalınarak yaşadıkları atmosfer hissedilmeye çalışılmıştır.

Cinsiyet açısından ele alındığında % 54,2'sinin kadın, %45,8'inin erkek olduğu ve yaş grubu açısından yoğunluğun %44,1 ile 30-39 ve %32,2 ile 40-49 ve %16 ile 24-29 yaş grupları arasında olduğu görülmektedir.

Yapılan anket sonucunda aile reislerinin % 38 i kent merkezinde doğmuştur. Bu sonuca göre kalan % 62 lik kısmın kent merkezlerine daha sonra göç ettikleri ortaya çıkmaktadır. Aile reislerinden % 72 si on yıldan fazladır kent merkezinde oturmaktadır. Tablo 3.2. ile karşılaştırıldığında kent merkezlerinde doğmayanların da uzun yıllardır kentte ikamet ettikleri anlaşılmıştır. Köyden yardım alanların oranı % 16 dır. Tarım ve hayvancılık giderek ülkemizde popülaritesini yitirmiştir. Kırsalda yapacak bir iş bulamayan, toprağı ve hayvanı olmayan fakir köylü mecburen kent merkezlerine göçmektedir. Kırsal nüfusun giderek kent merkezlerinde toplanması şüphesiz çaresizliğin bir tezahürüdür. Buradan da anlaşılacağı üzere kırsalda tutunamayan insanların kent merkezlerine gelerek *yoksulluk sendromuna* dâhil olduğunu görüyoruz. 1990 öncesi kent merkezlerine göç eden insanların iş bulma ve kente yerleşme gibi umutları vardı. Hemşerilik, cemaat ilişkileri, iş imkânlarının henüz dolmamış olması gibi etkenler yoksulların şehirde tutunabilmesini sağlıyordu fakat 90 lardan sonra ortaya çıkan şartlar, araştırmacının yoksulluk sendromu diye ifade ettiği, yoksul insanların giderek tükendiği yeni bir yoksulluk biçiminin de ortaya çıkmasına neden oldu.

Eğitim düzeyleri göz önüne alındığında yoksulluğun nedenleri ile eğitim düzeyi arasındaki ilişkinin ne kadar açık olduğu görülmektedir. İlkokul mezunu olanların

%65,5 ile açık farkla ilk sırada yer aldıkları okuryazarlığı olmayanların ise %14,9 ile ikinci sırada yer aldıkları görülmüştür. Yani üzerinde araştırma yapılan yoksulların %80,4'ünün ilkokul mezunu ya da hiç okuma yazması olmayanlar oluşturmaktadır. Yüksek okul mezunu olan sadece 3 kişi ve yaklaşık olarak % 2 lik bir orana tekabül ediyor.

Hane reisinin bakmakla yükümlü olduğu hane halkı sayısının 2-6 arasında yoğunlaştığı görülmüştür ki oranı %85 'tir. Bu oran aslında Türkiye'deki normal bir aile yapısının dışına taşan bir oran değildir. Dolayısıyla Kütahya kent yoksulları için yoksulluklarının nedenini ailenin üye sayısının kalabalık olmasıyla açıklamak doğru değildir. Görüldüğü gibi yoksullarda da başat olan çekirdek aile tipidir.

Kütahya kent merkezinde birçok terkedilmiş, yıkılmaya yüz tutan ahşap bina olduğu daha önce bahsedilmişti. Yoksulların % 85'i müstakil ev, gecekodu ve baraka tarzı yerlerde ikamet etmektedirler. Bu tablo incelenirken müstakil apartman ya da sitelerin giriş ve bodrum katlarındaki dairelerin varlığı unutulmamalıdır. Aynı zamanda bazı yoksulların evleri kötü de olsa kendilerine aittir ve bazı yoksullardan da akrabaları kira almamaktadır. Yoksulların yaklaşık % 67 si kirada oturmakta ve gelirlerinin çoğunu kiraya vermektedirler. Bu tablodan kalan % de 33lük kısmın kira ödemediği gibi bir sonuç çıkarılabilir fakat yakın akrabalarından da bir kısmının yoksullardan cüzi de olsa kira aldığı göz ardı edilmemelidir. Yoksulluk sendromuna tutulunanların % 96 sı üç oda ve onun altında oturmaktadır. Oran en fazla iki odalı evlerde % 57 ile görülmektedir. İki odalı evlerin tercih edilmesi kirasının düşük olması, ısınmasının daha rahat olması gibi geçinme stratejilerine dayanmaktadır. Bu tablodan anlaşılacağı üzere 100ytl'nin altında kira vermeyenler hesap edilirse % 26 ı gibi bir sonuç çıkacaktır. 100ytl'nin altında kira bugünün şartlarında kulağa garip gelebilir fakat tablo 3.10 dan da anlaşılacağı gibi yoksulların çoğu iki odalı evlerde oturmaktadır.

Yoksulların yoksulluklarının en temel nedeni çalışmamalarıdır. Çalışmaya katılanların yaklaşık % 58 i işsiz olduklarını belirtmişlerdir. Bu oldukça yüksek oran bu ailelerin neden yoksul olduğunun en temel kanıtıdır. Çalışan hane reislerinin yaptıkları işlere bakıldığında ise özel yetenek, uzmanlaşma gerektiren hiçbir iş olmadığı anlaşılmaktadır. Yapılan işler tamamen vasıfsız ve en düşük ücretlerin kazanıldığı, bedensel işlerdir. İnşaat işçiliği ve temizlik işleri gibi. Üstelik bu işler

devamlılık arz eden işler değil, günübirlik, işin belli bir kısmını alıp bitirene kadar yapılan götürü iş veya mevsimlik işlerdir. Hanelerin ancak %10,7'sinde ikinci bir çalışanın olduğu görülmektedir. Ancak bu ikinci iş genelde hanımlarının yaptığı gündelikçilik türü işlerdir. Gündelikçilik yapanların oranı 10,1 dir. Hanelerin tüm çalışanlarıyla birlikte elde ettikleri aylık ücretlerin yaklaşık %83,5'inin 500 YTL ve altında olduğu görülmektedir. Hanelerin aylık geçim miktarlarına bakıldığında verilen oranların oldukça düşük olduğu, yaşam standardının ne kadar düşük olduğunun da göstergesi durumundadır.

Yoksullar için yoksulluğun veya kendi yoksulluklarının nedenini yine kendileriyle veya yoksullarla açıklamak mümkün değildir. İş bulunduğu çalışılacağı için yoksulluktan da kurtulabileceklerdir. Dolayısıyla temel sorun işsizlik, iş bulamamak yani yapısal sorundur. Yoksulların yoksulluğu yapısal nedenlerle açıklamaları ile siyasal bakışları arasında bağ kurmak sağlıklı sonuçlar vermemektedir. Saha gözlemlerine dayanarak yoksulları ideolojik kanaat belirtmekten veya siyasal görüşlerini dile getirmekten son derece kaçındıkları söylenebilir. **Yoksulluk sendromundaki** insanlar apolitiktir.

Giderlerin kira hariç en büyük payını % 76 lık oranla mutfak almaktadır. Yoksullar için kendinin ve çocuklarının karınlarını doyurmak başlı başına bir problemdir. Bazıları bunun için evde ekmeklerini kendileri yapmak gibi geçim stratejileri geliştirmiş, bazıları da bundan çoktan vazgeçerek yemeklerini aşevlerinden almaya başlamışlardır.

Yoksulların % 50' si bir yardım kuruluşundan yardım almaktadır. Bunlar % 23 ile yakıt yardımı ve onun ardından % 21 ile yiyecek yardımı en çok alınan yardım türleri arasındadır. Akrabalardan alınan yardımlar noktasında araştırmaya katılanların % 77 sinin herhangi bir yardım almadıkları tespit edilmiştir. Bu bağlamda yoksulluk sendromunun ebeveynlerden çocuklara geçen bir özellik olduğu ortaya çıkmakta ve tezimizi güçlendirmektedir. Geriye kalan % 23 lük kısmın 21 i ise yardımları anne baba gibi birinci dereceden akrabalardan almaktadır.

En yüksek güvence oranı olarak % 40,5 ile SSK gelmektedir. Bu ailelerde çalışan bir işçi olduğu anlamına gelmektedir. Daha sonra % 38 oranla ikinci sırada yeşil

kart gelmektedir. Sosyal güvencesi olmayan ailelerin oranı ise % 15,5 dir. Buna rağmen yoksul insanların % 47 si paraları olmadığında sağlık hizmetinden vazgeçebilmektedir.

Yoksulların % 84,5 i borçludur ve borçlanma oranında başı çeken % 28,5 oran ile esnaf gelmektedir. Daha sonra sırası ile 24,5 oran ile banka daha sonra da % 12,5 ile akrabalar gelmektedir.

Araştırmaya katılan ailelerin % 13 ü yeteri kadar besleniyoruz derken, en yüksek oranla yani % 40 tüm gıda maddelerinden yeteri kadar tüketemediğini belirtmiştir. Hemen ardından yaklaşık % 33ü et ürünlerini yeteri kadar tüketemediğini belirtmiştir. Araştırmaya katılanların % 37 si psikolojik destek alması gerektiğini düşünüyor. Yoksulluk insanları oldukça yıpratır bir süreçtir, eğer bu süreç yoksulluk sendromuna dönüşmüşse içinden çıkılmaz bir hal alır ve yoksul insanlar profesyonel yardım almak zorunda kalırlar.

Fakirlik nedeni olarak en yüksek belirtilen şık % 35 ile eğitimsizlik olmuştur. Bu şikkı % 25 ile kader, % 22 ile de işsizlik izlemiştir Yoksulların çocukları için sahip olmak istedikleri meslekler içinde ilk üç sırayı, öğretmenlik, memurluk işçilik almaktadır. Onlar için bu işler devlet garantisinde, sosyal güvencesi olan işlerdir. Çocukları için bu meslekleri isteyen ailelerin oranı yaklaşık % 64 dür. Kütahya’da yaptığı araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde, sokakta çalışan çocukların yaşlarının 6 ile 14 yaş arasında değiştiği, genellikle çok çocuklu ailelerden geldikleri ve bu çocukların anne ve babalarının eğitim durumlarına baktığımızda tamamına yakın bir bölümünün ya ilkokul mezunu ya da okuryazar olmadığı ailelerinin aylık gelir durumlarına baktığımızda ise %94,3’ünün asgari ücretin altında gelire sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca çalışan çocukların yarıdan fazlasının ailesinin köy kökenli olduğu ve % 54,4’ünün de alt sosyo-ekonomik düzeydeki mahallelerde ikamet ettiği elde edilen bulgular arasındadır.

Yoksulluk sendromuna tutulan insanlar hayatın normal akışından kopmakta, sosyal ilişkilerden dışlanmakta ve giderek tükenmektedirler. Yoksulluk sendromu kendini yineleyen ve yeni yoksulluklar üreten bir süreçtir. Kişinin bu süreçten kurtulması, kendi kendine başaramayacağı bir durumdur ve yardıma ihtiyacı vardır. Bunun için en büyük görev devlete düşmektedir. Bu bağlamda yeteri kadar yoksulluğu giderici sosyal politika üretilmemektedir.

Bilindiği gibi, Türkiye'nin veri tabanında mahalle ölçeğinde yoksulluk durumunu gösteren mikro veriler bulunmamaktadır. Bu sebeple, yoksul kimselerin tayini için dolaylı göstergelerden yararlanılması gerekmektedir. Türkiye'de çeşitli yoksul kümelerine yönelik kamusal yardım hizmetleri mevcuttur. Ancak, resmi olarak tanımlanmış bir yoksulluk sınırı olmadığından, hangi gelir seviyesinin altında kalanlara yardım yapılacağı konusunda ortak bir uygulama yoktur. Muhtaç gruplarına yönelik sosyal harcamalar, yoksulluk sınırını son derece düşük gelir seviyelerinde tutmaktadır. Çoğu zaman süresiz olan ayni ve nakdi yardımlar ihtiyacın gerisindedir. Diğer taraftan, Türkiye'de herhangi bir sosyal sigorta kapsamında çalışanlar, aile fertleriyle beraber, sosyal güvenlik kapsamında sayıldıklarından dolayı, gelir durumlarının her türlü ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığına bakılmaksızın, kamusal sosyal yardımların dışında bırakılmaktadır. Bu itibarla, kamusal yardımlardan gelirsiz mutlak yoksullar yararlanabilmektedir.

Sonuç olarak, sözü edilen programlardan yararlananların, muhtaç durumdaki en yoksul kitleyi temsil ettiği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, bu programların bir veya bir kaçından yardım almak durumunda olanların, bir yoksul kümesini temsil etmesi söz konusudur. Bununla birlikte, söz konusu programlardan herhangi bir nedenle yararlanamayan ancak muhtaç durumda olan yoksullar da bulunmaktadır. Örneğin, asgari ücretle çalışan, okula giden çok sayıda çocuğu olan ve hatta oturduğu konuta kira ödeyen çok yoksul aileler de bulunmaktadır. Daha öncede belirtildiği gibi, sosyal güvenceleri olması dolayısıyla bu kimseler, gelir düzeyleriyle gereksinimleri arasında bir kıyaslama yapılmaksızın, yardım programlarına dahil edilmemektedir. Ücretsiz tedavi-ilaç hizmetiyle yetinen bu kimseler, asgari ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Muhtarlıklarca, 'muhtaçlık belgesi' verilebilecek nitelikteki kişilerden oluşturulan listeler; hem herhangi bir sosyal yardım programından yararlanan yoksulları; hem sözünü ettiğimiz türdeki yoksulları içermektedir.

Her vakfın (SYDV) elinde yoksullara ilişkin kayıtlar bulunmakta ancak bu kayıtlar standart olmadığı gibi değerlendirmeye olanak verecek biçimde de saklanmaktadırlar. Bu kayıtlardan, yeni politika ve uygulamaların belirlenmesinde etkin bir biçimde yararlanılmamaktadır. Oysa bir hizmeti başlatırken en başta değerlendirme ölçütlerinin belirlenmesi ve buna uygun bir kayıt sistemi oluşturulması gerekir. Bu kayıtların da elektronik ortamda tutulması, saklanması ve gerek merkezi gerekse yerel

ölçeklerde değerlendirmeye, çözümlenmelere olanak verecek bir veri tabanı işlevi görmesi gerekir. Geç kalınmış da olsa; 1) muhtaçlık değerlendirme ölçütleri hemen belirlenmeli, 2) kayıt standardı geliştirilmeli, 3) bilgisayar programı yazılmalı, 4) geriye dönük kayıtlar bilgisayara girilmeli ve böylece kamu kaynaklarının daha etkili kullanımı sağlanmalıdır. Yoksullara yönelik sosyal bir politikanın olmaması ve yardım verilerinin bir merkezde toplanmaması, araştırmanın alt hipotezlerinden olan **yoksulluk sendromu** arttıkça yardıma daha çok ihtiyaç duyulur, sendromun geçmemesi yoksulları yardıma bağımlı hale getirir tezini ispatlar, çünkü yoksul birden çok yoksulluk kuruluşuna aynı anda başvurmakta ve sonuç beklemektedir. Bunlardan art niyetlileri ya da ifadeyi yumuşatacak olursak mecbur kalanları örneğin belediye ve valilikten ayrı ayrı kömür yardımı almakta bunlardan bir tanesini satmaktadır. Böyle iki yerden yardım alanlar olduğu gibi kendisine hiç yardım gelmeyen yoksul aileler de vardır.

Yoksulluk, kamuoyunda ve siyaset çevrelerinde ciddiye alınan bir sosyal sorun olarak, 1990'ların sonunda Türkiye'nin gündemine yerleşti. 1990'lar, ülke ekonomisinin artarda gelen ekonomik krizlerin yanı sıra büyük bir depremle de sarsıldığı yıllardı. Yoksulluğun artık görmezden gelinemeyecek biçimde su yüzüne çıkmasına yol açan bu çok önemli konjonktürel olgular, zaman zaman, sorunun nihai sebepleri olarak da değerlendirildiler. Bu da, bir dizi teknolojik, ekonomik ve demografik gelişmenin yol açtığı ciddi bir yapısal dönüşüm yaşanmakta olduğunu ve yoksulluğun bu dönüşüm içinde, eskisinden farklı biçimlerde ortaya çıktığını gözden saklamakta etkili oldu. Oysa sözünü ettiğimiz gelişmeler, hem bütün dünyada, hem de ülkeye özgü koşullar tarafından biçimlendirilmiş olarak, Türkiye'de eskisinden farklı kurumlar ve politikalarla yaklaşılması gereken, yeni bir yoksulluk olgusuna yol açmışlardı. Yoksulluk dünyanın her yerinde aynı sistematik nedenlerden mi kaynaklanıyor? Araştırma boyunca sorgulanan alt hipotezlerden biri olan bu konuya kişisel ve şans faktörlerini bir yana bırakarak özellikle yapısal faktörlerde evet yanıtı verilir. Neo-liberal yoksullukla mücadele yaklaşımı, yok ettiği refah devletinden doğan boşluğun doldurulması konusunda sivil toplum kuruluşlarından medet ummaktadır. Kütahya'da kayıtlı 300 sivil toplum kuruluşu olduğu halde yoksullukla etkili olarak mücadele eden bir STK bulunmamaktadır. Bunlardan yerel gündem 21 görevlileri kıyafet yardımı yapmakta ve meydan mahallesindeki aşevi de yemek yardımında

bulunmaktadır. Oysa günümüzde insanların karınlarını doyurmak ya da kıyafetlerini değiştirmek onları yoksulluktan kurtarmak için yeterli değildir.

Yoksullukla ilgili toplumun aldığı önlemler yeterlidir? Dernek ve vakıfların bu konu üzerindeki faaliyetleri nasıldır? Bu soruda yine alt hipotezlerde incelenecek bir konuydu dolayısıyla dernek ve vakıfların bu konuda yetersiz kalacağı anlaşılmıştır.

Kütahya'daki kent yoksulluğunun nedenleri şunlardır: Türkiye'de devletçilik anlayışının hâkim olduğu günlerde Kütahya'ya kurulan Azot, Şeker, SLİ gibi fabrikalar bu ilin halkını girişimcilik açısından köreltmış ve bu fabrikaların bir kısmının özelleştirilip bir kısmının kapanması işçilerini işsiz bırakmıştır. Bu bağlamda Kütahya tam bir işçi ve memur şehridir. Dolayısıyla çevresindeki Uşak, Eskişehir, Afyon gibi şehirler geçmişte Kütahya'nın kazası olduğu halde gelişmişlik açısından bu ili geçmişlerdir. Kütahya coğrafi konumu itibarıyla İstanbul, Ankara, İzmir, Konya gibi Büyükşehirlere hemen hemen aynı uzaklıkta ve bu şehirlerin ortasında yer almaktadır. Ulaşım açısından eşit zaman ve yol mesafesinde olduğu halde Kütahya bu avantajını kullanamamış ve gelişmiş oto yolları komşularına kaptırmıştır. Kütahya yeraltı ve yer üstü zenginlikleri açısından bir cennet olduğu halde bunu işleyecek özel sanayi tesislerinden mahrum olduğu için bu zenginliğini de kullanamamaktadır. Kütahya'nın bir diğer zenginliği kömürdür fakat doğalgaz ithalatı ve seyitömer kömürünün yasaklanması bu sektörü de bitirmiştir. Bor madeni zaten işlenmeden kamyonlarla ihraç ediliyor. Bu bağlamda Kütahya doğal ve tarihi değerlerini turizm alanında değerlendirememektedir. Çok zengin olan termal kaynaklarının etrafında yeterli ve büyük otellerin olmaması tarihi değerlerin tanıtımındaki eksiklikler, bu ile yeteri kadar turist gelmesini engeller. Bu kadar imkâna sahip bir ilde işsizlik ve yoksulluk minimum seviyede olmalıdır aslında fakat bu da yönetim zaafından kaynaklanan ekonomik ve siyasi etkenlerdir. Yoksulluk mikro bazda mücadelelerle engellenebilir. Yoksulluğun bulunduğu her yerde iş imkânı muhakkak vardır. Bu işlere işlevsellik kazandırılmalı ve yoksulluk yok edilmelidir. Kentsel yoksulluğun en önemli nedenlerinden biri işçi artırımına yönelik organizasyonların oluşturulmaması, iş alanında ki hatalı ya da eksik organizasyonlardır. İstihdam yoksa yoksulları tembellikle suçlamanın anlamı yoktur.

Bu bağlamda yoksulluğa ilişkin değerlendirmeler ekonomik nedenlerden, giderek sosyal ve psikolojik nedenlere kaymış yoksulların giderek edilgenleştiği ve

örgütsüzleştiği gözlemlendi. Yoksullukla mücadele programları bizzat devletin içinden, yoksulların katılımı olmaksızın oluşturulmaya başlandığını belirtir. Dolayısıyla yoksulluğun bir diğer önemli nedeni, yoksulların yönetimlerde söz sahibi olamamasıdır. Liberalleşmeye çalışan Türkiye ekonomisinde söz hakkı hep siyasetçilerin ve işadamlarının elindedir. Dolayısıyla yoksulluk görmezden gelinmeye devam edecek bir konu olarak süre gidecektir. Siyasal bazda etkili bir örgütlenme yoksulluğu azaltabilir. Yoksulların siyasi olarak örgütlenemeye çalışması bu çalışmada bir öneri olarak sunulabilir fakat çalışmanın genelinde bahsedile sebeplerden dolayı **yoksulluk sendromuna** tutulmuş ailelerde bu mümkün gözükmemektedir.

Kütahya kent yoksulluğunun bir önemli nedeni eğitimsiz ve mesleksiz popülasyonun kent merkezinde yığılmasıdır. Bu kadar vasıfsız insanın kent merkezinde toplanması beraberinde şüphesiz ekonomik ve sosyal problemler getirecektir. Bu problemlerin başında varsıl ailelerin kendi sitelerine çekilmeleriyle oluşan mekansal yarıma gelmektedir. Yoksulluk sendromuna tutulanlar akrabaları, komşuları tarafından da dışlanarak kendi yalnızlıklarına ve çaresizliklerine terk edilmektedirler. Araştırmanın bir diğer bulgusu ise yoksulluk sendromuna tutulanların yok sayılması görmezden gelinmesidir. Toplumdan dışlanan yoksullarla öteki karşılaşmak istemez, böylece vicdani olarak kendini rahat hisseder. Yoksulluk sendromuna tutulanlar doğru düzgün eğitim ve sağlık hizmeti alamazlar, hayatın işleyişinden kopmaları onların çocuklarına yoksulluğu bir miras olarak bırakmalarına neden olur. Böylece yoksulluk sendromu kalıtsal bir hal alır. Sendrom tıp literatüründen alınmış bir terimdir, hastalık tarif edilirken kullanılır bu bağlamda yoksulluk bir hastalık olarak kabul edilirse organizmanın bağışıklığı toplumsal dayanışmaya tekabül eder. Bu anlamda diğer bir çözüm önerisi yoksulları toplumdan dışlamadan, yani başka bir evrene itmeden onlara yardım etmektir. Bir arada bulunmak sorunların farkına varılmasını ve paylaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bu bağlamda TOKİ evleri bir çözüm olabilir ve mekânsal yarılmayı azaltabilir.

Yoksulluk küresel bir sorundur ve en zengin ülkelerin içinde dahi yoksullar bulunabilmektedir. Bu araştırmayla Kütahya'da kent yoksulluğu incelenerek mikro bazda yoksulluğun ne olduğu anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu çalışma ile bu insanların sosyolojik çözümlenmesi yapılmış, görülemeyen ya da görmezden gelinen hayatları gözler önüne serilmiş ve böylece sosyal politikalara bir ölçüde veri sunulmuştur.

Yoksulluk sendromu, yoksullukla beraber eğitimsizlik, işsizlik, sağlıksızlık vb. iki ya da daha çok bulgunun bir arada bulunması olarak tanımlanabilir. Sendrom tıp literatüründen alınmış bir terimdir, hastalık tarif edilirken kullanılır bu bağlamda yoksulluk bir hastalık olarak kabul edilirse organizmanın bağışıklığı toplumsal dayanışmaya tekabül eder. Bu çalışma ile yoksulluk sendromu kavramı üretilmiş, açıklanmaya ve geliştirilmeye çalışılmıştır. Türkiye’de yoksullukla ilgili yerel bazda yapılan ve içinde saha araştırmasını içeren sosyolojik araştırmalar çok azdır. Bu çalışma ile aynı zamanda bu konudaki literatürün artması ve çözüm önerileri ile faydalı olunması sağlanmaya çalışılmıştır. Yerelden küresele dönecek olursa dünya insanları küreselleşme adı altında hep bir alma ve biriktirme çabasının içine girmiş *öteki* ni görmezden gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda yoksulluk ekonomik bir sorun olmaktan ziyade bir ahlak sorunudur. Adaletsiz bölüşüm Afrika’daki çocukları açlıktan öldürürken kuzeydeki gelişmiş birçok ülkenin çocuklarını obez yapmaktadır. Çalışmanın genelinde bahsedildiği gibi mal, kapital, noktasında özellikle gelişmiş ülkeler hep almak istemektedir. Dünya insanların tez zamanda verme kültürüne yeniden dönüş yapmaları en büyük dileğimizdir. İnsanoğlunun ihtiyacından fazlasını biriktirmesi açgözlülük, ihtiyacı olduğu halde bir yoksula verebilmesi ise erdemdir...

KAYNAKÇA

- Abay, A., 2004, Bir Sosyal Politika Olarak Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yeri, Sivil Toplum Dergisi, 2 (6-7), s. 77-92.
- Acar, M. ve Demir, Ö.,1992, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ağaç Yayınları, İstanbul.
- Ağırman, C., 2003, Yoksullukla Mücadelede Ahlaki ve Dini Eylem Olarak İnfakın Rolü, *Yoksulluk II. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 324-339.
- Akdemir, İ.O., 2003, Türkiye'nin Doğusunda Derin Yoksulluğun Bölgesel Analizi, *Yoksulluk II. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 104-139.
- Al, Y.H., 1998, Van Dosyası: Teknolojik Afet Zorunlu Göç Yoksulluk, *Eleştirel Mimarlık Dosyaları*, Ed.: Y. Özdek, TMMOB Mimarlar Odası yayınları, Ankara.
- Altınok, E.,2006, Yasadışı Yapılan Alanlarda Dönüştürme Kapasitelerinin Tükenişi ve Kentsel Yoksulluk Çeliklepe Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, (yayınlanmamış).
- Altuntaş, H., 2002, Yoksullukla Mücadele ve Güçsüzleri Kimsesizleri Koruyup Gözetmek, Diyanet Aylık Dergi, (35), s.38-43.
- Arabacı, R., 2007, Yoksulluk ve Gelirin Yeniden Dağılımı Açısından Asgari Ücret, Akademik Araştırmalar Dergisi, (33), s. 53-65.
- Arı, A., 2003, Yoksullukla Mücadelede Yerel Bir Dost: Dost Eli, *Yoksulluk III. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 160-167.
- Aron, R., 1994, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, çev.: K.Alemdar, Bilgi Yayınları, Ankara.

- Avcı, N., 2003, Yükselen Bir Değer Olarak Yoksulluk ve Türkiye, *Yoksulluk I. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 122-133.
- Aytaç, Ö. ve Akdemir, İ.O., 2003, Türkiye’de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu, *Yoksulluk II. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 50-77.
- Bağdadioğlu, E., 2003, Yoksulluk Sınırı ve Asgari Ücret, *Yoksulluk III. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 108-125.
- Balcı, A., 2002, *Sosyal Bilimlerde Araştırma*, Bilgisayar Yayıncılık, Ankara.
- Balibar, E. ve Wallerstein, I., 1995, *İrk Ulus Sınıf*, çev.: N. Ökten, Metis Yayınları, İstanbul.
- Barnet, R.J. ve Cavanagh, J., 1995, *Küresel Düşler İmparator Şirketler ve Yeni Dünya Düzeni*, çev.: G. Şen, Sabah Kitapları, İstanbul.
- Bauman, Z., 1996, *Yasa Koyucular ile Yorumcular*, çev.: K. Atakan, Metis Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z., 1999a, *Çalışma Tüketimcilik ve Yeni Yoksullar*, çev.: Ü. Öktem, Sarmal Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z., 1999b, *Küreselleşme – Toplumsal Sonuçları*, çev.: A. Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bilgili, A.E, ve Altan, İ., 2003, Bir Yardım Yönetimi Modeli: Deniz Feneri Örneği, *Yoksulluk III. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 62-77.
- Bilgin, V., 2003, Dinlerin Yoksulluğu Algılayışı Üzerine Bir İnceleme, *Yoksulluk II. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 222-237.
- Bilgin, V., 2008, Yoksulluk, Düşünce İklimi Programı, 21.02.08, TRT 2.
- Bora, T., 1994, İşsizlik Yoksulluk ve Toplumsal Dayanışma, Birikim Dergisi, (61), s. 3-7.
- Boratav, K., 1997, Ekonomi ve Küreselleşme, *Emperyalizmin Yeni Masalı: Küreselleşme içinde*, Ed.: I. Kansu, İmge Kitabevi, Ankara.

- Boratav, K., 2004, Yoksulluk Kavramı Üzerine Notlar, Toplum ve Hekim Dergisi, 19 (1), s. 7-9.
- Bottommore T. Vd.,1990, *Sosyolojik Çözümlemenin Kısa Tarihi*, çev.: M.Tunçay, Versa Yayıncılık,İstanbul.
- Braudel, F., 1991, *Maddi Medeniyet ve Kapitalizm*, çev.: M. Özel, Ağaç Yayıncılık, İstanbul.
- Buğra, A. ve Keyder, Ç., 2007, *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Buğra, A. ve Sınmazdenir, T., 2007, Yoksullukla İlgili Mücadelede İnsani ve Etkin Bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği, *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru* içinde, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Buğra, A., 2005, *Yoksulluk ve Sosyal Haklar*, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği için hazırlanan danışman raporu.
- Buğra, A., 2008, *Kapitalizm Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Buz, S., 2003, Yoksulluk ve Göç, *Yoksulluk II. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 150-161.
- Callınicos A., 2004, *Toplum Kuramı* çev.: Y. Tezgiden, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Can, K., 2001, Şanlıurfa’da Yoksulluk Manzaraları, Toplum ve Bilim Dergisi, 89 , s. 205-217.
- Chossudovsky, M., 1999, *Yoksulluğun Küreselleşmesi*, çev.: N. Domaniç, Çivi Yazıları Yayınevi, İstanbul.
- Çağbayır, Y., 2007, *Ötüken Türkçe Sözlük IV. Cilt*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Çakır, M., 2003, Türkiye’de Yeni Yoksulluk ve Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, (yayınlanmamış).
- Çukurçayır, M.A., 2002, Kentler ve Tutunamayanlar: Konya Örneğinde Kentsel Yoksulluk. 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokiyumu: *Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama Kitabı*. Ankara.

- Danış, M.Z. vd., 2003, Tüberkiloz Hastalığı ve Yoksulluk İlişkisi Üzerine Multidisipliner Bir Araştırma, *Yoksulluk III. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 388-401.
- Dansuk, E., 2003, Yoksullukla Mücadelede Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi, *Yoksulluk I. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 238-249.
- Demirci, E.Y., 2003, Yoksulluğun Tüketilmesi, *Yoksulluk I. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 14-21.
- Demirtepe, İ., 2003, Türk Komedi Filmlerinde Zengin Yoksul Stereotip Temsilleri , Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, (yayınlanmamış).
- Doğan, İ., 2003, Türkiye Yoksulluğunun Sosyo-Kültürel Zemini, *Yoksulluk I. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 80-89.
- DPT., 2001, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- Dumanlı, R., 1995, Yoksulluk Kavramı Ölçülmesi ve Gelir Dağılımı İlişkileri, Yeni Türkiye Dergisi, (6), s. 211-229.
- Erdem, T., 2003, Yoksulluk Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma Ankara Kent Yoksulları, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, (yayınlanmamış).
- Erdoğan, N., 2001, Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine, Toplum ve Bilim Dergisi, 89 , s. 205-217.
- Erman, T., 2001, Köyden Kente Göç Yoksulluk ve Kadın. <http://www.ucansupurge.org/newhotmail/.php>(16.5.2007).
- Erten ,M.,1999, *Nasıl Bir Yerel Yönetim*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Friedmann, J., 2002, Yoksulluğu Yeniden Düşünmek : Yetkilendirme ve Yurttaşlık Hakları, çev.: N.Oktik, Doğu Batı Dergisi, (17), s. 141-157.
- Geray, C., 2008, Türkiye’de Kırsal Gelişme Yöneltilerinin Dayanması Gereken Toplumsal Ekonomik ve Tüzel Temeller, Mülkiye Dergisi, Cilt XXIII,(217)ss.119-140. 16.07.2008 tarihinde aşağıdaki siteden alınmıştır

http://www.mulkiyederigi.org/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=78&Itemid=2

- Gough, Iann., 2008, Welfare State, New Palgrave Dictionary of Economics, Vol 4.,pp.895-897.<http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/htm> 18.08.2008.
- Gökbunar, R. vd. 2008, Küreselleşme Kısılcısındaki Refah Devletinde Sosyal Refah Harcamaları, Doğuş Üniversitesi Dergisi, 9(2),ss.158-173.
- Gökbunar, R. ve Kovancılar, B., 1998, Sosyal Refah Devleti ve Değişim, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S.3(Güz),ss.251-266.
- Gül, S., 2002, Dış Göçler Yoksulluk ve Türkiye’de Göçmenlere Yönelik Yardımlar, İnsan Hakları Yıllığı, 23-24, s. 79-93.
- Gül, S., 2004, *Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa! Yeni Liberalizm ve Muhafazakarlık Kısılcısındaki Refah Devleti*, Etik Yayınları,2004.
- Gümeli, T., 2006, Orhan Kemal’in Gurbet Kuşları ve Latife Tekin’in Sevgili Arsız Ölüm Romanlarında Köyden Kente Göç ve Yoksulluk, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul, (yayınlanmamış).
- Gümüş, D., 2005, Kentsel Yoksulluk ve Kentlileşme Sürecinde İki Örnek: Karanfilköy ve Derbent Mahalleleri, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, (yayınlanmamış).
- Güngör, M., 2003, Yoksulluk ve Sokakta Çalışan Çocuklar Mersin Örneği, *Yoksulluk III. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 290-297.
- Hamacı, C., 1997, Çevrenin Ulusal Boyutları, *İnsan Çevre Toplum*, Ed.: R. Keleş, İmge Kitapevi, Ankara, s.390-399.
- Hart, A., 2004, Yunus Muhammad. Banker to the poor, Kliatt, January-1-2004. <http://www.allbusiness.com/information/publishing-industries/731099-1.html>.
- Hashemi, S. ve Morshed, L., 2002, Grameen Bank: A Case Study, Beyond Micro-Credit, New Economics Foundaiton, London.
- Hilsenrath, J. ve Buckman, R., 2003, Factory Employment Is Falling Worldwide, Wall Street Journal, 20 October.

Hobsbawm, E., 1996, *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991(Aşırılıklar Çağı)*, Çev.: Y. Alogan, Sarmal Yayınları, İstanbul.

http://tr.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCy%C3%BCk_%C4%B0rlanda_Patates_K%C4%B1tl%C4%B1%C4%9F%C4%B1 alındı 01.09.2008.

<http://www.genbilim.gov.tr/aditorial.03.09.2008>.

<http://www.denizfeneri.org.tr/dfd/ek/bağış.27.10.2007>.

Huntington, S.P., 2002, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, çev.: M.Turan ve C. Saydemir, Okuyan Us Yayınları, İstanbul.

Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M., 2005, *Nöbetleşe Yoksulluk*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Karataş, K., 2003, Yoksullukla Savaşmada Sivil Toplum ve Etik Boyut: Bir Sosyal Hizmet Yaklaşımı, *Yoksulluk I. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 90-103.

Karatay, A. vd., 2003, Beyoğlu Bölgesinde Yaşayan Yoksul Aileler ve Sokakta Çalışan Çocuklar, *Yoksulluk III. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 254-271.

Kaya M.,2006, Türkiye'de Anti Emperyalist Mücadele (1965-1971)*Journal of Historical Studies, 4 (2006), 1-12.*

Kayaoğlu, A.G., 2003, Yoksulluğun Sosyal Psikolojisine Eleştirel Bir Bakış, *Yoksulluk I. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 172-181.

Keleş, R., 2000, *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi, İstanbul.

Kobak, K., 2006, Yerel Yönetimlerin Yoksullukla Mücadelede Uyguladığı Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Programları, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, (yayınlanmamış).

Kulaksızoğlu, A., 2003, Çocukluktaki Yetersiz ve Kötü Beslenme ile Yoksulluğun İlişkisi, *Yoksulluk III. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 318-328.

Kuyurtar, E., 2003, Mutlak Yoksulluğa İlişkin İki Yaklaşım, *Yoksulluk I. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 110-121.

- Landes, D.S., 1995, *Kapitalizmin Doğuşu*, çev.: S.E. Gündüz, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Locaste, Y., 1996, *Sınıf Açısından Azgelişmişlik*, çev.: S. Avcıoğlu, Göçebe Yayınları, Ankara.
- Marshall, G., 1999, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev.: O. Akınhay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Marx, K. ve Engels, F., 2005, *Komünist Parti Manifestosu*, çev.: T.Keşmer, ÜBL Yayınları, Ankara.
- Moss, L.S., 1993, Now the Synthesis: Capitalism, Socialism and the New Social Cotract, Southern Economic Journal, July-1-93. <http://www.allbusiness.com/specialty-businesses/392138-1.html>.
- Müftüoğlu, Ö., 2003, Zenginlik Tartışılmadan Yoksulluk Tartışılabilir mi, Evrinsel Kültür Dergisi, (142), s.32-36.
- Nef , J.U., 1986. *Sanayileşmenin Temelleri*, çev.: E. Güngör, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul .
- Nikitin, A.I., 1990, One world: the coming synthesis of a new capitalism and a new socialism, The Futurist, November-1-90. <http://www.allbusiness.com/professional-scientific-research/124265-1.html>.
- Ocak, E., 2003, Yeni İstanbul- Yeni Yoksulluk, Cogito Dergisi, (35), s. 109-112.
- Ortaylı, İ., 2007, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yayıncılık, İstanbul.
- Önder, İ., 2004, Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele, Toplum ve Hekim Dergisi, 19 (1), s. 7-9.
- Özbudun, S. ve Başokçu, E., 2004, Bizim Köyde Yoksulluk Yok ki, Toplum ve Hekim Dergisi, 19 (1), s. 39-47.
- Özel, M., 1993, *Piyasa Düşmanı Kapitalizm*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Pogge, T., 2004, Küresel Yoksullukla Mücadele İçin Bir Perspektif, Sivil Toplum Dergisi, 2 (6-7), s. 157-170.
- Pogge, T., 2006, *Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları*, çev.: G.Kömürcüler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- Polanyi, K., 2000, *Büyük Dönüşüm*, çev.: A. Buğra, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Rowntree, B.S., 1902, *Poverty: A Study Of Town Life*, London, Mac Millan
- Sachs, J.D., 2005, *The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time*, Penimin Press.
- Saltık, A., 2003, Küreselleştirmenin Acımasız Bilinçli Silahı: Yoksullaştırma ve Halk Sağlığı, *Yoksulluk III. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 330-351.
- Seabrook, J., 1988, *The Race for Riches: The Human Cost of Wealth*(Basingstoke, Marshall Pickering) s. 15-19.
- Sencer, M., 1989, *Toplumbilimlerinde Yöntem*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Seyyar, A., 2003, Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele, *Yoksulluk I. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 38-69.
- Simmel, G., 1996, Metropol ve Zihinsel Yaşam, *Cogito Dergisi*, (8), s. 81-89.
- Soyak, A., 2004, Yapısal Uyum Programları ve Yoksulluk İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme, *Bilim ve Ütopya Dergisi*, (125), s. 36-45.
- Sönmez, E., 2005, Türkiye’de Küreselleşmenin Yoksulluk Üzerine Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, (yayınlanmamış).
- Stedman, G., 2005, *An End To Poverty?*, Kirkus Reviwes, September-1-2005.
- Sunar, L., 2003, Yoksulluğun Önlenmesinde Sivil Toplumun Rolü ve Gönül Kuşağı Derneği, *Yoksulluk III. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 132-140.
- Swingewood A., 1998, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, çev.: O.Akınhay, Bilim ve Sanat Yayınları ,Ankara.
- Şaylan, G.,1994, *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevleri*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Şenses, F., 2004, Yoksulluğun Küreselleşmesi mi? Küreselleşmenin Yoksulluğu mu?, *Toplum ve Hekim Dergisi*, 19 (1), s. 13-18.
- Şenses, F., 2006, *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İletişim Yayınları, İstanbul.

- Tekeli, İ., 2000, Kent Yoksulluğu ve Modernitenin Bu Soruna Yaklaşım Seçenekleri Üzerine. <http://www.tesev.org.tr/projeler/proje-yoksulluk-kent> (18.01.2008)
- Topal, Şevket., 2003, Kadına Olumsuz Etkileri Açısından Yoksulluk Problemine İslam Perspektifinden Genel Bir Bakış, *Yoksulluk II. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 378-388.
- Topaloğlu, A., 2005, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük III. Cilt*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul.
- Turner, B., 1997, *Eşitlik*, çev.: B.S. Şener, Dost Kitabevi, Ankara.
- Türkdoğan, O., 2002, *Gecekondu İnsan ve Kültür*, GenarYayınları, Ankara.
- Ulusoy, A.ve Vural T., 2001, *Belediye Dergisi*, Cilt:7, Sayı:12, Haziran
- Wallerstein, I., 1993, *Jeopolitik ve Jeokültür*, çev.: M. Özel, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Wallerstein, I.,1996, *Tarihsel Kapitalizm*, çev.: N. Alpay, Metis Yayınları, İstanbul.
- Wayne, E., 2002, *Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu*, çev.: B.D. Genç, Metis Yayınları, İstanbul .
- World Bank(2000), Socio-Economic Differences in Health, Nutrition,and Popilation in Turkey, HNP/Poverty Thematic Group of the World Bank, Washington DC.
- Wright, E.O., 1994, Interrogating Inequality: Essasy on Class Analysis, Socialism and Marxism, Verso, Londra.
- Yakut, K., 2005, *Kapitalizm, Sosyalizm ve Milliyetçiliğin Ortaya Çıkması*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi 110.Kitap ÜNİTE. 5.
- Yaman, A., 2003, Üç Kutsal Kitabın Yoksulluk Tasavvuru ve Aldığı Önlemler, *Yoksulluk II. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 214-221.
- Yıldız, İ., 2006, Yoksulluk ve Bilgisizliğin Öteki Yüzü: Yerleşik Halk İnançları, *Diyanet İlmî Dergi*, 42 (4), s. 43-50.
- Yıldız, O., 2003, Sosyal Koruma, İstihdam ve Fakirliğin Giderilmesi, *Yoksulluk III. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 126-131.

- Yılmaz, C., 2003, Küreselleşme ve 1980 Sonrası Hükümet Programlarında Yoksulluk Söyleminin Gelişimi, *Yoksulluk I. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 250-265.
- Yunus, M., 1999, *Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru*, çev.: G.Şen, Doğan Kitapçılık, İstanbul.
- Yunus, M.,2007, G.Demir ile Röportaj, Ekonomik Forum Dergisi, Temmuz2007ss:32-33.
- Yurdakök, M., 2005, Dünyada ve Ülkemizde Çocuk Sağlığı, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, (48), s. 203-205.
- Yüksel, A.T., 2003, Türk-İslam Medeniyetinde Vakıfların Önemi ve Fonksiyonları, *Yoksulluk III. Cilt*, Ed.: A.E, Bilgili ve İ. Altan, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 22-32.

(EK 1)

KÜTAHYA KENT YOKSULLUĞU ANKET FORMU

Yoksulluk yüzyıllardır insanlığın en temel problemlerindedir. Bu zor duruma toplum içindeki her insan düşebilir. Bu çalışma master tezi için yapılmakta ve Kütahya ilinde yoksulluk ne derece yaşanıyor, yoksullar için neler yapılıyor, yoksullar hayatlarını nasıl idame ettiriyorlar gibi soruların yanıtını aramaktadır. Bu çalışmanın amacı tamamen ilmî sebeplere dayanmakta ve toplumsal bir yaranın iyileştirilmesine katkıda bulunmaya yöneliktir. Eğer bu anket elinize benim ya da bir öğrencim vasıtasıyla geçtiyse yardımlarınız ve nezaketinizden dolayı şimdiden çok teşekkür ederim.

Engin Güneş
Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyoloji Master Öğrencisi.

1. Cinsiyetiniz 1) Kadın 2) Erkek
2. Yaşınız nedir?
3. Nerede doğdunuz? 1) Köy 2) İlçe 3) Şehir 4) Yurtdışı
4. Ne zamandır kent merkezinde oturuyorsunuz?
5. Köyden yardım alıyor musunuz? 1) Evet 2) Hayır
6. Köyden aldığınız yardım türü nedir?
1) Yiyecek 2) Para 3) İcar geliri 4) Diğer 5) Almıyor
7. Öğrenim durumunuz nedir?
1) İlkokul 2) Ortaokul 3) Lise 4) Yüksekokul 5) Okuryazar değilim
8. Oturduğunuz konut tipi nedir?
1) Müstakil apartman 2) Site 3) Müstakil ev 4) Gecekondu 5) Baraka vb.
9. Evinizin mülkiyeti kime aittir?
1) Kira 2) Sosyal yardım kurumlarının 3) Kendimin 4) Yakın akraba
10. Kira ise bedeli ne kadar?
11. Eviniz kaç odalıdır? (mutfak-banyo - hariç)
1) Tek oda 2) İki 3) Üç 4) Dört 5) Beş yukarı
12. Mesleğiniz nedir?
1) İşçi 2) Memur 3) Esnaf 4) Ev hanımı 5) Emekli 6) Çalışmıyor
7) Vasıfsız işçi 8) Çiftçi
13. Eğer çalışmıyorsa ne zamandan beri işsizsiniz?
14. Ailenizde kaç kişi çalışıyor? 1) çalışan yok 2) bir kişi 3) iki kişi 4) 3 ve daha fazla
15. Aile reisinden başka çalışan varsa bunların mesleği nedir?
1) İşçi 2) Memur 3) Esnaf 4) Gündelikçi (temizlik, çocuk bakımı, merdiven yıkama, vb.)
5) Serbest meslek (tarticılık, selpakçılık, oto yıkama, vb.) 6) Seyyar satıcı 7) Vasıfsız işçi
16. Gelirinizin en fazla payını nereye harcarsınız?
1) Mutfak 2) Ulaşım 3) Eğitim 4) Gezi- tatil 5) Ev eşyası 6) Giyim
17. Yardım aldığınız kuruluşlar nelerdir?
1) Hayır, almıyorum 2) Evet, Belediye 3) Evet, Valilik 4) Evet, Dernekler
5) Evet, Siyasi kuruluşlar 6) Evet, Dini kuruluşlar 7) Diğer
18. Eğer alıyorsa bu yardımlar nelerdir?
1) Yiyecek 2) Giyecek 3) Yakıt 4) Para 5) Sağlık
19. Akrabalarınızdan yardım alıyor musunuz?
1) Evet anne-babadan 2) Evet kayınvalide-kayınpeder 3) Evet (kendi ya da eşinin kardeşleri)
4) Evet uzak akraba 5) Hayır almıyoruz

20. Evinizin aylık toplam geliri ne kadardır?.....

21. Aşağıdakilerden sahip olduğlarınızı işaretleyiniz.

- 1) Otomobil (ticari araç) 2) Bilgisayar(Internet) 3) VCD 4) Cep telefonu
5) Çamaşır makinesi 6) Bulaşık makinesi 7) Uydu

22. Evimde şunun eksikliğini duyuyorum.

- 1) Çocuk odası 2) Otomobil (ticari araç) 3) Bilgisayar 4) VCD 5) Cep telefonu
6) Çamaşır makinesi 7) Bulaşık makinesi 8) Uydu 9) İnternet

23. Hane halkı kaç kişiden oluşmaktadır?.....

24. Kaç çocuğunuz var?.....

25. Çocuklarınızın hangi mesleğe yönelmesini istersiniz?

- 1) Memur 2) İşçi 3) İş adamı -Esnaf 4) Öğretmen 5) Diğer

26. Ciddi bir rahatsızlık geçirdiniz mi? 1) Evet 2) Hayır

27. Kronik bir rahatsızlığınız var mı?

- 1) Evet 2) Hayır

28. Ailenizin sosyal güvencesi nedir?

- 1) Yok 2) SSK 3) Bağ-kur 4) Emekli sandığı 5) Yeşil Kart 6) Özel Sigorta

29. Alım gücünüzü aşarsa sağlık hizmetinden vazgeçer misiniz? 1) Evet 2) Hayır

30. Kredi kartınız var mı?

- 1) Evet bir tane 2) Evet birden fazla 3) Hayır yok

31. Aşağıdakilerden hangilerine borcunuz var?

- 1) Borcu Yok 2) Komşuya 3) Arkadaşa 4) Kamu Kuruluşlarına 5) Esnafa
6) Tefeciye 7) Akrabalara 8) Bankaya

32. Temel tüketim maddelerini aldığınız yerleri belirtiniz.

- 1) Pazardan 2) Bakkallardan 3) Büyük marketlerden 4) Samanpazarı ve civarından 5) Diğer

33. Eşinizle nasıl evlendiniz?

- 1) Tanışarak 2) Görücü usulü ile 3) Gezek ve günler aracılığı ile tanışarak 4) Kaçırarak

34. Sizce din nedir

- 1) Allah'a, peygambere inanıp emirlerini yerine getirmek
2) İnsanların ürettiği ve çağımızda gerek duyulmayan bir inanıştır
3) Ahlaklı davranışı emreden ilkeler bütünüdür
4) Fikrim yok

35. Dini görevlerinizi hangi sıklıkla yerine getirirsiniz?

- 1) Her gün 2) Özel ay ve günlerde 3) Bayramlarda 4) Hiç

36. Sizce fakirliğinizin nedeni nedir?

- 1) kendim 2) eğitimsizlik 3) hastalık 4) kader 5) işsizlik

37. Kararlarınızı alırken aşağıdakilerden hangisi etkilidir?

- 1) kendim 2) ailem 3) arkadaşlarım 4) akraba 5) komşum

38. Günde kaç saat TV izlersiniz?

39. Çocuklarınız günde kaç saat TV izliyor?

40. Komşularınızla ilişkilerinizde aşağıdakilerden hangisi sizi tanımlar?

- 1) Komşularla görüşmeyi sevmiyorum 2) Komşularla ilişkilerimiz çok iyi 3) Ara-sıra görüşürüz
4) Sadece bayramlarda görüşürüz 5) Hanımlar birbirleri ile daha sık görüşürler

41. Kendinizi yetersiz gördüğünüz alanlar nelerdir?

- 1) Eğitim-öğretim 2) Meslek 3) Sosyal ilişkiler 4) Bilgi 5) Dini sorumluluklar
6) Çocuklarıyla ilgilenme 7) Sağlık

42. Psikolojik destek almam gerektiğini düşünüyorum. 1) Evet 2) Hayır

